

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS INSTITUTAS

SANDRA KNYZELIENĖ
TVmis1-01 grupės studentė

ELEKTRONINIO PARAŠO NAUDOJIMO VALSTYBĖS IR VIETOS SAVIVALDOS
INSTITUCIJŲ VEIKLOJE ADMINISTRACINIS TEISINIS REGULIAVIMAS
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Lektorius dr. Gintautas Vilkelis

VILNIUS, 2013

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Elektroninio parašo samprata ir jos kaita teisės aktuose	8
1.1. Elektroninio parašo teisinis reglamentavimas ir pagrindinės sąvokos	8
1.2. Elektroninio parašo infrastruktūra	13
1.2.1. Elektroninio parašo vartotojai	16
1.2.2. Elektroninio parašo kūrimo ir tikrinimo įranga.....	16
1.2.3. Sertifikavimo paslaugų teikėjai	22
1.2.4. Elektroninio parašo priežiūros institucija.....	24
1.3. Elektroninio parašo juridinė galia	31
2. Elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje.....	33
2.1. Valstybės administracinės teisinės priemonės elektroninio parašo plėtros kontekste.....	33
2.2. Elektroniniai dokumentai. Valdymas. Archyavimas.....	49
2.3. Elektroniniai valdžios vartai.....	58
2.4. Elektroninio parašo naudojimas atskirose paslaugų grupėse	65
3. Administracinio teisinio reguliavimo spragos, išskylančios naudojant elektroninį parašą valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje	68
3.1. Elektroninių paslaugų teikimas valstybės ir vietos savivaldos institucijose (tyrimo Klaipėdoje rezultatai).....	68
3.2. Elektroninio parašo sėkmės pavyzdžiai. Naudojimo kliūtys (ekspertinio interviu rezultatai).....	73
3.3. Teisinė ir institucinė asmens duomenų ir elektroninių dokumentų apsauga	76
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	82
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	84
ANOTACIJA.....	90
ANNOTATION.....	91
SANTRAUKA	92
SUMMARY	93
PRIEDAI	95

Ivadas

Skaitmeninių technologijų (interneto, judriojo ryšio) progresas pasaulyje per praėjusius dvidešimt – dvidešimt penkerius metus yra stulbinantis. Šiandien interneto pagalba, neišeidami iš namų jau galime įsigyti prekių, apmokėti sąskaitas, susisiekti ir kalbėtis su bet kurioje pasaulio dalyje esančiais žmonėmis, mokytis, dirbti, bendrauti socialiniuose tinkluose. Visa tai dar prieš ketvirtį amžiaus buvo net neįsivaizduojama.

Lietuvoje internetas egzistuoja jau daugiau kaip dvidešimt metų ir džiugu, kad informacinės technologijos (toliau IT) ir interneto tinklas yra viena iš tų sričių, kurioje Lietuva yra lyderė ne tik Europoje, bet ir pasaulyje. Pvz., pagal interneto spartą, Lietuva yra greta tokių pasaulio valstybių, kaip Pietų Korėja, Japonija, Kinija¹. Efektingą Lietuvos proveržį informacinių technologijų srityje lėmė sėkmingos investicijos ir toliaregiški strateginiai sprendimai. 1992 metais Lietuvoje buvo įsteigta Ryšių ir informatikos ministerija, kurios iniciatyva buvo pradėtas įgyvendinti ilgalaikis nacionalinės informacinės infrastruktūros sukūrimo projektas „Lietuva 2000“, numatęs aiškias ryšių ir informatikos strategijos gaires. Kitas IT spartaus vystymosi ir modernizavimo etapas Lietuvoje buvo 2003 metai, kuomet buvo liberalizuota ryšių rinka. Būtent dėl telekomunikacijų bendrovių (ypač - judriojo ryšio) konkurencijos sparčiai didėjo naujausių skaitmeninių technologijų naudojimas, mažėjo paslaugų kainos, augo interneto vartotojų skaičius. Šiam augimui didelės įtakos turėjo ir 2004-2009 metais galiojusios Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pataisos², skatinusios įsigyti asmeninius kompiuterius ir prijungti juos prie interneto tinklo. Šia lengvata (susigrąžinti dalį išlaidų už įsigytą asmeninio kompiuterio vienetą su programine įranga ir interneto prieigos įrengimą) pasinaudojo beveik pusė milijono Lietuvos gyventojų. 2012 metais šviesolaidinio interneto skvarba Lietuvos namų ūkiuose siekia 28,3 proc. ir yra didžiausia visoje Europoje. Mažiau šviesolaidiniu internetu namų ūkiai naudojasi Norvegijoje (14,7 proc.) ir Švedijoje (13,6 proc.)³.

Tapusi Europos Sąjungos (ES) nare, Lietuva įgijo galimybę pasinaudoti ES struktūrinių fondų teikiama finansine parama ir šią galimybę sėkmingai išnaudojo. Pvz., 2004-2006 metais informacinės plėtros projektams Lietuvoje buvo panaudota 159 mln. litų, o 2007-2013 metų laikotarpiu projektams, finansuojamiems pagal Ekonomikos augimo veiksmų programą, iš Europos regioninės plėtros fondo skiriama 829 mln. litų. Šios lėšos, kurias administruoja Informacinės visuomenės plėtros komitetas (toliau IVPK) prie Susisiekimo ministerijos, panaudojamos dviem

¹ www.alfa.lt/straipsnis/10485181/Lietuva..viena.pasauliniu.lyderiu.pagal.placiajuoscio.interneto.greiti=2011-01-27_16-22/#ixzz2GKfT0Ce4

² Žin., 2004, Nr.98-3628

³ <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/mokslas-ir-it/lietuva-sviesolaidinio-interneto-lydere-408570>

kryptomis – elektroninės infrastruktūros plėtrai bei elektroninių paslaugų ir elektroninio turinio plėtrai. Susisiekimo ministerija planuoja, jog iki 2013 metų pabaigos plačiajuostis ryšys bus pasiekiamas 98,7 proc. kaimiškųjų vietovių. Interneto vartotojų skaičius nuolat auga ir Ryšių reguliavimo tarnybos (toliau RRT) duomenimis, 2012 metų viduryje, interneto prieigos abonentų, naudojančių plačiajuosčio ryšio technologijas, skaičius jau viršijo 1 mln.⁴

Mažinant skaitmeninę atskirtį tarp didžiųjų miestų ir kaimo vietovių, už Lietuvos valstybės ir Europos Sąjungos lėšas vykdomi projektai RAIN ir RAIN 2. Šių projektų užduotis – Lietuvos kaimiškose vietovėse, kuriose nepasiekiamos plačiajuosčio ryšio paslaugos, sukurti elektroninių tinklų infrastruktūrą, reikalingą didmeninėms plačiajuosčio ryšio paslaugoms teikti. Beje, Lietuvoje įgyvendinamas projektas RAIN Europos Komisijos buvo pripažintas kaip vienas iš 12 geriausių Europos Sąjungoje.

Viešojo administravimo sektorius visame pasaulyje yra kritikos taikiny. Priežastis paprasta – dėl didelio biurokratizmo, procedūrų sudėtingumo ir neskaidrumo, viešasis sektorius veikia nepakankamai efektyviai, todėl mokesčių mokėtojai tikriausiai pagrįstai tikisi ir reikalauja pigesnės valstybės bei vietos savivaldos institucijų veiklos.

Dideles abejones žmonėms kelia valstybės institucijų darbo našumas, ypač tų, su kuriomis juos sieja bendravimo gaunant viešąsias paslaugas, patirtis. Neaiškos, pilnos nesuprantamų jiems skaičių darbo ataskaitos nepadeda kelti valstybės ir vietos savivaldos institucijų patikimumo gyventojų akyse. Keisti šią situaciją gali padėti paslaugos, teikiamos nuotoliniu būdu, t.y., išnaudojant interneto galimybes. Didelis internetu teikiamų paslaugų privalumas yra tai, kad jomis galima naudotis ištisą parą, taip pat – poilsio ir švenčių dienomis, nereikia patirti papildomų sąnaudų ir gaišti laiko kelionėje, eilėje. Taigi, taip sutaupomas gyventojų bei valstybės tarnautojų laikas, mažinama korupcijos pasireiškimo tikimybė, viešasis administravimas tampa efektyvesnis ir skaidresnis.

Deja, kaip rodo tyrimai, Lietuvos gyventojai yra mažiau linkę bendrauti su viešojo sektoriaus institucijomis internetu, lyginant su kitų ES valstybių gyventojais: remiantis 2011 m. pabaigoje paskelbtais duomenimis, elektroninėmis viešosiomis ir administracinėmis valstybės ir savivaldybių institucijų teikiamomis paslaugomis per metus buvo pasinaudoję tik 30 proc. gyventojų (ES vidurkis – 41 proc. gyventojų)⁵.

⁴ www.15min.lt/mokslasit/straipsnis/technologijos/placiajuosti-interneto-rysi-naudoja-virs-1-mln-lietuvu-646-241404#ixzz2GKec38bY [prisijungimo laikas 2012-12-09]

⁵ www.ivpk.lt [prisijungimo laikas 2012-12-12]

Situacija šiek tiek keičiasi, nes vis daugiau įvairių gyventojams ir verslui reikalingų administracinių ir viešųjų paslaugų yra perkeliama į virtualią erdvę. Tai reiškia, kad vis daugiau informacijos ir paslaugų teikiama bendraujant netiesiogiai, t.y., distanciniu būdu, informacinių technologijų pagalba. Pvz., Valstybės įmonė Registrų centras nuo 2011 m. rugpjūčio mėnesio į elektroninę erdvę perkėlė individualių įmonių, uždarytųjų akcinių bendrovių ir asociacijų steigimo bei registravimo procedūras, sklandžiai veikia Valstybinės mokesčių inspekcijos elektroninė pajamų ir turto, viešųjų ir privačių interesų deklaravimo sistema. Internetu šiandien jau galima ne tik apmokėti sąskaitas, bet ir ieškoti darbo ar darbuotojo, deklaruoti gyvenamąją vietą, pateikti prašymus „Sodrai“ dėl išmokos, pašalpos, kompensacijos ar pensijos, deklaruoti pajamas bei turtą, susigražinti Europos Sąjungos valstybėse sumokėtą pridėtinės vertės mokestį, gauti kitas paslaugas. Nuorodas į visas visuomenei aktualias elektronines viešojo sektoriaus paslaugas bei informaciją apie jas galima rasti Elektroniniuose valdžios vartuose⁶.

Informacinių technologijų panaudojimas efektyvesniam informacijos valdymui atveria naujas didžiules galimybes gyventojų bendradarbiavimui su valdžios institucijomis, skaidresniam administravimui, aiškesniam sprendimų priėmimui, kadangi tai sudaro gyventojams visiškai naujas galimybes bendrauti ir dirbti su viešojo administravimo institucijomis patogiu jiems laiku ir iš bet kurios vietos.

Lietuvos RRT duomenimis, 2011 metais visoje šalyje buvo 957 tūkst. interneto vartotojų, iš kurių 344 tūkst. (36 proc.) sudarė šviesolaidinio interneto vartotojai⁷. Pasak IVPK direktoriaus: „(...) Per 20 metų padarytas ženklus kokybinis šuolis – infrastruktūra sukurta ir toliau nuosekliai tobulinama, todėl šiandien svarbiausi pokyčiai sietini su visuomenei aktualaus skaitmeninio turinio plėtra ir tam tikrų visuomenės grupių skaitmeninių gebėjimų tobulinimu“⁸.

Šiame darbe nagrinėjamas elektroninio parašo naudojimo valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje administracinis teisinis reguliavimas bei priežastys, kodėl elektroninis parašas Lietuvoje nėra masiškai naudojamas, nors tam jau yra sukurta teisinė bei materialinė bazės.

Temos aktualumas. Elektroninio parašo sąvoka Lietuvoje teisiškai apibrėžta 2000 metais, kai buvo priimtas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas⁹, tačiau faktinės prielaidos elektroninio parašo naudojimui suformuotos žymiai vėliau, priėmus atitinkamus poįstatyminius teisės aktus. Elektroninio parašo sklendaus ir teisėto veikimo klausimas yra aktualus kaip viešojo

⁶ www.epaslaugos.lt [prisijungimo laikas 2012-12-05]

⁷ <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/mokslas-ir-it/lietuva-sviesolaidinio-interneto-lydere-408570>[prisijungimo laikas 2012-12-07]

⁸ www.ivpk.lt/IT/padedas-kurti-patogesni-gyvenima [prisijungimo laikas 2012-11-07]

⁹ Žin., 2000, Nr. 61-1827; 2012, Nr. 132-6649

sektoriaus modernizavimo įrankis. Elektroninių sprendimų, elektroninio parašo naudojimas viešojo sektoriaus institucijų veikloje skatina darbo efektyvumą, mažina žmogiškųjų ir materialinių resursų naudojimą. Elektroninio parašo teisinis reguliavimas labai gili ir visapusiška tema, apimanti informacinių technologijų klausimus, techninę dalį, iš kitos pusės, ši tema apima legitimumo problemas.

Darbo paskirtis. Šiame darbe siekiama išnagrinėti ir apibūdinti pagrindinius elektroninio parašo reglamentavimo vietas ir savivaldos institucijų veikloje bruožus, išanalizuoti, ar esami teisės aktai pakankamai efektyviai reglamentuoja elektroninio parašo naudojimą, kadangi spartus technologijų plitimas tampa iššūkiu jurisprudencijai. Darbe taip pat analizuojami Lietuvos Respublikos teisės aktai elektroninio parašo reglamentavimo srityje.

Aptariamos darbo problemos. Elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje yra strateginis įrankis siekiant skaidraus, nekorumpuoto, ekonomiško valstybės valdymo, administravimo ir paslaugų teikimo. Elektroninio parašo įstatymas tapo startu elektroninės valdžios kūrimo procese. Visuma įgyvendintų priemonių (poįstatyminiai teisės aktai, įgyvendintos atitinkamos programos, elektroninio parašo priežiūros institucijos veikla, IVPK veikla) sudaro prielaidas realiam elektroninio parašo veikimui, tačiau elektroninio parašo naudojimas vis dar nėra kasdienybė, t.y. nėra naudojamas masiškai. Tokios situacijos susidarymo priežastys taip pat analizuojamos šiame darbe.

Darbo objektas. Elektroninio parašo naudojimo valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje administracinis teisinis reguliavimas.

Darbo tikslas. Įvertinti elektroninio parašo reglamentavimą valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje, jo suderinamumą su valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikla, aptarti problemas, išskylančias naudojantis elektroniniu parašu ir jo nenaudojimo priežastis.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti elektroninio parašo administracinio teisinio reguliavimo būklę Lietuvoje.
2. Aptarti elektroninio parašo reglamentavimo suderinamumą su valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikla.
3. Aptarti elektroninio parašo naudojimo valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje problemas, privalumus bei išsiaiškinti nepakankamai plataus naudojimosi elektroniniu parašu Lietuvoje priežastis.

Darbo hipotezė. Teisės aktai įgalina plačiai ir efektyviai naudoti elektroninį parašą Lietuvos valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje, tačiau elektroninio parašo naudojimas netampa masiniu reiškiniu, o elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų

veikloje yra tik fragmentiškas dėl nepakankamų organizacinių priemonių, finansavimo stokos, mažo kompiuterinio raštingumo bei nepasitikėjimo.

Darbo metodai. Darbas – analitinis, tai yra remiantis empiriniais bei teoriniais metodais analizuojama aktuali tema. Atsižvelgiant į darbo problematiką bei jame keliamus uždavinius, naudojami empiriniai metodai (apklausos rūšis - interviu) ir teoriniai metodai (dokumentų lyginamoji analizė, mokslinės literatūros bei straipsnių viešojoje erdvėje analizė). Darbe taip pat taikomi sisteminės analizės, lyginamasis, loginis teisės norminių aktų analizės metodai.

Naudojamos sąvokos: informacinės technologijos, elektroniniai duomenys, elektroninis parašas, sertifikatas, kvalifikuotas sertifikatas, elektroninio parašo įranga, elektroninis dokumentas, elektroninių dokumentų valdymo sistema, elektroniniai valdžios vartai, duomenų tvarkymas.

Darbo struktūra: magistro darbą sudaro įvadas, trys skyriai ir išvados bei pasiūlymai.

Pirmame darbo skyriuje pateikiama elektroninio parašo samprata, teisinis jo reglamentavimas Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktuose, aptariamos elektroninių sertifikatų rūšys.

Antrame darbo skyriuje apžvelgiama elektroninio parašo juridinė galia, atitikimas teisės aktų reikalavimams. Nagrinėjami būtini elementai, kad elektroninis parašas turėtų juridinę galią.

Trečioje darbo dalyje nagrinėjami valstybės ir vietos savivaldos institucijų veiklos bruožai Lietuvoje, didžiausią dėmesį kreipiant į elektroninių paslaugų teikimą bei tarpžinybinį bendradarbiavimą. Pateikiama teisės aktų, reglamentuojančių elektroninių dokumentų rengimą ir saugojimą, analizė. Nagrinėjamas elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje, pateikiamos tyrimo metu gautos išvados, aptariamos galimybės, išryškinamos priežastys, kodėl elektroninis parašas vis dar nėra kasdieninis reiškinyss ir su kokiais elektroninio parašo taikymo problemomis susiduriama Lietuvoje.

Darbas baigiamas išvadomis ir siūlymais dėl teisės aktų tobulinimo.

1. Elektroninio parašo samprata ir jos kaita teisės aktuose

1.1. Elektroninio parašo teisinis reglamentavimas ir pagrindinės sąvokos

Informacinės technologijos (IT) įgalina padidinti daugelio visuomenės gyvenimo ir veiklos sričių efektyvumą ir neabejotinai padeda kurti patogesnį gyvenimą. Tikimasi, kad iki 2013 metų pabaigos, Lietuvoje plačiajuostis interneto ryšys bus pasiekiamas 98,7 proc. kaimiškųjų vietovių, t.y., faktiškai bus prieinamas bet kurioje Lietuvos teritorijos vietoje. Apie Lietuvos lyderiavimą pasaulyje greitaveikio ir modernaus interneto ryšio aprėpties srityje bei apie vis dar menką interneto išnaudojimo gyventojų bendravimui su valdžios institucijomis lygį, jau buvo kalbėta šio darbo įvade. Todėl manytina, kad artimiausiu metu iškils viešųjų paslaugų teikimo internetu poreikio proveržis. Tokias prognozes sustiprina ir tai, kad apie ambicingus Lietuvos planus informacinės ir žinių visuomenės kūrimo planus kalbama ir Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XII-51 patvirtintoje Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programoje¹⁰. Joje, be kita ko, numatyta, kad: „Valstybės valdymo ir vietos savivaldos sistema Lietuvoje bus orientuota į visuomenės poreikių tenkinimą ir socialinį teisingumą, veiks efektyviai ir skaidriai, visuomenė ją pasitikės (31 punktas). LRV 2012-2016 metų programoje numatyta įgyvendinti elektroninio parašo programą (228 punktas) ir užtikrinti elektroninio balsavimo internetu galimybę įvairaus lygio rinkimuose ir referendumuose, taip pat siekti, kad Lietuvos visuomenė aktyviai naudotų informacines ir ryšių technologijas (220 punktas). Tam yra numatyta sustiprinti informacinės visuomenės plėtros koordinavimą valstybės ir savivaldybių institucijų lygiu, rengti nuolatinius įvairaus amžiaus asmenų grupių elektroninio raštingumo kursus, kurių finansavimu rūpintųsi valstybė, pasitelkdama ir privačias mokymo įstaigas, paspartinti duomenų bazių kūrimo ir sujungimo darbus, siekti efektyvesnio informacinių išteklių valstybės institucijose ir įstaigose panaudojimo, plėsti nuotolinių kompiuterinių išteklių panaudojimą teikiant viešąsias ir administracines paslaugas. Beje, Programos 227 punkte numatyta, kad bus sukurti elektroninės Vyriausybės vartai ir kiekvienam piliečiui valstybiniame serveryje bus suteikiamas elektroninio pašto adresas oficialiai valstybės ir piliečio korespondencijai gauti.

Šiuo metu Valstybės ir vietos savivaldos institucijų teikiamos elektroninės paslaugos yra kelių lygmenų. Vienos paslaugos yra vienpusės, pavyzdžiui, informacijos pateikimas, išankstinė registracija. Kitos paslaugos ar įstaigų vidaus administravimo veiksmai yra sudėtingesni ir dvipusiai, kuriuose dalyvauja abi šalys. Vienais atvejais reikalinga nustatyti duomenis pateikiančio ar veiksmą atliekančio asmens tapatybę, kitais atvejais – pasirašyti sutartį ar duomenų pateikimo aktą.

¹⁰ Žin., 2012, Nr. 149-7630

Naudojantis IT, tiek juridiniams, tiek fiziniams asmenims ypatingai svarbus yra siunčiamų duomenų autentiškumo užtikrinimas ir vartotojo indentifikavimas. Duomenis perduodant elektroniniais kanalais duomenų siuntėjas negali užtikrinti, kad duomenys, keliaudami nesaugiu elektroniniu kanalu (dažniausiai - internetu), gavėją pasieks nepakeisti trečiųjų šalių. O ir duomenų gavėjas turi būti tikras, kad gauti duomenys buvo iš tiesų sukurti to asmens, kuris nurodytas kaip autorius. Tam reikalinga elektroninio parašo procedūra. Būtent todėl atsirado poreikis sukurti „elektroninį parašą“. Elektroninis parašas (dar kitaip vadinamas skaitmeniniu) suprantamas kaip duomenys, kurie susiejami su pasirašomais duomenimis taip, kad bet koks tų duomenų pakeitimas yra matomas. Tai kodas, kuris susiejamas su elektroniniu dokumentu ir leidžia patikrinti jo autentiškumą bei nustatyti pasirašiusįjį asmenį. Taigi, elektroninis parašas yra įprasto parašo ir asmens tapatybės dokumento elektroninis atitikmuo, leidžiantis patogiai prisijungti prie internetinių informacinių sistemų ir pasirašyti elektroninius dokumentus parašu, turinčiu juridinę galią.

Pagrindinis pranašumas, lyginant su ranka rašytu parašu yra tas, kad tokio parašo praktiškai neįmanoma suklauti.

Be abejonės, elektroninis parašas yra pažangus įrankis pagerinti valstybinių ir vietos savivaldos institucijų veiklą, operatyviau ir patogiau teikti paslaugas gyventojams ir ūkio subjektams, greičiau plėtoti verslą, pagreitinti finansinius atsiskaitymus, užtikrinti informacijos saugumą. Žinia, kad technologijų diegimo sparta priklauso ne vien nuo finansinių išteklių ar technologinių sprendimų, bet ir nuo teisinės bazės bei visuomenės pasitikėjimo elektroninio parašo saugumu ir efektyvumu. Tokio pasitikėjimo vis dar stokojama. Tai liudija ir Lietuvos Respublikos Prezidentės motyvai, kuriais remiantis 2012 metų liepos mėn. buvo vetuotas Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Teisėkūros pagrindų įstatymas¹¹. Pasak Prezidentės, ji palaikanti siūlymus, jog visas teisėkūros procesas vyktų elektroninėje erdvėje, o elektroninis parašas kuo plačiau būtų naudojamas kasdieninėje veikloje, tačiau „visiškai atsisakyti autentiško parašo svarbiausiems valstybės dokumentams yra nesaugu .(.). Nė viena pasaulio valstybė, net ir labai pažengusi informacinių technologijų srityje, nėra atsisakiusi originalaus parašo“. Jos teigimu, perėjimui tik prie elektroninio parašo Lietuvoje tinkamai nepasirengta nei finansiškai, nei technologiškai¹².

2012 m. rugsėjo 18 d., atsižvelgus į pastabas, atitinkamai pataisytas Teisėkūros pagrindų įstatymas pakartotinai buvo priimtas ir Prezidentės pasirašytas¹³. Šio įstatymo 18 straipsnio „Teisės aktų priėmimas ir pasirašymas“ 3 dalyje nustatyta, kad priimtus teisės aktus pasirašo tam

¹¹www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=382713&p_query=&p_tr2=2

¹²www.mzinios.lt/lt/naujienos/elektroninis_parasas_kol_kas_nepakeis_autentisko.html [prisijungimo laikas 2012-10-22]

¹³ Žin., 2012, Nr. 110-5564; 2012, Nr. 132-6642

įgaliojimus turintys subjektai teisės aktų nustatyta tvarka, ir, kad priimti teisės aktai, išskyrus įstatymus ir kitus Respublikos Prezidento pasirašomus teisės aktus, gali būti pasirašomi Teisės aktų informacinėje sistemoje saugiu elektroniniu parašu.

Elektroninio parašo diegimas Lietuvoje pradėtas 1996 metais. Tai buvo numatyta pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programoje, teisės derinimo priemonių planuose. Pasaulyje elektroninio parašo infrastruktūra, kurią sudaro teisės aktų, standartų, organizacinių ir techninių priemonių visuma, pradėta vystyti dar aštuntojo dešimtmečio pabaigoje, o pirmoji plačiai naudojama komercinė sistema (Lotus Notes 1.0), leidusi pasirašyti dokumentus naudojant skaitmeninį parašą, pristatyta 1989 m.¹⁴.

Lietuvoje elektroninio parašo vartojimo užuomazgomis galima laikyti 2000 m. priimtą Elektroninio parašo įstatymą. Kaip buvo teigiama šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte, „diegiant informacinių technologijų priemones, didėja poreikis reglamentuoti žmonių santykius saugiai keičiantis informacija. Esamos teisės normos daugiausiai skirtos rašytiniams dokumentams, kur svarbų vaidmenį turi ranka pasirašytas asmens parašas. Kadangi informacinės technologijos jau tapo vienu iš didžiausių ir greičiausiai augančių sektorių pasaulio šalių ekonomikoje, būtina išspręsti elektroninio parašo klausimą“. Buvo konstatuota, jog įvairių šalių skaitmeninio ar elektroninio parašo teisės normos skiriasi. Todėl tapo būtina apibrėžti vieningus reikalavimus, ypač Europos Sąjungos šalių bendrosios rinkos kontekste, su laisvu prekių bei paslaugų judėjimu. Įstatymo leidėjas atsižvelgė į Europos Komisijos iniciatyvas parengti elektroninio parašo teisės normų metmenis, privalomus kiekvienai Europos Sąjungos valstybei, taip pat - į Direktyvos 99/93/EC “Dėl bendros elektroninių parašų reguliavimo sistemos”¹⁵ ir Elektroninio parašo standartizacijos iniciatyvos (EESSI) ekspertų grupės ataskaitą.

Svarbu pažymėti, kad Lietuviškas elektroninio parašo įstatymas buvo priimtas gerokai labiau ribojantis, nei ES elektroninio parašo direktyva bei ES ir pasaulinė tuometinė praktika. Pvz., Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas apribojo technologijų pasirinkimą ir jų panaudojimą, nenumatė juridinio asmens parašo galimybės bei neįtvirtino galimybės šalims laisvai susitarti dėl elektroninio parašo tarpusavio pripažinimo. Štai Lenkijoje 2001 metais priimtame įstatyme dėl elektroninio parašo¹⁶ buvo numatyta, kad elektroniniu parašu pasirašytas dokumentas sukelia tokias pat teises pasekmes bei vienareikšmiškai patvirtina asmens tapatybę, kaip ir įprastas parašas, o taip pat numatyta, kad elektroniniu parašu galės naudotis ir fiziniai, ir juridiniai asmenys.

¹⁴ <http://blog.liutkus.eu/elektroninio-paraso-taikymai-lietuvoje/> [prisijungimo laikas 2012-10-05]

¹⁵ Žin., Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1

¹⁶ http://ipsec.pl/files/ipsec/Archiwum/ustawa_o_podpisie_elektronicznym.pdf [prisijungimo laikas 2013-02-25]

Dėl naudojamų technologijų ribojimo, Lietuvoje elektroninio parašo diegimas uždaroje vartotojų grupėse buvo lėtas, o kitų nei PKI (angl. Public key infrastructure), viešųjų raktų infrastruktūros technologų naudojimas – teisiškai rizikingas. Galima teigti, jog Elektroninio parašo įstatymas buvo ruošiamas manant, kad visos naudotinos technologijos yra jau gerai žinomos ir jos bus standartizuotos, tad nebuvo tikimasi didelių technologinių pasikeitimų šioje srityje. Tačiau vos metams praėjus po įstatymo priėmimo, dėl technologijų tarpusavio konkurencijos, iškilo būtinybė taisyti ir papildyti Elektroninio parašo įstatymą¹⁷ ir Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. birželio 6 d. įstatymu Nr. IX-934¹⁸, „Dėl Elektroninio parašo įstatymo 4, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo“, panaikino technologinės nuorodos į viešųjų raktų infrastruktūrą o elektroninio parašo galią pripažino visoms technologijoms, kurios atitinka Civilinio kodekso¹⁹ keliamus reikalavimus – vartotojo identifikaciją ir pasirašomo dokumento saugumą. Taip pat įstatymu buvo įteisinta galimybė šalims susitarti dėl bet kokios elektroninio parašo technologijos. Toks susitarimas turi tokią pačią teisinę galią kaip ir parašas popieriniuose dokumentuose. Įstatymo pakeitimas leido juridiniam asmeniui turėti elektroninį parašą ir nustatė, kad jis bus prilyginamas juridinio asmens parašui, patvirtintam antspaudu. (Lietuvos Respublikos Valstybinio patentų biuro direktoriaus 2000 m. vasario 29 d. įsakymu Nr. 28 patvirtintų Firmų vardų registracijos taisyklių VR/01/2000²⁰ 1.4. punkte nustatyta, kad „parašas – tai fizinio asmens parašas arba juridinio asmens vadovo parašas, patvirtintas juridinio asmens antspaudu“).

Visoje Europos Sąjungoje iki šiol elektroninį parašą reglamentuoja jau minėta Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos 1999 m. gruodžio 13 d. Direktyva „Dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos“ 1999/93/EC. Šia direktyva buvo siekta palengvinti elektroninių parašų naudojimą ir prisidėti siekiant jų teisinio pripažinimo. Pagrindinis tikslas, kurio buvo siekiama - sukurti Bendrijos elektroninių parašų naudojimo sistemą, sudarant sąlygas elektroninio parašo produktams bei paslaugoms laisvai cirkuliuoti tarp valstybių narių, užtikrinant elementarų teisinį elektroninių parašų pripažinimą. Pagal Direktyvą, valstybės narės atskirai negali sukurti pakankamai suderintos elektroninių parašų naudojimo ir atitinkamų paslaugų teikimo teisinės reguliavimo sistemos, todėl geriau šio tikslo siekti Bendrijai. Direktyva nustato suderintą teisinę sistemą elektroninio parašo naudojimui ir sertifikavimo paslaugų teikėjams vidaus rinkoje. Pagrindinis tikslas – padaryti elektroninį parašą lengvai naudojamu ir teisiškai pripažįstamu visose valstybėse narėse. Direktyvoje apibrėžtos pagrindinės elektroninį parašą (jo sudarymą, galiojimą,

¹⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=1645&p_k=1 [prisijungimo laikas 2012-11-03]

¹⁸ Žin., 2002, Nr. 64-2572

¹⁹ Žin., 2000, Nr. 74-2262; 2012, Nr. 78-4015.

²⁰ Žin., 2000, Nr. 24-641

priežiūrą) reglamentuojančios sąvokos, numatyta skatinti elektroninių produktų sąveiką, išskirti kvalifikuotų sertifikatų reikalavimai, reikalavimai sertifikavimo paslaugų teikėjams, saugios elektroninio parašo formavimo įrangos reikalavimai, nurodomos rekomendacijos dėl saugaus parašo tikrinimo.

Direktyvoje 1999/93/EC terminas „elektroninis parašas“ yra siejamas su pasirašomais duomenimis (duomenų integralumui užtikrinti), o ne tik asmens identifikavimui, tai reiškia, kad vien tik asmens identifikavimas nėra elektroninis parašas. Direktyvos 2 straipsnyje „Sąvokų apibrėžimai“ išaiškinama, kad „elektroninis parašas“ – elektronine forma pateikti duomenys, kurie yra prijungti prie kitų elektroninių duomenų arba yra logiškai susieti su jais ir kurie yra naudojami kaip autentiškumo patvirtinimo būdas, o „saugus elektroninis parašas“, tai elektroninis parašas, atitinkantis šiuos reikalavimus: vienareikšmiškai susijęs su pasirašančiu asmeniu; leidžia nustatyti pasirašančio asmens tapatybę; sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis asmuo gali kontroliuoti tik savo valia; susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas.

Būtent perkėlus minėtos direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę, Lietuvoje buvo parengtas ir priimtas Elektroninio parašo įstatymas, iš esmės atitinkantis ES ir Europos tarybos Direktyvą „Dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos 1999/93/EB“ ir reglamentuojantis elektroninio parašo kūrimą, tikrinimą, galiojimą, parašo naudotojų teises ir atsakomybę, taip pat nustatantį sertifikavimo paslaugas ir reikalavimus jų teikėjams bei elektroninio parašo priežiūros institucijos teises ir funkcijas (Elektroninio parašo įstatymo (toliau – Įstatymo) 1 straipsnio 1 dalis). Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme elektroninio parašo sąvoka „**elektroninis parašas**“ **apibrėžta taip:** elektroninis parašas – duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti (Elektroninio parašo įstatymo 2 straipsnio 4 dalis). Įstatyme nustatyta, kad „**saugus elektroninis parašas** – elektroninis parašas, kuris atitinka visus šioje dalyje nurodytus reikalavimus:

1) yra vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu. Įstatyme nustatyta, kad fizinis asmuo, prašantis sertifikavimo paslaugų teikėjo sudaryti jo sertifikatą, privalo pateikti tapatybę ir kitus pageidaujamus sertifikate nurodyti duomenis patvirtinančius dokumentus (Įstatymo 4 straipsnio 2 dalis). Elektroninio parašo įstatymas įpareigoja sertifikato sudarytoją sertifikatą vienasmeniškai susieti su pasirašančiu asmeniu;

2) leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį;

3) yra sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis asmuo gali tvarkyti tik savo valia. Už parašo formavimo duomenų ir parašo formavimo įrangos saugojimą yra atsakingas pasirašantis asmuo

(Įstatymo 6 straipsnio 2 dalis). Pasirašantis asmuo neturi teisės perleisti parašo formavimo duomenų kitam fiziniam asmeniui (Įstatymo 6 straipsnio 2 dalis).

4) yra susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas.“ (Įstatymo 2 straipsnio 5 dalis). Pasirašyti duomenys – duomenys, į kuriuos yra įterptas, prie kurių prijungtas ar su kuriais logiškai susietas elektroninis parašas (Įstatymo 2 straipsnio 6 dalis)

Saugaus elektroninio parašo samprata atitinka keturis Europos Parlamento ir Tarybos Elektroninio parašo pagrindų direktyvos²¹ (2 straipsnio 2 dalies) reikalavimus:

- unikalumas (parašas vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu);
- identifikavimas (leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį);
- saugumas (parašas sukurtas priemonėmis, kurias gali tvarkyti tik pasirašantis asmuo savo valia);
- integralumas (parašas susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks pasikeitimas yra pastebimas).

1.2. Elektroninio parašo infrastruktūra

Elektroninis parašas yra reikalingas, norint atpažinti informacinės sistemos vartotoją ir užtikrinti saugų duomenų perdavimą, t.y., įsitikinti, kad prisistatantis asmuo tikrai yra tas ir, kad pasirašyti duomenys ryšio metu nebuvo pakeisti. Elektroninis parašas gali būti realizuotas įvairiomis technologijomis. Kita vertus, pats elektroninis parašas yra viena iš technologijų priemonių, kuriomis pasiekiami nurodyti tikslai: asmens identifikavimas ir duomenų integralumo užtikrinimas.

Skaitmeninių sertifikatų veikimas pagrįstas asimetrinio šifravimo technologija. Šifravimo metu informacijai suteikiama specifinė forma, o grąžinti duomenims pirminę formą galima tik žinant duomenų pakeitimo algoritmą. Raktas yra tokio algoritmo parametras. Tokiam asimetriniam šifravimui, dar vadinamam viešojo rakto kodavimu, naudojama matematiškai tarpusavyje susijusių raktų pora – privatusis (private key) ir viešasis (public key) raktai. Viešasis raktas paprastai laisvai prieinamas asmenims, kuriems norima saugiai siųsti informaciją, o privatuojį raktą paslapyje saugo jo savininkas. Pastarasis, prieš siųsdamas duomenis gavėjui, juos užšifruoja savo privačiuoju raktu. Tokį pranešimą gavėjas gali iššifruoti tik tos pačios raktų poros viešuoju raktu. Galimas ir atvirkščias variantas: siuntėjas duomenis šifruoja gavėjo viešuoju raktu, o gavėjas juos gali iššifruoti tik savo privačiuoju raktu. Tai reiškia, kad viešojo ir privačiojo rakto pora funkcionuoja tik naudojama kartu. Šį šifravimo būdą išrado JAV Masačusetso technologijos instituto profesoriai R.

²¹ Žin., Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1

Rivest, A. Shamir ir L.Adleman²². Iš kūrėjų pavardžių pirmųjų raidžių sudarytas algoritmo pavadinimas – RSA. Nors viešasis ir privatusis raktai yra skirtingi, tačiau jie gali atlikti tikrai vienusi kodavimą – užkoduoti pranešimą taip, kad jį atkoduotų tik kitas tos pačios poros raktas. Kitaip tariant, raktai koduoja „priešingomis kryptimis“. Ši technologija sukuria pagrindą elektroninio parašo atsiradimui. Jei gavėjas gali atkoduoti pranešimą viešuoju raktu, tai ši žinutė yra užkoduota siuntėjo privačiuoju raktu. Kadangi privatusis raktas tėra vienintelis ir yra gerai apsaugotas, jis tampa tam tikru elektroniniu parašu – dokumentu, kurio niekas kitas negali sukurti. Naudojant skaitmeninį sertifikatą yra galimybė patikrinti vartotojo teises į konkretų raktą, o tai užkerta kelią neteisėtam privačiojo rakto naudojimui. Dėl minėtų priežasčių skaitmeniniai sertifikatai suteikia galimybę patikimai identifikuoti elektrinius veiksmus atliekančių asmenų tapatybę²³.

O štai Latvijoje 2011 metais sukurta unikali elektroninio parašo naudojimo sistema, kuriai yra nereikalingos atskiros išmaniosios kortelės, specialūs įrenginiai ar programinė įranga. Pakanka specialioje elektroninio parašo svetainėje²⁴ atlikti asmens tapatybės patvirtinimą naudojant banko kortelės numerį ir kodų kortelę ar kodų generatorių. Taip pat galima patvirtinti ir esamus elektroninio parašo naudotojus, turinčius išmaniąsias korteles. Pasirašydamas šios technologijos elektroniniu parašu, asmuo naudoja PIN kodą, kuris suteikiamas tapus elektroninio parašo naudotoju ir susikūrus slaptažodį²⁵.

Šiuo metu Lietuvoje PIN kodas laikytinas viena iš labiausiai paplitusių ir bene kasdien naudojamų elektroninių parašų formų. Jo naudojimas padeda identifikuoti asmenį tam tikroje techninėje sistemoje, taigi atlieka elektroninio parašo funkcijas. PIN kodą elektroniniu parašu yra pripažinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. vasario 20 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-390/2002 m.²⁶, kuris konstatavo, kad: „vienu iš atsiskaitymo mokėjimo kortele rekvizitų, kuris kartu gali būti ir mokėjimo patikimumo bei apsaugos priemone, pripažintinas elektroninis parašas (PIN kodas).

Elektroninio parašo infrastruktūra, tai tarpusavyje susijusių struktūrinių elementų - teisės aktų, standartų, organizacinių ir techninių priemonių visuma, įgalinanti elektroninio parašo funkcionavimą. Taigi, elektroninio parašo infrastuktūrą sudaro:

²² <http://www.teisesforumas.lt/index.php/it-teise/201-elektroninisparasaskastai.html> [prisijungimo laikas 2012-10-09]

²³ Ten pat [prisijungimo laikas 2012-10-20]

²⁴ www.eparaksts.lv. [prisijungimo laikas 2013-02-25]

²⁵ http://www.technologijos.lt/n/pranesimai_spaudai/S-17237/straipsnis/Latvijoje-sukurta-unikali-Europoje-e-Paraso-technologija?l=1&p=1&utm_source=Susije_po_straipsniu&utm_medium=Vidine_navigacija&utm_campaign=Vidine_navigacija

²⁶ http://www.lat.lt/lt/biuletenis-teismu-praktika_112.html [prisijungimo laikas 2013-02-25]

- vartotojai, pasirašantys ir tikrinantys parašus;
- įranga, reikalinga parašams kurti ir tikrinti;
- sertifikavimo paslaugų teikėjai, garantuojantys pasirašančiojo asmens tapatybę;
- Vyriausybės įgaliota institucija, atliekanti priežiūros funkcijas.

Kiekvieno iš šių elektroninio parašo infrastruktūros elementų reikšmė ir svarba bus analizuojama kitose šio darbo dalyse.

Atkreiptinas dėmesys, kad dėl nepilnai išvystytos viešojo rakto infrastruktūros, nesutarimų dėl bendrų standartų, o taip pat dėl skirtingų technologijų skirtingose sistemose nesuderinamumo ir dėl vartotojų motyvacijos naudotis elektroniniu parašu stokos, ilgą laiką buvo sudėtinga naudoti ir kurti elektroniniu parašu paremtus sprendimus. Šios problemos buvo išspręstos, kai Gyventojų registro tarnyba 2009 m. sausio 26 d. paskelbė „Gyventojų rengiamų oficialių dokumentų kvalifikuoto elektroninio parašo taisyklių“ projektą²⁷ (dar kitaip vadinamas Parašo taisykles). Nepaisant to, kad šis projektas taip ir nebuvo patvirtintas Gyventojų registro tarnybos direktoriaus įsakymu, taisyklių projektas tapo reikšmingu suvienodinant elektroninio parašo naudojimą ir taikymą nustatant dalyvių vaidmenis ir įsipareigojimus. Jame buvo nurodyti techniniai standartai ir veiksmai, kurie turi būti atliekami kuriant ir tikrinant oficialių elektroninių dokumentų kvalifikuotą elektroninį parašą. Beje, šiuo metu Lietuvoje išduodamos asmens tapatybės kortelės, kuriose yra išsaugotas asmens kvalifikuotas sertifikatas (plačiau apie tai – 1.2.2 šio darbo dalyje).

2011 m. sausio 19 d. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininkas įsakymu Nr. VA-9, atsižvelgdamas į Reikalavimus elektroninio parašo tikrinimo procedūrai, patvirtintus Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2003 m. sausio 29 d. įsakymu Nr. T-8²⁸, patvirtino Elektroninių dokumentų kvalifikuoto elektroninio parašo taisykles²⁹. Šiose taisyklėse nustatyta, kad: „Mokesčių mokėtojas, naudodamas jam tinkamas instrumentines priemones, rengia, pasirašo, sudaro kvalifikuotų elektroninių parašų formatus XAdES-EPES ir mokesčių administratoriui teikia GGeDOC grupės elektroninius dokumentus, o mokesčių administratorius tikrina gaunamus iš mokesčių mokėtojų GGeDOC grupės XAdES-EPES formato elektroninių dokumentų elektroninius parašus ir parengia juos ilgalaikiam saugojimui, suformuodamas XAdES-X-L formato elektroninius parašus“.

²⁷ <http://www.nsc.vrm.lt/docs/NSC%20SIGNA%20paraso%20taisykles%20v1.1.pdf> [prisijungimo laikas 2012-11-23]

²⁸ Žin., 2003, Nr. 11-432

²⁹ Žin., 2011, Nr. 10 -468

Taip pat nustatyta, kad stacionari bei mobilioji saugi parašo formavimo įranga, esanti pasirašančiojo asmens disponuojamame mobiliajame telefone arba kompiuterio išoriniame įrenginyje ir naudojama elektroniniams dokumentams pasirašyti, turi atitikti standarto CWA 14169:2009 „Secure Signature-Creation Devices „EAL 4+“ reikalavimus

1.2.1. Elektroninio parašo vartotojai

Elektroninio parašo įstatyme išskiriami dvejopi elektroninio parašo subjektai (vartotojai): pasirašantis asmuo ir parašo naudotojas. Įstatyme apibrėžiama, kad **asmuo** – įmonė, neturinti juridinio asmens teisių, fizinis arba juridinis asmuo, įskaitant ir užsienio asmenis (Įstatymo 2 straipsnio 1 dalis). **Pasirašantis asmuo** apibūdinamas kaip veiksnus fizinis asmuo, kuris turi parašo formavimo įrangą, ir veikdamas savo valia ir savo arba kito asmens, kuriam jis atstovauja vardu, sukuria elektroninį parašą. (Įstatymo 2 straipsnio 7 dalis). Pasirašyti elektroniniu parašu gali tik fizinis asmuo, tai yra, galintis savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti pareigas, veikiantis savo vardu ar turintis įgaliojimus, o parašą naudoti – bet kokio teisinio statuso asmuo.

Elektroniniu parašu pasirašo valstybės ar vietos savivaldos institucijos įgaliojimus ar atstovavimo teisę turintys asmenys, savo veiksmais įgiję teises ir pareigas, t.y. turintys civilinį veiksnumą, o parašo naudotojai – asmenys, kurie savo veikloje naudoja elektroninį parašą arba iš kitų asmenų gauna pasirašytus dokumentus.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875 patvirtintose Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklėse³⁰ (24 p.) yra nustatyta, kad asmens prašymas, pateiktas elektroniniu būdu ir pasirašytas elektroniniu parašu, prilyginamas prašymui raštu. Taisyklėse nustatyti reikalavimai nustato, kad elektroniniu būdu pateiktas prašymas būtų sudaromas taip, kad prašymą gavusi institucija galėtų atpažinti elektroninio dokumento formatą, atidaryti ir apdoroti jį elektroninių dokumentų valdymo sistemos ar kitomis institucijos naudojamomis informacinių technologijų priemonėmis, atpažinti prašymo turinį bei identifikuoti elektroninį parašą ir prašymą pateikusį asmenį.

1.2.2. Elektroninio parašo kūrimo ir tikrinimo įranga

Elektroninio parašo įstatymas reglamentuoja parašo kūrimą, tikrinimą, galiojimą, parašo naudotojų teises ir atsakomybę. Šiame skirsnyje numatyta, kad asmens, nutarusio savo veikloje naudoti elektroninį parašą, prašymu sertifikavimo paslaugų teikėjas sukuria jam parašo formavimo ir tikrinimo duomenis, naudodamas elektroninio parašo įrangą. Šiuos duomenis gali susikurti ir pats

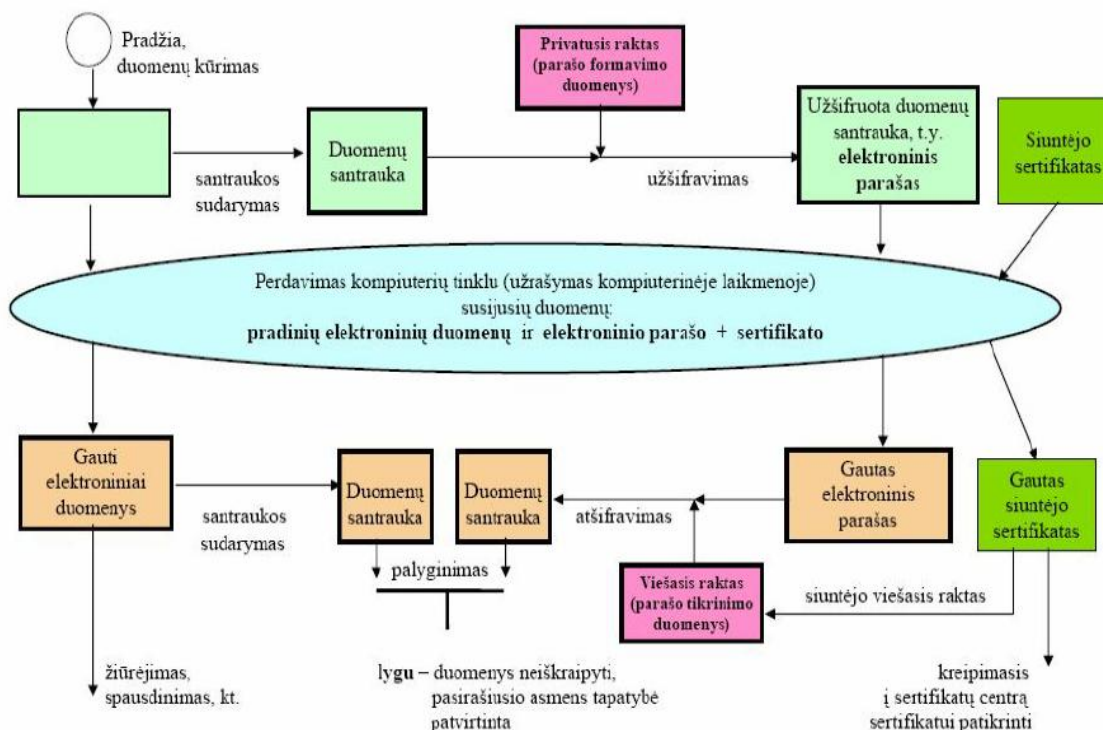
³⁰ Žin., 2007, Nr. 94-3779; 2012, Nr. 88-4585

asmuo. Įstatymas nustato, kad kvalifikuotas sertifikatas, tai sertifikatas, kurį sudarė Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytus reikalavimus atitinkantis sertifikavimo paslaugų teikėjas. Šiame sertifikate yra būtinai tokie duomenys:

- 1) užrašas, kad tai yra kvalifikuotas sertifikatas;
- 2) sertifikavimo paslaugų teikėjo ir jo buveinės šalies identifikatoriai;
- 3) pasirašančio asmens vardas ir pavardė arba slapyvardis;
- 4) pasirašančio asmens specialūs atributai, jei tai reikalinga atsižvelgiant į numatomus sertifikato naudojimo tikslus;
- 5) parašo tikrinimo duomenys, atitinkantys pasirašančio asmens turimus parašo formavimo duomenis;
- 6) sertifikato galiojimo pradžios ir pabaigos terminai;
- 7) sertifikato identifikatorius, suteiktas sertifikavimo paslaugų teikėjo;
- 8) sertifikavimo paslaugų teikėjo saugus elektroninis parašas;
- 9) sertifikato naudojimo paskirties apribojimai, jei tai nustatyta;
- 10) leistina operacijų piniginė vertė, kada sertifikatas gali būti naudojamas, jei tai nustatyta.

Kvalifikuotus sertifikatus sudarantis sertifikavimo paslaugų teikėjas turi atiduoti parašo formavimo duomenis tik tam asmeniui, kurio prašymu jie buvo sukurti, nepasilikdamas jų kopijos ir užtikrindamas jų slaptumą. Taigi, elektroninis parašas yra elektronine forma pateikti duomenys, kurie yra prijungti prie kitų elektroninių duomenų arba yra logiškai susieti su jais ir kurie yra naudojami kaip autentiškumo patvirtinimo būdas. Elektroninio parašo kūrimo ir tikrinimo procedūra pateikiama schemoje³¹:

³¹ Schema iš IVPK prie LRV EPP skyriaus vedėjo Evaldo Židonio pranešimo „E-parašo infrastruktūros diegimas ir naudojimo skatinimas Lietuvoje“, 2007 m. rugsėjo 26 d. skaityto konferencijoje „Plaćiajuostis internetas-galimybė regionui“ (skaidrė iš asmeninio duomenų kaupiklio).

1 pav. Elektroninio parašo kūrimas ir tikrinimo procedūra

Norint naudotis elektroniniu parašu, reikia turėti: kompiuterį, raktų porą (parašo formavimo ir parašo tikrinimo duomenis), viešąjį raktą patvirtinantį sertifikatą, elektroninio parašo formavimo įrangą – lustinę kortelę, USB raktą ar Sim kortelę. Asmens, nutarusio savo veikloje naudoti elektroninį parašą prašymu, sertifikavimo paslaugų teikėjas sukuria jam parašo formavimo ir tikrinimo duomenis, naudodamas elektroninio parašo įrangą.

Šiuos duomenis gali susikurti ir pats asmuo (Įstatymo 3 straipsnis). Kvalifikuotus sertifikatus sudarantis sertifikavimo paslaugų teikėjas turi atiduoti parašo formavimo duomenis tik tam asmeniui, kurio prašymu jie buvo sukurti, nepasilikdamas jų kopijos ir užtikrindamas jų slaptumą (Įstatymo 3 straipsnio 2 dalis).

Kvalifikuotu sertifikatu pasirašytas elektroninis parašas yra saugus elektroninis parašas, nes jis yra vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu, o parašo formavimo duomenis turi tik pasirašantis asmuo. Kvalifikuotas sertifikatas leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį, kadangi yra sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis asmuo gali tvarkyti tik savo valia ir yra susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas.

Patikimais kvalifikuotais sertifikatais yra laikomi sertifikatai, sudaryti Europos Sąjungos šalių kvalifikuotų sertifikavimo paslaugų teikėjų, įregistruotų ir paskelbtų atitinkamos šalies elektroninio parašo priežiūros institucijoje pagal 1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos (OL 2000 L 013, p.

0012 – 0020) ir nacionalinius elektroninių parašų teisės aktus, bei įtraukti į EDS patikimų sertifikavimo paslaugų teikėjų sertifikatų duomenų bazę. Informacija apie Lietuvos Respublikos prižiūrimų ir/ar akredituotų Sertifikavimo paslaugų teikėjus skelbiama Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos interneto svetainėje³². Informacija apie Europos Sąjungos patikimus sertifikavimo paslaugų teikėjus taip pat yra skelbiama internete³³.

Elektroninio parašo įstatyme numatyta, kad fizinis asmuo, prašantis sertifikavimo paslaugų teikėjo sudaryti jo sertifikatą, privalo pateikti tapatybę ir kitus pageidaujamus sertifikate nurodyti duomenis patvirtinančius dokumentus (Įstatymo 4 straipsnio 2 dalis), tokiu būdu yra užtikrinamas elektroninio parašo identifikavimo komponentas. Įstatyme numatyta atsakomybė fiziniam asmeniui už melagingų duomenų sertifikavimo paslaugų teikėjui pateikimą – fizinis asmuo, kurio prašymu buvo sudarytas sertifikatas, už pateiktų duomenų tikrumą atsako pagal Lietuvos Respublikos įstatymus (Įstatymo 4 straipsnio 3 dalis). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 304 straipsnyje³⁴ „Melagingos informacijos pateikimas siekiant įgyti dokumentą“ nustatyta, kad tas, kas siekdamas gauti dokumentą ar suklustoto dokumento tikrumo patvirtinimą pateikė įstaigai ar tarnautojui melagingą informaciją, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauta, arba areštu.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 214⁽²⁴⁾)³⁵ straipsnyje yra numatyta administracinė atsakomybė (piniginė bauda nuo 500 iki 4000 Lt) kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų vadovams už teisės aktų, reglamentuojančių kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklą, pažeidimą. O jeigu tokia veika padarė žalos elektroninio parašo naudotojams, kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų vadovai gali būti baudžiami pinigine bauta nuo keturių tūkstančių iki dešimties tūkstančių litų.

Elektroninio parašo kūrimas apima parašo formavimo įrangą - pasirašomus duomenis ir pasirašančiam asmeniui priklausančius parašo formavimo duomenis, kuriuos suteikė sertifikavimo paslaugą teikiantis asmuo. Elektroninio parašo tikrinimas – tai pasirašytų duomenų autentiškumo ir elektroninio parašo galiojimo nustatymas bei pasirašiusio asmens identifikavimas. Elektroninis parašas tikrinamas parašo tikrinimo įranga, naudojant pasirašytus duomenis ir pasirašiusio asmens sertifikato duomenis (Įstatymo 7 straipsnio 1 dalis).

³² <http://epp.ivpk.lt/lt/TSL/> [prisijungimo laikas 2012-12-27].

³³ https://ec.europa.eu/information_society/policy/esignature/trusted-list/tl-mp.xml [prisijungimo laikas 2012-12-27].

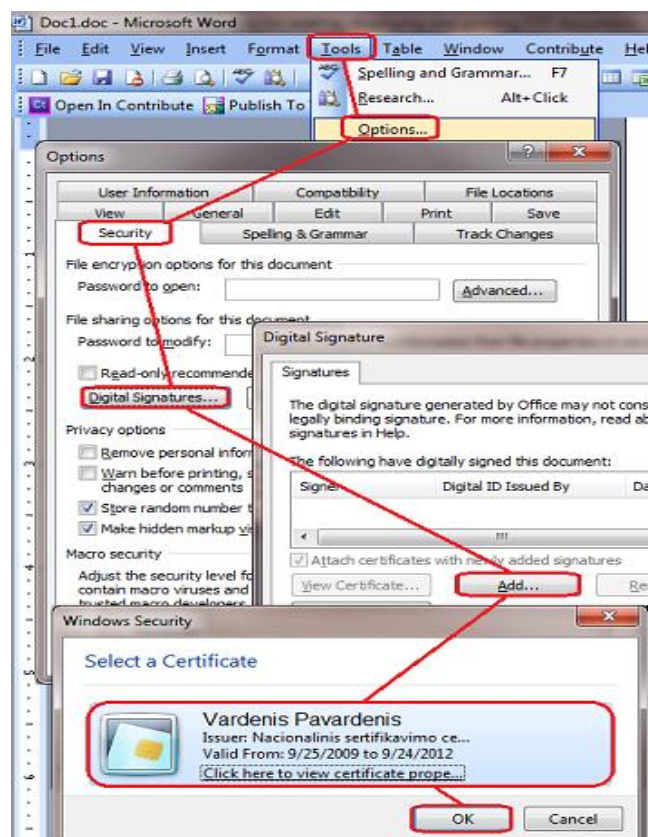
³⁴ Žin., 2002, Nr. 112-4973; 2012, Nr. 5-138

³⁵ Žin., 2004, Nr. 115-4275

Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos sudaro ir tvarko sertifikatus, įrašomus į valstybės tarnautojo pažymėjimus - valstybės tarnautojo atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatus bei valstybės tarnautojo elektroninio parašo kvalifikuotus sertifikatus. Gyventojų registro tarnybos, kaip kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo veikla įteisinta tuometinės elektroninio parašo priežiūros institucijos - Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2009 m. sausio 23 d. įsakymu Nr. T-4. Tad jau nuo 2009 m. lapkričio 25 d. Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos sudaro ir tvarko valstybės tarnautojo atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatus bei valstybės tarnautojo elektroninio parašo kvalifikuotus sertifikatus³⁷.

Elektroninių dokumentų pasirašymui naudojant asmens tapatybės kortelę (ar valstybės tarnautojo pažymėjimą) būtina parsiųsti ir elektroniniu parašu pasirašančiojo asmens kompiuteryje įdiegti asmens tapatybės kortelės kontaktinės elektroninės laikmenos tvarkyklę iš Nacionalinio sertifikavimo centro svetainės³⁸.

³⁸ www.nsc.vrm.lt/downloads.htm [prisijungimo laikas 2012-11-30]

3 pav. Elektroninio parašo (pasirašymo) procedūros schema

Atkreiptinas dėmesys, kad kito teisinio statuso valstybės ir vietos savivaldos institucijų darbuotojų ir tarnautojų (valstybės pareigūnų, statutinių valstybės tarnautojų, darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis) pažymėjimai, iki šiol buvo ne lustinės kortelės ir juose nebuvo įdiegti kvalifikuoti sertifikatai, skirti pasirašyti elektroniniu parašu.

Manytina, kad situacija netrukus pasikeis, nes Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras 2013 m. sausio 23 d. įsakymu Nr. 1V-51 patvirtino Vyriausybės nario ir valstybės pareigūno pažymėjimo formą³⁹, kuris yra atitinkamo dizaino polikarbonatinė ar specialaus plastiko kortelė su joje įdiegtomis kontaktine ir nekontaktine elektroninėmis laikmenomis. Nustatyta, kad kontaktinėje elektroninėje laikmenoje yra generuojamos privataus ir viešo kriptografinių raktų poros bei įrašomi viešuosius raktus patvirtinantys Gyventojų registro tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas ir elektroninio parašo kvalifikuotas sertifikatas, kuriuose, be kitų Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme nurodytų duomenų, įrašomi pasirašančio asmens duomenys bei specialūs atributai (Vyriausybės nario arba valstybės pareigūno vardas (-ai), pavardė, pareigų pavadinimas, elektroninio pašto adresas, kodas Valstybės tarnautojų registre ir valstybės įstaigos, kurioje jis eina pareigas, pavadinimas).

³⁹ Žin., 2013, Nr. 10-465

1.2.3. Sertifikavimo paslaugų teikėjai

Viena iš elektroninio parašo infrastruktūros sudėtinių dalių – sertifikavimo paslaugų teikėjai, garantuojantys pasirašančiojo asmens tapatybę. Asmenį su jo elektroniniu parašu sieja elektroninio parašo sertifikatas. Sertifikatas - elektroninis liudijimas, kuris susieja parašo tikrinimo duomenis su pasirašančiu asmeniu ir patvirtina arba leidžia nustatyti pasirašančio asmens tapatybę (Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo 2 straipsnio 14 dalis). Tai virtualus dokumentas – asmens tapatybės nustatymo priemonė, vienareikšmiškai ir saugiai identifikuojanti sertifikato savininką. Skaitmeninių sertifikatų veikimas pagrįstas asimetrinio šifravimo technologija. Naudojant skaitmeninį sertifikatą yra galimybė patikrinti vartotojo teises į konkretų raktą, o tai užkerta kelią neteisėtam privačiojo rakto naudojimui. Dėl minėtų priežasčių skaitmeniniai sertifikatai suteikia galimybę patikimai identifiкуoti elektroninius veiksmus atliekančių asmenų tapatybę.

Galimybę pasitikrinti, ar pasirašytus duomenis ir sertifikatą atsiuntė prisistatęs asmuo, suteikia sertifikatų sudarytojai – sertifikavimo paslaugų teikėjai.

Sertifikavimo paslaugų teikėjas užtikrina identifikavimo kriterijų, per išduodamą sertifikatą susieja pasirašančio asmens tapatybę (ja sertifikavimo paslaugų teikėjas įsitikina vadovaudamasis Įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatytais reikalavimais sertifikavimo paslaugų prašytojui) su parašo formavimo ir tikrinimo duomenimis, bei suteikia galimybę bet kam susipažinti su sertifikatu ir šiame įrašytų tikrinimo duomenų pagalba įsitikinti, jog pasirašęs asmuo yra tas pats, kuris save nurodo.

Siekiant geriau ginti parašo naudotojų teises, yra reglamentuojamas kvalifikuotas sertifikatas, kuriame nurodomai informacijai ir kurio išdavėjui (sertifikavimo paslaugų teikėjui) keliami papildomi reikalavimai. Elektroninio parašo įstatymo antrojo skirsnio „Parašo kūrimas, tikrinimas, galiojimas, parašo naudotojų teisės ir atsakomybė“ 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad: „asmens, nutarusio savo veikloje naudoti elektroninį parašą prašymu, sertifikavimo paslaugų teikėjas sukuria parašo formavimo ir tikrinimo duomenis, naudodamas elektroninio parašo įrangą. Šiuos duomenis gali susikurti ir pats asmuo“. Tačiau saugus elektroninis parašas, praktikoje siejamas su viešų raktų infrastruktūra (viešojo rakto kodavimu), vadinamas „kvalifikuotas elektroninis parašas“. Kvalifikuotą sertifikatą, suteikiantį galimybę pasirašyti kvalifikuotu elektroniniu parašu, sudaro Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. Kvalifikuotas sertifikatas – sertifikatas, kurį sudarė Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytus reikalavimus atitinkantis sertifikavimo paslaugų teikėjas. Kaip jau buvo minėta, kvalifikuotame sertifikate yra privalomi nurodyti tam tikri duomenys (Įstatymo 2 straipsnio 15 dalis). Kvalifikuotus sertifikatus sudarantis sertifikavimo paslaugų teikėjas

turi atiduoti parašo formavimo duomenis tik tam asmeniui, kurio prašymu jie buvo sukurti, nepasilikdamas jų kopijos ir užtikrindamas jų slaptumą. (Įstatymo 3 straipsnio 2 dalis). Dėl čia aprašytų savybių, elektroninis parašas, patvirtintas kvalifikuotu sertifikatu, kurį sudarė Vyriausybės įgaliota institucija, yra saugus kvalifikuotas elektroninis parašas (apie tokio parašo juridinę galią bus kalbama šio darbo 1.3 dalyje „Elektroninio parašo juridinė galia“). Kvalifikuotus sertifikatus sudarantys Lietuvos Respublikos sertifikavimo paslaugų teikėjai privalo užsiregistruoti elektroninio parašo priežiūros institucijoje Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka (Įstatymo 10 straipsnis)

Šiuo metu Lietuvoje kvalifikuotų sertifikatų paslaugų teikėjai yra:

1) VĮ „Registrų centras“⁴⁰;

2) Gyventojų registro tarnyba⁴¹ prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, išduodanti sertifikatus prie asmens tapatybės kortelių ir valstybės tarnautojo pažymėjimų, kurių kontaktinėje laikmenoje (luste) įrašyti du sertifikatai – asmens atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas ir kvalifikuotas sertifikatas;

3) UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“⁴², vienintelė privati bendrovė Lietuvoje, turinti įgaliojimus išduoti kvalifikuotus sertifikatus.

Nuo Lietuvos įstojimo į ES momento, vadovaujantis Elektroninio parašo įstatymu, Lietuvoje pripažįstami ir tie kvalifikuoti sertifikatai, kurie sudaryti ES valstybių narių arba kitų Elektroninio parašo įstatymo 5 straipsnyje nurodytų paslaugų teikėjų (plačiau apie tai bus rašoma 1.3 šio darbo dalyje). Lietuvoje kvalifikuotus sertifikatus galima įsigyti ir iš sertifikavimo paslaugų teikėjų, teikiančių tik pagalbines, asmenų registravimo sertifikatams gauti, paslaugas. Registruojant asmenis sertifikatams gauti šie Sertifikavimo paslaugų teikėjai vadovaujasi Asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo taisyklėmis, patvirtintomis Gyventojų registro tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2011 m. sausio 28 d. įsakymu Nr. (29)4R-8⁴³.

Valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje naudojami valstybės tarnautojo pažymėjimai yra lustinės kortelės su įdiegtomis kontaktine ir nekontaktine elektroninėmis laikmenomis. Kaip jau buvo minėta, Gyventojų registro tarnybos, kaip kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo veikla įteisinta tuometinės elektroninio parašo priežiūros institucijos - Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2009 m. sausio 23

⁴⁰ www.registrucentras.lt/rcsc/

⁴¹ www.gyvreg.lt; www.nsc.vrm.lt/

⁴² http://www.ssc.lt/?name=cert&act=list&L=lt&ssc_mp=3,8

⁴³ Žin., 2011, Nr. 48-2348

d. įsakymu Nr. T-4 „Dėl Gyventojų registro tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos registravimo kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų“⁴⁴.

Valstybės tarnautojo pažymėjimai suteikia galimybę pasirašyti elektroninius dokumentus saugiu elektroniniu parašu, taip pat galimybę valstybės informacinėms sistemoms, valstybės ir žinybiniais registrams identifikuoti tarnautoją jungiantis prie šių sistemų ir registrų, siunčiant duomenis saugiu valstybiniu duomenų perdavimo tinklu ir bendro naudojimo duomenų perdavimo tinklais (internetu). Elektroninis parašas, kuriuo pasirašoma naudojant pažymėjimą, yra toks pat teisėtas ir įpareigojantis, kaip ir ranka pasirašytas parašas. Valstybės tarnautojo pažymėjimuose įrašyti Elektroninio parašo tarnautojo vardas (-ai), pavardė, pareigų pavadinimas, elektroninio pašto adresas, kodas Valstybės tarnautojų registre ir valstybės ar savivaldybės institucijos ar įstaigos, kurioje jis eina pareigas, pavadinimas. Nekontaktinėje laikmenoje įrašytas elektroninės laikmenos gamyklinis numeris. Kita nekontaktinės elektroninės laikmenos atmintis yra skirta naudoti praėjimo ar kitose kontrolės sistemose įstaigos nuožiūra. Valstybės tarnautojo pažymėjimas galioja 8 metus (jeigu nepasikeičia jame įrašomi duomenys arba valstybės tarnautojo teisinė padėtis, dėl ko reikia keisti valstybės tarnautojo pažymėjimą), o jame įrašomi sertifikatai galioja tik trejus metus. Dėl tos priežasties valstybės tarnautojų pažymėjimuose įrašytus sertifikatus Gyventojų registro tarnyba prie LR VRM atnaujinama kas treji metai.

1.2.4. Elektroninio parašo priežiūros institucija

1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad: „kiekviena valstybė narė užtikrina, kad būtų sukurta tinkama sistema, leidžianti prižiūrėti jos teritorijoje įsisteigusius sertifikavimo paslaugų teikėjus, išduodančius kvalifikuotus sertifikatus visuomenei”.

Elektroninio parašo priežiūros objektas yra apibrėžtas Elektroninio parašo priežiūros reglamento, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimu Nr. 2108⁴⁵ „Dėl reikalavimų kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, reikalavimų elektroninio parašo įrangai, kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos ir elektroninio parašo priežiūros reglamento patvirtinimo“, 3 punkte. Tai- sertifikavimo paslaugų teikėjai, kurie sudaro kvalifikuotus sertifikatus, teikia jų duomenis naudotojams, tikrinantiems elektroninius parašus, vykdo pagalbines paslaugas elektroninio parašo priežiūros institucijos nustatyta tvarka arba teikia kitas paslaugas, susijusias su kvalifikuotais sertifikatais. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 31 buvo

⁴⁴ Žin., 2009, Nr. 9-348

⁴⁵ Žin., 2003, Nr. 2-47; 2013, Nr.13-609

pakeistas nutarimo pavadinimas į „Dėl kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir nutarimo tekstas buvo išdėstytas nauja redakcija⁴⁶. Taip pat šiuo nutarimu buvo nustatyta, kad elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas atlieka RRT.

Priežiūros institucijos funkcijos yra reglamentuotos Elektroninio parašo įstatymo 14 straipsnyje:

1. Elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas atlieka Vyriausybės įgaliota institucija.
2. Elektroninio parašo priežiūros institucija:
 - 1) rengia reikalavimus elektroninio parašo įrangai;
 - 2) rengia reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams;
 - 3) nustato reikalavimus elektroninio parašo tikrinimo procedūrai;
 - 4) nustato sertifikavimo paslaugų teikėjų savanoriškos akreditacijos reikalavimus ir akreditavimo tvarką;
 - 5) akredituoja sertifikavimo paslaugų teikėjus;
 - 6) rengia kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarką, juos registruoja ir viešai skelbia jų sąrašą leidinyje „Valstybės žinios“;
 - 7) prižiūri, kaip tvarkoma sertifikavimo paslaugų teikėjo surinkta informacija, susijusi su kvalifikuotų sertifikatų tvarkymu ir parašo naudotojų užklausomis;
 - 8) panaikina kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo registraciją jo prašymu;
 - 9) nustato sertifikavimo paslaugų teikimo tvarką;
 - 10) palaiko ryšį su atitinkamomis elektroninio parašo priežiūros institucijomis užsienyje, keičiasi informacija, ją kaupia ir viešai skelbia;
 - 11) ne vėliau kaip iki kiekvienų metų balandžio 1 d. parengia kasmetines šio įstatymo įgyvendinimo ataskaitas ir jas pateikia Vyriausybei ir Seimui;
 - 12) atlieka kitas funkcijas, apibrėžtas šios institucijos nuostatuose.

Atitinkamai Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2011 m. gegužės 5 d. įsakymu Nr. 3-267 buvo pakeisti Informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) prie Susisiekimo ministerijos nuostatai, nustatant, kad IVPK, pagal kompetenciją dalyvauja įgyvendinant elektroninio parašo

⁴⁶ Žin., 2011, Nr. 8-315

naudojimo valstybės politiką ir dalyvauja organizuojant su elektroninio parašo naudojimu susijusių paslaugų, reikalingų viešojo administravimo subjektams teikiant viešąsias ir administracines paslaugas elektroninėmis priemonėmis ir vykdant elektroninių dokumentų mainus, teikimą, valstybės institucijoms ir įstaigoms teikia informaciją, reikalingą tikrinant Komiteto sudarytų elektroninio parašo sertifikatų galiojimą.

Reikia priminti, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 23 d. nutarimu Nr. 568⁴⁷ elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas buvo pavesta vykdyti Informacinės visuomenės plėtros komitetui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (IVPK). Jam taip pat buvo pavesta parengti elektroninio parašo infrastruktūrą reglamentuojančių teisės aktų bazę. Pats IVPK buvo įsteigtas 2001 m. liepos mėnesį ir iki įgaliojimų suteikimo vykdyti elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas, komitetui jau buvo pavesta dalyvauti formuojant valstybės politiką IRT (informacinių ryšių technologijų) kūrimo Lietuvos Respublikoje politiką ir koordinuoti jos įgyvendinimą, užtikrinti IRT infrastruktūros, atitinkančios Europos Sąjungos reikalavimus, projektavimą, kūrimą ir plėtrą ir pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą IRT plėtros strategiją planuoti ir organizuoti IRT plėtrą valstybėje (plačiau apie tai bus kalbama 2.1 darbo dalyje).

Vykdydamas elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijas, IVPK parengė „Reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams“, „Reikalavimus elektroninio parašo įrangai“, „Kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarką“, „Elektroninio parašo priežiūros reglamentą“, „Laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarką“, „Sertifikavimo paslaugų teikėjų akreditavimo reikalavimus ir tvarką“, „Reikalavimus elektroninio parašo tikrinimo procedūrai“ bei „Asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarką“. Pasikeitus elektroninio parašo priežiūros institucijai, šie teisės aktai Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2011 m. balandžio 28 d. įsakymu Nr. T-52 buvo pripažinti netekusiais galios⁴⁸.

2003 m. gruodžio 12 d. Valstybinio audito ataskaitoje Nr. 2010-21 „Elektroninio parašo diegimo vertinimas“⁴⁹ pažymėta, kad Informacinės visuomenės plėtros komiteto parengta elektroninį parašą reglamentuojanti teisinė bazė nesudaro kliūčių pradėti diegti elektroninį parašą.

⁴⁷ Žin., 2002, 43-1634

⁴⁸ Žin., 2011, Nr. 51-2489

⁴⁹ www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=468 [prisijungimo laikas 2012-11-15]

Plačiau pradėjus naudoti elektroninį parašą, atsirado būtinybė ir nustatyti atsakomybę sertifikavimo paslaugų teikėjams už neteisėtus veiksmus ar neveikimą, todėl 2004 m. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės iniciatyva buvo parengtas ir Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 259¹ str. pakeitimo ir kodekso papildymo 214²⁴, 247¹⁰ str. įstatymas⁵⁰. Juo buvo nustatyta atsakomybė kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, jei pastarųjų veikla ar neveikimas pažeidžia kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, taip pat siekiama užkirsti kelią galimai žalai dėl netinkamos kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos ar neveikimo atsirasti.

2010 m. birželio mėnesį buvo pakeistas IVPK statusas – iš įstaigos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, jis tapo įstaiga prie Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos, o 2011 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 32 „Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos“⁵¹, elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijos nuo 2011 m. gegužės 1 d. pavestos vykdyti RRT. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo 14 straipsnio 1 dalimi, įpareigojo IVPK per mėnesį nuo nutarimo įsigaliojimo perduoti Tarnybai dokumentus ir priemones, būtinus elektroninio parašo priežiūros institucijos funkcijoms tinkamai ir nepertraukiamai vykdyti, informaciją apie kvalifikuotus sertifikatus sudarančius sertifikavimo paslaugų teikėjus, taip pat ir informaciją, sukauptą registruojant kvalifikuotus sertifikatus sudarančius sertifikavimo paslaugų teikėjus ir kitą šių paslaugų teikėjų pateiktą informaciją. RRT, perėmusi elektroninio parašo priežiūros funkcijas, peržiūrėjo ir patvirtino teisės aktus, numatytus Elektroninio parašo įstatymo 14 straipsnyje. RRT direktoriaus 2011 m. balandžio 19 d. įsakymu Nr. 1V- 406 buvo patvirtintas Asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarkos aprašas⁵², taip pat RRT direktoriaus įsakymais buvo patvirtinti kiti teisės aktai, būtini elektroninio parašo funkcionavimui ir spartinantys jo naudojimą:

- „Dėl reikalavimų elektroninio parašo tikrinimo procedūrai aprašo patvirtinimo“⁵³, kuriame nurodoma elektroninio parašo naudotojams, kaip turi būti tikrinami saugūs parašai ir kaip naudojamos parašų laiko žymos.

⁵⁰ Žin., 2004, Nr.115-4275

⁵¹ Žin., 2011, Nr. 8-316

⁵² Žin., 2011., Nr. 48-2348

⁵³ Žin., 2011 Nr.48-2351

- „Dėl sertifikavimo paslaugų teikėjų akreditavimo reikalavimų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“⁵⁴ įsakymu nustatyti sertifikavimo paslaugų teikėjų akreditaciniai reikalavimai ir akreditavimo tvarka.

- „Dėl laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“⁵⁵, kuriame apibrėžiamas laiko žymos formavimo paslaugų teikimas, reikalavimai sertifikavimo paslaugų teikėjams, kuriantiems laiko žymas saugiams elektroniniams parašams, abonentų bei laiko žymos naudotojų pareigas ir atsakomybę.

- „Dėl minimalios draudiminės sumos kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams nustatymo“⁵⁶, kuriame nustatyta, jog kvalifikuotus sertifikatus sudarančių paslaugų teikėjų civilinės atsakomybės draudimo suma turi būti ne mažesnė kaip 100 000 litų vienam draudimui įvykiui vienų metų laikotarpiui (įsakymo 1 punkto 1 dalis).

Reiktų išskirti ir atskirai aptarti valstybės ir vietos savivaldos institucijose naudojamų sertifikatų klausimą. Valstybės tarnautojų registravimą sertifikatams gauti bei sertifikatų atnaujinimą atlieka institucijų ar įstaigų, kuriose valstybės tarnautojai eina valstybės tarnautojo pareigas, administracijos struktūriniai padaliniai arba valstybės tarnautojai, vykdančys personalo administravimo funkcijas. Valstybės tarnautojas tam tikrais atvejais, nustatytais Valstybės tarnautojo sertifikato taisyklėse, gali pateikti prašymą dėl sertifikatų galiojimo nutraukimo Gyventojų registro tarnybos prie VRM Sertifikatų tvarkymo skyriui.

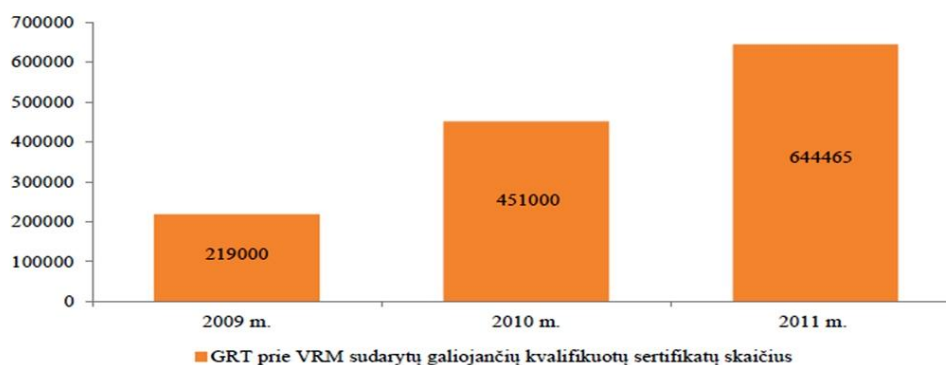
RRT, 2011 m. elektroninio parašo priežiūros institucijos ataskaitoje⁵⁷ pateikia informaciją apie Gyventojų registro tarnybos (GRT) prie LR VRM išduotus sertifikatus (sertifikavimo paslaugų teikėju GRT įregistruota 2009 m.) Nuo registravimo kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu sertifikavimo paslaugų teikėju iki 2011 m. gruodžio 31 d. GRT sudarė 655 675 kvalifikuotus sertifikatus, nuo 2009 m. įrašomų į naujo pavyzdžio asmens tapatybės korteles ir valstybės tarnautojų pažymėjimus, iš jų galiojančių – 644 465. Palyginimui, iki 2009 m. pabaigos sudarė 219 000, iki 2010 m. pabaigos – 451 000 sertifikatų, iki 2011 m. pabaigos – 644 465 sertifikatų.

⁵⁴ Žin., 2011, Nr.48-2352

⁵⁵ Žin., 2011 Nr.48-2349

⁵⁶ Žin., 2011, Nr.48-2350

⁵⁷ http://www.rtt.lt/lt/verslui/elektroninis-parasas/naujienos_777/rtt-skelbia-lr-pzvu.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html [prisijungimo laikas 2012-12-30]

4 pav. GRT prie VRM sudarytų galiojančių kvalifikuotų sertifikatų skaičius 2009 m. pab. – 2011 m. pab.
(Šaltinis: RRT).

2012 m. sausio 1 d. nestatutinių valstybės tarnautojų skaičius Lietuvoje buvo 28693⁵⁸, šį statusą patvirtinančių galiojančių valstybės tarnautojų pažymėjimų skaičius artimas 28693 (tikslių duomenų nėra). Šie augantys skaičiai lyg ir rodo vis populiarėjantį sertifikatų, įrašytų į naujo pavyzdžio dokumentus, naudojimą ir tai turėtų nulemti vis populiarėjantį elektroninio parašo naudojimą. Tačiau valstybės tarnautojų pažymėjimuose įdiegtas elektroninis parašas nėra plačiai naudojamas dėl nepakankamo valstybės ir vietos savivaldos institucijų pasirengimo elektroninių dokumentų naudojimui bei valstybės tarnautojų nepakankamos motyvacijos arba jų, kaip informacinių technologijų vartotojų, kompetencijos stygiaus.

Dėl nepilnai išvystytos viešojo rakto infrastruktūros, ilgą laiką vyravusių nesutarimų dėl bendrų standartų ir naudojamų skirtingų technologijų skirtingose sistemose bei šių sistemų, nesuderinamumo, o taip pat ir dėl vartotojų motyvacijos naudotis elektroniniu parašu stokos, buvo sudėtinga kurti ir naudoti elektroniniu parašu paremtus sprendimus. Dažniausiai elektroninis parašas šiuo metu naudojamas elektroniniu būdu pasirašant sutartis, elektroniniu paštu pateikiant prašymus viešojo administravimo subjektams.

Beje, Lietuvos teisės aktai imperatyviai įpareigoja priimti asmenų prašymus, pateiktus elektroniniu būdu ir pasirašytus elektroniniu parašu ir draudžia juos atmesti vien dėl tos priežasties, kad jie pasirašyti elektroniniu būdu.

Kai kurioms valstybės institucijoms raštus jau galima teikti elektroniniu būdu (pvz., elektroniniu parašu pasirašytus dokumentus šiuo metu priima savivaldybės, Valstybinė mokesčių inspekcija, Sodra, Centrinė projektų valdymo agentūra, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, kai kurios ministerijos bei kitos institucijos), tačiau tikėtina, kad elektroninis parašas

⁵⁸ www.vtd.lt [prisijungimo laikas 2012-11-21]

artimiausioje ateityje jau galėtų pakeisti taip ir netapusio efektyviu „vieno langelio principą“⁵⁹, t.y., „langelis“ galėtų būti perkeltas į internetą. Pavyzdžiui, nusiuntus elektroniniu parašu pasirašytą raštą savivaldybės sistemai, ji sugeneruotų atsakomąjį raštą, jį pasirašytų ir atsiųstų atgal. Kadangi toks raštas būtų pasirašytas elektroniniu parašu, jį būtų galima naudoti kaip oficialų dokumentą. Elektroninio parašo pritaikymo sričių gali būti ir daugiau, todėl tikėtina, kad atsiradus pakankamam elektroninio parašo naudotojų skaičiui, paslaugas, kurias iki šiol buvo galima užsakyti tik nuvykus pas paslaugos teikėją, bus galima užsakyti internetu. Arba, naudojant vieną elektroninį parašą bus galima prisijungti prie daugelio interneto tarnybų ir daugiau nereikės įsiminti ar kitaip saugoti gausybės vartotojų duomenų ir slaptažodžių.

2011 m. RRT perėmė iš IVPK nuotolinę elektroninio parašo ir elektroninio dokumento mokymo sistemą (toliau – mokymo sistema), kuri skelbiama interneto svetainėje adresu **www.elektroninisparasas.lt**⁶⁰. Per šią mokymo sistemą internete galima susipažinti su elektroninio parašo technologija, elektroninio parašo ir elektroninių dokumentų teisiniu reglamentavimu, o įgytas žinias galima patikrinti atliekant testus.

RRT savo interneto tinklalapyje⁶¹ taip pat skelbia patikimą sąrašą, kuriame pateikiama informacija apie Lietuvoje prižiūrimų ir (ar) akredituotų sertifikavimo paslaugų teikėjų, visuomenei išduodančių kvalifikuotus sertifikatus, paslaugas (angl. *Trusted Services List*), (toliau – TSL). RRT tinklalapyje yra pateikiamos nuorodos į Europos Sąjungos patikimą sąrašą, kuriame pateikiamos nuorodos ir informacija apie visų Europos Sąjungos valstybių narių sudaromus ir skelbiamus valstybių narių TSL.

Pagrindiniai TSL tikslai yra šie:

1. pateikti patikimą informaciją apie sertifikavimo paslaugų teikėjus, kuriuos, siekdama užtikrinti atitinkamų 1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvai 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos (toliau – Elektroninio parašo direktyva) nuostatų laikymąsi, prižiūri ir (ar) yra akreditavusi Lietuvos Respublika, teikiamų sertifikavimo paslaugų priežiūros ir (ar) akreditacijos statusą;

2. palengvinti elektroninių parašų, patvirtintų sertifikatais, išduotais sertifikavimo paslaugų teikėjų, įrašytų į TSL, patikrinimą.

⁵⁹ <http://vakokybe.vrm.lt/index.php?id=470> [prisijungimo laikas 2013-01-25]

⁶⁰ <http://www.elektroninisparasas.lt/olat/dmz/> [prisijungimo laikas 2012-11-22].

⁶¹ <http://www.rrt.lt/failai/tsl.html> [prisijungimo laikas 2013-02-10]

Dauguma viešojo sektoriaus įstaigų ir privačių įmonių, paklaustos apie TSL naudojimą nurodė, kad jau naudojami arba planuoja naudoti TSL⁶²

1.3. Elektroninio parašo juridinė galia

Elektroninis parašas traktuojamas kaip asmens valios patvirtinimas elektroninėje erdvėje. Elektroninio parašo įstatymo paskirtis - suteikti elektroniniam parašui tokią pačią teisinę galią, kaip ir ranka parašytam parašui.

Juridinę galią elektroniniam parašui suteikia Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme.

Elektroninio parašo įstatyme išskiriamos trys sertifikavimo paslaugų teikėjų formos – paprastas, registruotas, t.y. išduodantis kvalifikuotus sertifikatus, ir akredituotas, kurio veikla įvertinta elektroninio parašo priežiūros institucijoje. Kvalifikuotus sertifikatus sudarantys Lietuvos Respublikos sertifikavimo paslaugų teikėjai privalo užsiregistruoti elektroninio parašo priežiūros institucijoje, tuo tarpu akreditacija nėra būtina sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos sąlyga. Europos Sąjungos elektroninio parašo direktyvoje taip pat akcentuojama savanoriško akreditavimo svarba, siekiant pasiūlyti sertifikavimo paslaugų teikėjams tinkamus pagrindus toliau vystyti savo paslaugas, siekiant geresnio pasitikėjimo, saugumo ir kokybės.

Elektroninio parašo įstatyme įtvirtintas sutarčių laisvės principas. Įstatymo 8 straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad parašas nepraranda teisinės galios dėl to, kad yra elektroninis, nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu ar nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu, išduotu akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo arba nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga. Sutarčių laisvės principas, įtvirtintas įstatyme, reiškia, kad asmenims, susietiems savanoriškais tarpusavio susitarimais, nereikalingas joks reguliavimas, tačiau būtina pripažinti elektroninių parašų, naudojamų tokiuose susitarimuose, abipusį priimtinumą. Taigi, 8 straipsnio 3 dalyje patvirtinama, kad elektroninis parašas visais atvejais turi įtvirtintą teisinę galią, jeigu parašų naudotojai tarpusavyje dėl to susitaria.

Šiame kontekste vertinant kiekvieno elektroninio parašo teisinę galią tampa svarbu išanalizuoti, ar jis atitinka Direktyvos 2 straipsnyje nustatytus reikalavimus: unikalumas - parašas vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu, identifikavimas – parašas turi leisti identifikuoti pasirašantį asmenį, saugumas – parašas sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis gali tvarkyti tik

⁶² www.rtt.lt/lt/verslui/elektroninis-parasas/naujienos_777/rtt-skelbia-lr-pzvu.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html [prisijungimo laikas 2012-11-10]

savo valia, integralumas – parašas susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas. Taigi, esant šalių susitarimui, elektroninis parašas, atitinkantis išvardintus reikalavimus, gali būti pripažįstamas nepaisant to, kad jis nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu.

Lietuvos valstybės ir vietos savivaldos institucijų valstybės tarnautojai naudojami Gyventojų registro tarnybos prie LR VRM ir Registrų centro sudarytais sertifikatais, o institucijos, priimdamos pasirašytus dokumentus, teisiškai pripažįsta sertifikatus, kurie yra RRT skelbiamame TSL sąrašė⁶³ (pateikiama informacija apie Lietuvoje prižiūrimų ir (ar) akredituotų sertifikavimo paslaugų teikėjų, visuomenei išduodančių kvalifikuotus sertifikatus, paslaugas, taip pat pateikiamos nuorodos į Europos Sąjungos patikimą sąrašą ir informacija apie visų Europos Sąjungos valstybių narių sudaromus ir skelbiamus valstybių narių sertifikavimo paslaugų teikėjus). Svarbu paminėti, kad juridinio asmens atstovo parašas yra prilyginamas juridinio asmens tradiciniam parašui, patvirtintam antspaudu.

Užsienio valstybių sertifikavimo paslaugų teikėjų sudaryti kvalifikuoti sertifikatai laikomi teisiškai ekvivalenčiais Lietuvos Respublikos sertifikavimo paslaugų teikėjų sudarytiems kvalifikuotiems sertifikatams, jei yra sudaryti sertifikavimo paslaugų teikėjo, akredituoto Lietuvos Respublikoje, yra sudaryti sertifikavimo paslaugų teikėjo, akredituoto Europos sąjungos valstybėje, už sertifikatą laiduoja Lietuvos Respublikos sertifikavimo paslaugų teikėjas, atitinkantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytus reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, už sertifikatą laiduoja Europos Sąjungos valstybės sertifikavimo paslaugų teikėjas, atitinkantis ekvivalentiškus Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytus reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams (Elektroninio parašo įstatymo 5 straipsnio 1 dalis). Taip pat Lietuvos Respublikoje pripažįstami tie užsienio valstybių sertifikavimo paslaugų teikėjai ir jų sudaryti sertifikatai, kurių pripažinimas paremtas Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis (Elektroninio parašo įstatymo 5 straipsnio 2 dalis).

Pažymėtina, kad „Interneto tinklalapyje www.eparasas.lt naudojama elektroninių dokumentų pasirašymo sistema (EDPS) atitinka Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimus. Dokumentai pasirašomi naudojant šią EDPS pripažįstami įrodymais teismuose ir prilyginami rašytiniams dokumentams.

⁶³ www.rrt.lt/lt/verslui/elektroninis-parasas/tsl.html [prisijungimo laikas 2011-10]

EDPS atlieka ir elektroninių dokumentų saugojimo funkciją. EDPS atliekamos procedūros yra saugios, prisijungimas vykdomas per bankų elektroninės bankininkystės sistemas ir užtikrinant saugų bei šifruotą prisijungimo kanalą. EDPS sistema pasirašyti dokumentai gali būti šifruojami tokiu būdu, kad tik pasirašę elektroninius dokumentus asmenys galėtų pamatyti dokumento turinį.“

Elektroninio parašo įstatymo nuostatos tinkamai dera ir su kitais Lietuvos Respublikos įstatymais ir tai pagrindžia elektroninio parašo teisinę galią bei sudaro prielaidas platesniam jo naudojimui. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁶⁴ (toliau - LR CK) 1.73 straipsnio 2 dalis, 6.192 straipsnio 2 dalis ir 1.76 straipsnio 2 dalis nurodo, kokie sandoriai turi būti sudaromi rašytine forma ir nurodo, kad sandoriai ir sutartys gali būti sudaromi naudojant telekomunikacijų galinius įrenginius (iš esmės, elektronines ryšio priemones), ir tokie sandoriai ir sutartys yra vertinami kaip paprasta rašytine forma sudaryti, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti jį siuntusios šalies parašą. Visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Reikalavimai, keliama saugiam elektroniniam parašui siejasi su Civilinio kodekso reikalavimais teksto apsaugai ir pasirašiusio asmens identifikavimui, tik šie reikalavimai papildomai detalizuojami užtikrinant, kad tik pasirašantis asmuo galėtų pasirašyti elektroninę informaciją ir jokia trečioji šalis vietoje jo tokių veiksmų negalėtų atlikti. Elektroninio parašo įstatymo reikalavimai - vienareikšmiškai susieti su pasirašančiu asmeniu, identifikuoti pasirašantį asmenį ir parašas sukurtas priemonėmis, kurias asmuo gali tvarkyti tik savo valia yra LR CK reikalavimų - parašo identifikuojamumo ir pasirašiusio asmens nustatymo – detalizavimas, o elektroninio parašo reikalavimas - susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas, - perfrazuoja ir pilnai atitinka LR CK nurodomą sutarties teksto apsaugos reikalavimą, todėl įgyvendinus Elektroninio parašo įstatymo reikalavimus, yra įgyvendinami ir LR CK reikalavimai.

Įgyvendinus Direktyvą, Elektroninio parašo įstatymas suteikia teises prielaidas naudoti elektroninį parašą kasdieninėje veikloje, tačiau elektroninio parašo naudojimui valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje reikalinga atitinkama valstybės vidaus administravimo politika, tarpinstitucinių teisės aktų sąveikumas.

2. Elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje

2.1. Valstybės administracinės teisinės priemonės elektroninio parašo plėtros kontekste

Modernizuojant informacines technologijas, plečiantis jų tinklui ir didėjant prieinamumui, valstybės ir vietos savivaldos institucijos privalo prisitaikyti prie vykstančių procesų, perkelti vidaus administravimo veiklą ir teikti paslaugas elektroninėje erdvėje. Teisės aktai tobulinami ir keičiami

⁶⁴ Žin., 2000, Nr. 74-2262; 2012, Nr. 78-4015.

taip, kad imperatyviai įpareigotų valstybės ir vietos savivaldos institucijas veikloje naudoti informacinių technologijų suteikiamas galimybes.

Vienas reikšmingiausių naujai priimtų teisės aktų buvo 2011 metais priimtas ir nuo 2012 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymas⁶⁵. Jo tikslas – užtikrinti tinkamą valstybės informacinių išteklių kūrimą, tvarkymą, valdymą, naudojimą, priežiūrą, sąveiką, planavimą, finansavimą ir saugą. Įstatyme nustatyta, kad jis taikomas valstybės institucijoms, valstybės įstaigoms, valstybės įmonėms, viešosioms įstaigoms, steigiančioms, kuriančioms ir (arba) tvarkančioms valstybės registrus, kadastrus, žinybinius registrus, valstybės informacines sistemas ir kitas informacines sistemas, finansuojamoms iš valstybės biudžeto, Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto, Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto ir kitų valstybės pinigų fondų ir Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka įgaliotoms atlikti viešąjį administravimą.

Šio įstatymo 35 straipsnyje nustatyta, kad atsižvelgdama į pateiktą prašymą, institucija sudaro galimybę jos valdomą informaciją peržiūrėti leidžiamosios kreipties būdu internetu ar kitais elektroninių ryšių tinklais, perduoda duomenis automatinio būdu elektroninių ryšių tinklais, taip pat institucijos valdomą informaciją teikia raštu, žodžiu ir (arba) elektroninių ryšių priemonėmis.

Įstatyme yra įtvirtinta labai svarbi valstybės informacinių išteklių sąveikumo platforma, kurios paskirtis – užtikrinti galimybę asmenims vieno langelio principu gauti institucijų teikiamas viešąsias ir administracines elektronines paslaugas, o institucijoms - teikti paslaugas. Įstatyme nustatyta, kad valstybės informacinių išteklių sąveikumo platformą steigia, ją valdo ir jos tvarkytoją skiria institucija, atsakinga už valstybės informacinių išteklių funkcinį suderinamumą, jų kūrimą, tvarkymą ir plėtrą. Tokia institucija - Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos, kurio nuostatai atitinkama funkcija („steigia ir valdo valstybės informacinių išteklių sąveikumo platformą“) buvo papildyti Susisiekimo ministro 2012 m. rugsėjo 24 d. įsakymu Nr. 3-621⁶⁶. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus 2013 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. T-10 buvo pakeistas Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymu Nr. T-139 patvirtintų Viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų interoperabilumo sistemos nuostatų pavadinimas ir jie pavadinti Valstybės informacinių išteklių sąveikumo platformos nuostatais (įsakymas įsigalioja nuo 2013 m. kovo 1 d.).

⁶⁵ Žin., 2011, Nr. 163-7739; 2013, 11-509

⁶⁶ Žin., 2012, Nr. 112-5691

2012 m. liepos mėnesį viešojoje erdvėje skelbiama informacija, kad pagrindinių elektroninės teisėkūros komponentų (elektroninis dokumentas ir elektroninis parašas) naudojimas nukeliamas į ateitį, nes Prezidentė grąžino Seimui papildyti Teisėkūros pagrindų įstatymą.

Lietuvos Respublikos Seimo priimtame Teisėkūros pagrindų įstatymo projekte⁶⁷ buvo numatyta, kad nuo 2013 metų kovo visi teisės aktai – Lietuvos Respublikos įstatymai ir Lietuvos Respublikos Prezidento dekretai – būtų pasirašinėjami tik elektroniniu parašu, nepaliekant autentiško parašo galimybės. Taip pat sprendimai ir oficialūs teisės aktų tekstai nebebūtų skelbiami popierinėse „Valstybės žiniuose“, o būtų perkelti į elektroninę erdvę, taip sudarant galimybę visuomenei nemokamai su jais susipažinti internete.

Projekto rengėjai Teisėkūros pagrindų įstatymo projektu siekė efektyvesnės, skaidresnės, kokybiškesnės teisėkūros. T.y., siekiama konsoliduoti ir įstatymo teisinės galios teisės akte įtvirtinti pamatines teisėkūrą reguliuojančias nuostatas; perkelti teisėkūros procedūras į viešą elektroninę erdvę ir užtikrinti teisėkūros procedūrų viešumą, taip sudarant galimybes valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms efektyviau įgyvendinti su teisėkūra susijusius įgaliojimus, o visuomenei – galimybę lengviau ir patogiau dalyvauti teisėkūroje, teikiant pastabas ir pasiūlymus dėl pareikštų teisėkūros iniciatyvų, rengiamų teisės aktų projektų, galiojančio teisinio reguliavimo stebėsenos. Dabar norint rasti oficialų teisės aktų tekstą, reikia pirkti ar prenumeruoti „Valstybės žinias“, o jose atspausdinti oficialūs dokumentai, kol pasiekia adresatą, dažnai jau būna įsigalioję. Atkreiptinas dėmesys, kad iki šiol Lietuvos Respublikos Seimo interneto svetainėje⁶⁸ skelbiami tik neoficialūs dokumentų tekstai. Teisės aktų ir kitų dokumentų registravimą, skelbimą, apskaitą, sisteminimą perkėlus į elektroninę erdvę, gyventojai žymiai greičiau, nemokamai ir moderniau galėtų gauti visą jiems reikalingą informaciją. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų registrą reorganizavus į Teisės aktų registrą, nebereikėtų įstatymų ir kitų teisės aktų skelbti popieriniame „Valstybės žinių“ leidinyje. Teisės akto įregistravimas ir paskelbimas Teisės aktų registre, kurį tvarkys Seimo kanceliarija, laikomas oficialiu teisės akto paskelbimu. Norminis teisės aktas įsigaliotų kitą dieną po jo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre, jeigu pačiame teisės akte nebūtų numatyta vėlesnė įsigaliojimo data, o įstatymas dėl Konstitucijos keitimo – ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo.

⁶⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=429161&p_query=&p_tr2=2 [prisijungimo laikas 2012-12-15]

⁶⁸ www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc [prisijungimo laikas 2012-12-12]

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymo⁶⁹ nuostatomis (3 straipsnio 8 dalis), viešojo administravimo subjektų sistemą sudaro valstybinio administravimo, vietos savivaldos ir kiti administravimo subjektai. Terminas „viešasis administravimas“ taip pat apima ir vietos savivaldos institucijas, kurios nėra laikomos valstybinio valdymo (administravimo) subjektais bei kitus administravimo subjektus, kuriuos įstatymų ir teisės aktų nustatyta tvarka valstybė deleguoja vykdyti viešojo administravimo funkcijas⁷⁰.

Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos – atstovaujamosios, valstybės vadovo, vykdomosios, teisminės valdžios institucijos, teisėsaugos institucijos ir įstaigos, auditą, kontrolę (priežiūrą) atliekančios institucijos ir įstaigos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, kurios finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų bei valstybės pinigų fondų ir kurioms Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka yra suteikti viešojo administravimo įgaliojimai, įmonės ir įstaigos, teikiančios asmenims viešąsias paslaugas, taip pat valstybės ir savivaldybių įmonės, viešosios įstaigos, kurių savininkė arba bent viena iš dalininkų yra valstybė ar savivaldybė, akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės, kuriose valstybei arba savivaldybei priklauso daugiau kaip 50 procentų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, kai jos teikia informaciją apie savo darbuotojų darbo užmokestį šio įstatymo nustatyta tvarka⁷¹ (Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymo 2 str. 10 p.).

Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas numato valstybės institucijų teisę bei pareigą savo veikloje naudotis informacinėmis technologijomis: „viešojo administravimo subjektai, įgyvendindami jiems pavestas funkcijas, informacines technologijas naudoja įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka“ (Įstatymo 18 straipsnis).

2005 m. birželio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimas papildė Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 19 straipsnį⁷², kurio antroje dalyje nustatyta, kad „Asmenų prašymai, pateikti elektroniniu būdu, turi būti pasirašyti elektroniniu parašu. Atsakymai į šiuos prašymus pateikiami asmeniui elektroniniu paštu, o asmenų pageidavimu – siunčiami paštu prašyme nurodytu adresu arba įteikiami. Atsakymas elektroniniu paštu turi būti pasirašytas institucijos vadovo arba jo įgalioto asmens saugiu elektroniniu parašu“. Šis įstatymo papildymas įgalina piliečius ir valstybės institucijas bendrauti elektroniniu būdu, naudojant elektroninį parašą.

⁶⁹ Žin., 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975; 2011, Nr. 4-125.

⁷⁰ Audrius Bakaveckas, „Lietuvos vykdomoji valdžia“, „Eugrimas“ 2007, 117 – 134 psl.

⁷¹ Žin., 2000, Nr. 10-236; Žin., 2012, Nr. 51-2529

⁷² Žin., 1999, Nr. 60-1945; 2005, Nr. 76-2746

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 23 straipsnio 2 dalimi, skundai, pateikti elektroniniu paštu, turi būti pasirašyti elektroniniu parašu. Atsakymai į šiuos skundus pateikiami asmeniui elektroniniu paštu, o asmenų pageidavimu – siunčiami paštu skunde nurodytu adresu arba įteikiami asmeniškai. Atsakymas, siunčiamas elektroniniu paštu, turi būti pasirašytas viešojo administravimo subjekto vadovo arba jo įgalioto pareigūno ar valstybės tarnautojo saugiu elektroniniu parašu.

Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“⁷³ 24 punkte nustatyta, kad, asmens prašymas, pateiktas elektroniniu būdu ir pasirašytas elektroniniu parašu, prilyginamas prašymui raštu. Reikalavimai elektroniniam parašui detalizuojami tų pačių taisyklių 25 punkte.

Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklės (toliau-Taisyklės), kuriose išsamiai nustatyti asmenų prašymų pateikimo būdai, jų nagrinėjimo tvarka, skiriant nemažai dėmesio ir asmenų prašymams, pateikiamiems elektroninėmis priemonėmis. Taisyklių 14 punktas numato, kad asmenų prašymai gali būti pateikiami žodžiu (telefonu ar tiesiogiai asmeniui atvykus į instituciją), raštu (tiesiogiai asmeniui atvykus į instituciją, atsiuntus paštu ar per pasiuntinį) ir elektroniniu būdu institucijos elektroninio pašto adresu. Asmens prašymas, pateiktas elektroniniu būdu ir pasirašytas elektroniniu parašu, prilyginamas prašymui raštu, jis taip pat privalo būti įregistruotas institucijoje pagal elektroninių dokumentų valdymo taisykles (Taisyklių 24 ir 28 punktai). Atkreiptinas dėmesys, kad prašymams, pateiktiems elektronine forma, taikomi papildomi reikalavimai: elektroniniu būdu pateiktas prašymas turi būti sudaromas taip, kad prašymą gavusi institucija galėtų atpažinti elektroninio dokumento formatą, atidaryti ir apdoroti jį institucijos naudojamomis informacinių technologijų priemonėmis, atpažinti prašymo turinį bei identifikuoti elektroninį parašą ir prašymą pateikusį asmenį (Taisyklių 25 punktas). Taigi, pats asmuo turi teisę pasirinkti, kokia tvarka kreiptis į instituciją, o institucija, gavusi prašymą elektroniniu paštu, jį privalo išnagrinėti ir atsakyti asmeniui, jei prašymas atitinka nustatytus reikalavimus. Taisyklės reguliuoja asmenų aptarnavimą taikant „vieno langelio“ principą (Taisyklių 36-38 punktai). Tačiau praktikoje kai kurių rūšių

⁷³ Žin., 2007, Nr. 94-3779; 2012, Nr. 88-4585

asmenų prašymams nagrinėti „vieno langelio“ principas iki šiol nėra taikomas, nes jų nagrinėjimą reglamentuojančiuose įstatymuose įtvirtintos procedūros neatitinka paties „vieno langelio“ principo.

Elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje sąlygojamas ne tik teisinio reguliavimo, bet ir organizacinių prielaidų valstybės viduje. Elektroninio parašo teisinis reglamentavimas vertikaliame lygmenyje yra pakankamas, tai jau buvo aprašyta šio darbo 1 dalyje, elektroninį parašą reglamentuojanti teisinė bazė nesudaro kliūčių pradėti diegti elektroninį parašą⁷⁴, tačiau siekiant elektroninį parašą naudoti valstybės ir vietos savivaldos institucijų kasdienėje veikloje, reikalingas tarpinstitucinis veiklos derinimas, svarbus ir teisinis reguliavimas horizontaliame lygmenyje. Horizontalumas yra lemiamas valstybės ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo poreikio, valstybinio administravimo funkcijų ir darbų pasiskirstymo tarp įvairių valstybės institucijų ir įstaigų, disponavimo informacija ir informacinėmis rinkmenomis. Siekiant užtikrinti elektroninio parašo diegimą, efektyvų, spartų, sistemingą ir suderintą įgyvendinimą, yra būtinas tinkamas tarpinstitucinis koordinavimas.

Toliau šiame skyriuje retrospektyviai pateikiamos organizacinės elektroninio parašo naudojimo valstybės ir vietos savivaldos institucijose priemonės bei perėjimas nuo projekcinio prie imperatyvaus elektroninio parašo naudojimo institucijose.

Elektroninio parašo įstatymas 2000 metais sudarė teises prielaidas elektroninio parašo naudojimui, tačiau realus elektroninio parašo plėtros įgyvendinimas prasidėjo 2002 metais, kuomet Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Elektroninės valdžios koncepciją⁷⁵, kurioje buvo numatyta diegti elektroninę valdžią ir skatinti elektroninio parašo naudojimą viešajame ir privačiame sektoriuje. Institucija, atsakinga už koncepcijos įgyvendinimą - Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (IVPK). IVPK nuostatai buvo patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 5 d. nutarimu Nr.844⁷⁶. IVPK nustatyti uždaviniai: dalyvauti formuojant valstybės politiką informacinių technologijų ir telekomunikacijų (toliau ITT) kūrimo Lietuvos Respublikoje politiką ir koordinuoti jos įgyvendinimą, užtikrinti ITT infrastruktūros, atitinkančios Europos Sąjungos reikalavimus, projektavimą, kūrimą, plėtrą, pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą ITT plėtros strategiją planuoti ir organizuoti ITT plėtrą valstybėje. Įgyvendinant pavestus uždavinius, IVPK nuostatuose numatytos funkcijos derinti ministerijų, kitų valstybės institucijų ir įstaigų rengiamus ITT projektus, siekti užtikrinti jų tęstinumą, dalyvauti rengiant Lietuvos Respublikos ūkio plėtros

⁷⁴ www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=468 [prisijungimo laikas 2012-12-04]

⁷⁵ Žin. 2003, Nr. 2-54; 2009, Nr. 62-2493

⁷⁶ Žin., 2001, Nr. 24-794; 2011, Nr. 57-2731

strategiją ir derinti valstybės institucijų ir įstaigų rengiamas informacinės visuomenės plėtros programas, koordinuoti valstybės valdomų telekomunikacijos išteklių plėtrą ir naudojimą užtikrinant jų integralumą ir efektyvumą, koordinuoti valstybės informacinių sistemų, registų integralios sistemos, bendrojo naudojimo duomenų bazių kūrimą ir funkcionavimą.

IVPK misija – planuoti, organizuoti ir koordinuoti informacinės visuomenės plėtros procesus, siekiant atviros, išsilavinusios, nuolat besimokančios ir žiniomis savo veiklą grindžiančios visuomenės, kurios nariai turi galimybę ir geba įvairiose savo veiklos srityse efektyviai naudotis šiuolaikinių IRT priemonėmis, plėtros. IVPK visa savo veikla ir vykdomais darbais siekia prisidėti prie to, kad Lietuvoje būtų sklandžiai ir tolygiai plėtojami trys valstybės prioritetai informacinės visuomenės srityje:

- e.infrastruktūra – pažangi, šiuolaikiška, saugi, užtikrinanti visų suinteresuotųjų veikėjų galimybes ja naudotis;

- e.turinys – technologiškai pažangios, į vartotoją orientuotos e. paslaugos ir e. turinys;

- e.gebėjimai – išplėtoti Lietuvos gyventojų IRT naudojimo gebėjimai, reikalingi sėkmingai veiklai informacinės visuomenės sąlygomis.

Nagrinėjant elektroninio parašo Lietuvoje realaus veikimo teisinius pagrindus, reikėtų išskirti svarbiausius IVPK vykdytus projektus ir teisės aktus, įgalinančius valstybės ir vietos savivaldos institucijas naudoti elektroninį parašą veikloje.

Vykdydamas Vyriausybės programą⁷⁷, IVPK įgyvendino priemonę „Elektroninio parašo funkcionavimo užtikrinimo paruošiamieji darbai, elektroninio parašo infrastruktūros funkcionavimą reglamentuojančių teisės aktų analizė, poįstatyminių teisės aktų projektų rengimas, elektroninio parašo priežiūros institucijos įkūrimo paruošiamieji darbai“. Buvo parengti ir Vyriausybės nutarimu patvirtinti teisės aktai, skirti elektroninio parašo funkcionavimo užtikrinimo teisinės bazės plėtrai, įsteigta elektroninio parašo priežiūros institucija (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 23 d. nutarimas Nr. 568 „Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos“⁷⁸, taip pat buvo nustatyti reikalavimai kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, reikalavimai elektroninio parašo įrangai, taip pat kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registracijos tvarka bei elektroninio parašo priežiūros vykdymo reglamentas. (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 2108 „Dėl reikalavimų kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, Reikalavimų elektroninio

⁷⁷ Žin., 2000, Nr. 98-3081

⁷⁸ Žin. 2002, Nr. 43-1634;

parašo įrangai, Kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos ir Elektroninio parašo priežiūros reglamento patvirtinimo“⁷⁹.

Valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms, siekiančioms viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę, būtina užtikrinti atitinkamą elektroninės informacijos konfidencialumo, vientisumo ir prieinamumo lygį. Siekiant sudaryti sąlygas saugiai automatinio būdu tvarkyti elektroninę informaciją valstybės informacinėse sistemose ir valstybės ar žinybiniuose registruose arba kitose informacinėse sistemose, nustatyti Bendrieji elektroninės informacijos saugos valstybės institucijų ir įstaigų informacinėse sistemose reikalavimai yra patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugsėjo 4 d. nutarimu Nr. 952⁸⁰.

Neabejotina, kad norint sėkmingai plėtoti elektroninės valdžios paslaugas, valstybinėms ir savivaldybių institucijoms ypatingai svarbu pelnyti žmonių pasitikėjimą, t.y. – užtikrinti, kad jų turima informacija yra patikimai saugoma, o taip pat - mažinti piliečių baimę, jog išvystytos elektroninės sistemos suteiks valdžios institucijoms galimybę apie juos žinoti per daug ar šią informaciją naudoti nederamai. Galima pažymėti, kad 2013 metų antrąjį pusmetį, Lietuvai pirmininkaujant Europos Sąjungos Tarybai, numatoma patvirtinti bendrą ES kibernetinio saugumo strategiją, kurią ruošia Europos Komisija ir Europos išorės veiksmų tarnyba.

Didėjančią ES dėmesį šiai sričiai ir atsiradusį bendros vizijos poreikį lemia ne tik gausus interneto vartotojų skaičius ir vis didesnės kasdienio gyvenimo dalies perkėlimas į virtualią erdvę, dėl kurio išauga ir galima nesaugumo žala, bet ir didėjantis pačių europiečių sąmoningumas. Pvz., pagal Europos Komisijos atliktus „Eurobarometro“ tyrimus⁸¹, net ketvirtadalis ES šalių narių gyventojų baiminasi dėl saugumo perkant internetu ir galimo jų asmeninių duomenų neteisėto panaudojimo; apie du trečdalius (59 proc.) apklaustųjų nesijaučia tinkamai informuoti apie kibernetinių nusikaltimų grėsmes, 12 proc. ES piliečių jau yra tapę internetinio sukčiavimo, o 8 proc. – asmens duomenų vagysčių aukomis.

Atsižvelgdama į kylančias grėsmes, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2011 m. birželio 29 d. nutarimu Nr. 796 patvirtino Elektroninės informacijos saugos (kibernetinio saugumo) plėtros 2011–2019 metais programą⁸². Programoje keliami trys pagrindiniai tikslai:

1. Pasiiekti, kad būtų užtikrintas valstybės informacinių išteklių saugumas;
2. Užtikrinti ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros efektyvų funkcionavimą;

⁷⁹ Žin., 2003, Nr. 2-47; 2010, Nr. 21-991, Nr. 134-6845

⁸⁰ Žin., 1997, Nr. 83-2075; 2007, Nr. 49-1891

⁸¹ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1328_lt.htm; <http://www.elektronika.lt/straipsniai/ivykiai/34474/esame-skaitmenine-karta-eurobarometro-tyrimas-apie-asmens-duomenu-apsauga-internete/komentarai/> [prisijungimo laikas 2013-01-21]

⁸² Žin., 2011, Nr. 83-4033

3. Užtikrinti Lietuvos gyventojų ir asmenų, esančių Lietuvoje, saugumą kibernetinėje erdvėje.

Elektroninės informacijos saugos (kibernetinio saugumo) užtikrinimas yra visų subjektų, kurių veikla susijusi su kibernetinėje erdvėje teikiamomis paslaugomis (valstybės ir savivaldybių institucijos, privatūs ūkio subjektai, akademinė bendruomenė ir kiti). Kadangi kibernetinė erdvė yra globali, neturinti nacionalinių ribų, todėl grėsmių plitimas ir rizika joje yra didelė. Europos Sąjunga ir NATO skiria daug dėmesio elektroninės informacijos ir ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros saugai. Kolektyvinės apsaugos principu tikslinga vadovautis ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygiu. Aukštos kompetencijos specialistų bendradarbiavimas, keitimasis turima informacija ir patirtimi yra būtina veiksmingos išankstinio perspėjimo ir prevencinės veiklos sąlyga. Neatsitiktinai kibernetinio saugumo klausimai buvo aptariami ir 2013-02-01 Miuncheno vykusioje saugumo konferencijoje⁸³.

Estija laikoma viena sėkmingiausiai elektronines paslaugas diegiančių valstybių Europoje: ji pirmoji pasaulyje 2005 m. nacionalinio lygmens rinkimuose suteikė galimybę gyventojams balsuoti internetu, elektronine forma šiuo metu pateikiama daugiau nei 94 proc. mokesčių deklaracijų, išrašoma apie 90 proc. vaistų receptų ir pan. Nacionaliniame Estijos IKT Demo centre pristatomos šios ir kitos šalyje siūlomos elektroninės paslaugos bei inovacijos. Šio centro vadovo I. Vimbergo nuomone, svarbiausia sėkmingo elektroninių paslaugų vystymo valstybėje prielaida – ne technologijos, o požiūris į jas: „Šios baimės yra nepagrįstos ir kliudo spartesnei elektroninių paslaugų plėtrai. Iš tiesų institucijos tą pačią informaciją apie piliečius turi bet koku atveju. Elektroninės valdžios sistemos tik suteikia galimybę duomenis valdyti ženkiai efektyviau, o patiems gyventojams matyti, kokius duomenis institucijos renka ir kaupia“⁸⁴.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004 m. balandžio 19 d. nutarimu Nr. 451⁸⁵ patvirtino Valstybės informacinių sistemų steigimo ir įteisinimo taisykles. Šiomis taisyklėmis ministerijos, Vyriausybės įstaigos, įstaigos prie ministerijų ir kitas Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingos valstybės institucijos ir įstaigos buvo įpareigosotos per vienerius metus parengti ir patvirtinti eksploatuojamų informacinių sistemų nuostatus. IVPK įgyvendino 2001 – 2004 metų Vyriausybės programos priemonę „sukurti portalą, per kurį gyventojams ir verslo subjektams bus teikiama viešoji informacija, taip pat valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų paslaugos“. 2003 m. pradėtas įgyvendinti „Elektroninio parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinis projektas“. Didinant elektroniniu būdu teikiamų viešųjų ir administracinių paslaugų prieinamumą, sukurta valstybės ir

⁸³ http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/prezidente-miunchene-dalijosi-lietuvos-kibernetinio-saugumo-patirtimi-475512?utm_source=feed_reader&utm_medium=rss&utm_campaign=rss_feed [prisijungta 2013-02-03]

⁸⁴ Ten pat [prisijungta 2013-02-03]

⁸⁵ Žin., 2004, Nr. 58-2061; 2011, Nr. 55-2643

savivaldybių institucijų bei įstaigų elektroniniu būdu teikiamų viešųjų ir administracinių paslaugų interneto svetainė „Elektroniniai valdžios vartai“. Parengtas nuorodų į paslaugas katalogas ir jo tvarkymo priemonės, sistemos administravimo priemonės ir dokumentai, užregistruoti oficialūs interneto vardai www.govonline.lt, www.evaldzia.lt, www.epaslaugos.lt. Elektroniniuose valdžios vartuose atsirado galimybė teikti valstybinių institucijų viešąsias elektronines paslaugas ir informaciją gyventojams bei verslo subjektams. 2004 metais „valdžios elektroniniuose vartuose“ atliktas žvalgomasis elektroninės viešosios paslaugos projektas „Gyvenamosios vietos deklaravimas internete“. Šios paslaugos pagrindu buvo parengta technologija ir išbandyta programinė įranga, šią viešąją paslaugą teikiant per „valdžios elektroninių vartų“ portalą.

Tęsiant projektą „Valdžios elektroninių vartų sukūrimas“, IVPK 2004 metais parengė viešųjų paslaugų teikimo elektroninėje erdvėje modelį. 2004 metais buvo baigtas įgyvendinti „Elektroninio parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinis (bandomasis) projektas“, įsigyta ir įdiegta projekte dalyvaujančiose valstybės institucijose saugaus elektroninio parašo formavimo ir tikrinimo techninė ir programinės įranga bei sertifikatų valdymo sistemos licencijos.

IVPK nuo 2005 metų vykdo „Elektroninio parašo infrastruktūros plėtros“ projektą, kurio tikslas - sudaryti valstybės institucijoms reikiamas sąlygas naudoti elektroninį parašą elektroninių dokumentų pasirašymui ir mainams tarp valstybės institucijų bei viešųjų paslaugų teikimui elektroniniu būdu. 2005 metais projekte dalyvavo ir elektroninio parašo įranga jau buvo aprūpintos 53 valstybės institucijos.

2007 metais IVPK sukūrė elektroninio parašo mokymosi ir testavimosi sistemą⁸⁶. 2007 m. buvo toliau įgyvendinamas investicijų projektas „Elektroninio parašo infrastruktūros valstybės institucijose plėtra“, valstybės tarnautojai aprūpinti sertifikatų sudarymo įranga, taip pat buvo vykdomi mokymai pagal elektroninio parašo naudotojų poreikius, teikiamos sertifikatų sudarymo paslaugos. Išplėstos elektroninio parašo sertifikavimo sistemos galimybės: įsigytos ir įdiegtos elektroninio parašo sertifikatų valdymo sistemos licencijos sertifikavimo ir registravimo moduliams, skirtos valstybės tarnautojų registre esantiems valstybės tarnautojams, pasirengta sudaryti ir aptarnauti 23 tūkstančius sertifikatų, numatytų naudoti išduodant naujo pavyzdžio valstybės tarnautojo pažymėjimus, išbandytas sertifikavimo sistemos ryšys su Asmens duomenų išrašymo centru prie VRM.

2008 metų III ketvirtį IVPK su Valstybės tarnybos departamentu ir Asmens dokumentų išrašymo centru prie Vidaus reikalų ministerijos parengė techninį sprendimą dėl naujo pavyzdžio

⁸⁶ www.elektroninisparasas.lt/olat/dmz/ [prisijungimo laikas 2013-01-11]

valstybės tarnautojų pažymėjimų išdavimo. Tokie pažymėjimai nuo 2008 m. rugsėjo 20 d. jau išduodami pradėjusiems dirbti naujiems valstybės tarnautojams bei keičiant senuosius valstybės tarnautojo pažymėjimus. Šių pažymėjimų lustuose įrašomi elektroninio parašo sertifikatai, leidžiantys asmenį patikimai identifikuoti elektroninėje erdvėje, ir jam pasirašyti elektroniniu parašu. Nuo 2008 metų valstybės tarnautojai jau turi galimybę praktiškai įgyvendinti Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 23 straipsnio nuostatą, kuri reikalauja, kad kiekvienas viešojo administravimo subjekto atsakymas į skundą, pateiktą elektroniniu paštu ir pasirašytą elektroniniu parašu, turi būti siunčiamas elektroniniu paštu bei pasirašytas institucijos vadovo arba jo įgalioto pareigūno ar valstybės tarnautojo saugiu elektroniniu parašu. Kad būtų pasiektas šis tikslas, IVPK, Valstybės tarnybos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos ir Asmens dokumentų išrašymo centras prie Vidaus reikalų ministerijos pradėjo teikti valstybės institucijoms saugius parašo kūrimo įrenginius. Naujo pavyzdžio valstybės tarnautojo pažymėjimas 2008 metais pripažintas Lietuvos metų gaminiu⁸⁷ ir pasitarnavo kaip prototipas asmens tapatybės kortelei. 2008 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos Asmens tapatybės kortelės įstatymo 2, 4, 5 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir įstatymo papildymo 11 straipsniu įstatymą Nr. X-1639⁸⁸). Šiais pakeitimais buvo įteisintas kontaktinio ir bekontakčio lustų integravimas į Asmens tapatybės korteles. Dabar asmenys, kurie kreipiasi į valstybės ir vietos savivaldos institucijas, gali pasirašyti elektroniniu parašu, prisijungę prie įmonių ir organizacijų informacinių sistemų.

Siekiant skatinti valstybės ir vietos savivaldos institucijų paslaugų teikimą ir vidaus administravimą elektroninėje erdvėje, IVPK inicijavo projektą „Viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų interoperabilumo – sistemų sąveikos gebos sukūrimas“⁸⁹, kurio įgyvendinimas buvo numatytas 2006–2008 metais. Vienas pagrindinių uždavinių – įdiegti priemones, leisiančias organizuoti ir valdyti duomenų mainus tarp įvairiose technologinėse terpėse funkcionuojančių informacinių sistemų subjektų, dalyvaujančių valstybės valdyme, viešųjų ir administracinių paslaugų elektroniniu būdu teikime. Įgyvendinant šį projektą, įsigyta duomenų mainų platforma, skirta duomenų mainams tarp institucijų, atsakingų už viešųjų ir administracinių paslaugų elektroniniu būdu teikimą, įgyvendinti, atnaujintas ir su ja susietas viešųjų ir administracinių paslaugų portalas „Elektroniniai valdžios vartai“. 2008 metais IVPK direktorius

⁸⁷ www.dokumentai.lt/viewpage.php?page_id=68 [prisijungimo laikas 2013-01-15]

⁸⁸ Žin., 2008, Nr. 76-3007

⁸⁹ https://www.epaslaugos.lt/egovportal/egovimg/e-Valdzia/failai/docs/naudinga_informacija/vaiisis_tech_architektura/VAIISIS_tech_architektura.pdf [prisijungimo laikas 2012-11-11]

patvirtino Viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų interoperabilumo sistemos nuostatus (toliau VAIISIS)⁹⁰ Sistema pradėjo funkcionuoti nuo 2009 m. sausio 1 d. Pagrindinis VAIISIS tikslas – sudaryti valstybės ar savivaldybės institucijoms, įstaigoms ar įmonėms sąlygas teikti teisės aktų nustatytas elektronines paslaugas „vieno langelio“ principu. VAIISIS apibrėžta, kad elektroninė paslauga – valstybės ar savivaldybės institucijos, įstaigos ar įmonės fiziniam ar juridiniam asmeniui teikiama viešoji ar administracinė paslauga, kurios procedūros, skirtos šiai paslaugai gauti, atliekamos fizinio ar juridinio asmens buvimo vietoje IRT priemonėmis. Interoperabilumas – kelių sistemų, kompiuterių arba programų gebėjimas keistis duomenimis ir pasinaudoti tais duomenimis. Elektroninės paslaugos gavėjas – fizinis ar juridinis asmuo, naudojantis VAIISIS elektroninėms paslaugoms gauti.

Pagrindinės VAIISIS funkcijos yra: sudaryti standartizuotas sąlygas VAIISIS paslaugų gavėjams gauti per VAIISIS perduodamus duomenis elektroninių paslaugų teikimui arba kitų teisės aktais nustatytų funkcijų vykdymui, sudaryti sąlygas VAIISIS paslaugų gavėjams konstruojant elektronines paslaugas, naudoti esamus išorinius komponentus ir vidinius komponentus ar sukurti naujus, atlikti centralizuotą elektroninės paslaugos gavėjų tapatybės nustatymą, naudojant elektroninės bankininkystės, elektroninio parašo bei kitas sistemas ir priemones, atlikti mokėjimo ruošinių už VAIISIS paslaugų gavėjų suteiktas elektronines paslaugas formavimą, jų perdavimą finansų įmonėms ir (ar) apmokėjimo fakto duomenų iš finansų įmonių perdavimą VAIISIS paslaugų gavėjams, per portalą užsakyti bei teikti VAIISIS paslaugų gavėjų teikiamas elektronines paslaugas⁹¹.

Sukūrus VAIISIS duomenų mainų platformą, sudaromos prielaidos efektyviau spręsti informacinių sistemų tarpusavio sąveikumo problemas. Šiuo metu VAIISIS teikiamos šios centralizuotos sisteminės paslaugos, skirtos viešosioms paslaugoms kurti, teikti ir stebėti: duomenų gavimas naudojantis žiniatinklio paslaugomis (angl. web services); asmens tapatybės nustatymas; mokėjimas už aptarnavimą; VAIISIS paslaugų gavėjų, neturinčių savos infrastruktūros elektroninėms paslaugoms teikti, elektroninių paslaugų konstravimo ir teikimo per VAIISIS paslauga; viešųjų ir administracinių paslaugų aprašų talpinimas; teikiamų e. paslaugų proceso stebėsena. VAIISIS panaudojimo privalumai yra tie, kad VAIISIS naudojančių institucijų skaičius neįtakoja VAIISIS pokyčių apimčių, ji veikia operatyviai, atsižvelgiant į kintančius poreikius. O taip pat mažėja informacinių sistemų ir registrų konstravimo bei palaikymo kaštai, yra suvienodintas

⁹⁰ Žin., 2008, Nr. 93-3698; 2013, Nr. 12-598

⁹¹ <http://www.ivpk.lt/lt/thm/veikla/veiklos-sritys/vaiisis> [prisijungimo laikas 2013-01-30]

duomenų/informacijos apsikeitimo būdas, atvirų standartų naudojimas bei domenų mainų konstravimas ir valdymas vyksta vienoje vietoje.

2006-2008 m. įgyvendinus projektą „Viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų interoperabilumo – sistemų sąveikos gebos sukūrimas“ (projekto biudžetas – 6,4 mln. litų), buvo sukurta duomenų mainų platforma ir susietas su ja portalas centralizuotai prieigai prie paslaugų (VAIISIS). Eksploatuojant VAIISIS nustatyta, kad siekiant plėsti sistemos naudotojų ratą, teikiamų paslaugų įvairovę, kokybę ir pasiekiamumą, būtina plėsti VAIISIS funkcionalumą, didinti naudojimo patogumą, tobulinti architektūrą ir užtikrinti informacijos saugą. Šiam tikslui buvo parengtas ir 2011 – 2014 m. įgyvendinamas beveik 10 mln. litų biudžeto projektas „Viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų interoperabilumo (sąveikumo) sistemos saugos (VAISIS) ir funkcionalumo plėtra“. Sprendžiant nustatytas problemas numatoma tolimesnė VAIISIS plėtra šiomis kryptimis:

1. infrastruktūros tobulinimas ir saugos didinimas;
2. viešųjų ir administracinių elektroninių paslaugų gavėjų savitarnos kokybės gerinimas;
3. bendro darbo su viešojo administravimo institucijomis teikiant ir naudojant VAIISIS sisteminės paslaugas (funkcionalumus) procesų tobulinimas, efektyvinimas ir perkėlimas į elektroninę erdvę;
4. personalizuotų elektroninių paslaugų kūrimo ir teikimo infrastruktūros sukūrimas.

Numatoma, kad įgyvendinus projektą, bus sukurti ar modifikuoti funkcionalumai, kurie VAIISIS padarys patrauklesnę naudoti tiek viešojo administravimo institucijoms (bus supaprastinta sutarčių sudarymo tvarka, įdiegta daugiau funkcionalumų, sudaryta galimybė valdyti paslaugos lygį, vykdyti sistemų stebėseną ir kt.), tiek elektroninių paslaugų gavėjams (aiškesnė semantinė paieška, intuityvesnė naudotojo sąsaja, nauji elektroninės prieigos būdai, aukštesnio brandos lygio paslaugos, informacijos iš kitų sistemų konsolidavimas, daugiau būdų prisijungti prie sistemos ir naudotis ja ir kt.). Numatoma, kad įdiegtos saugos ir patikimumo priemonės suteiks daugiau pasitikėjimo sistema.

Tęsiant tarpinstitucinį bendradarbiavimą, perkeltiant valstybės ir vietos savivaldos institucijų veiklą į elektroninę erdvę, buvo parengtos ir IVPK direktoriaus 2009 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. T-105 patvirtintos Administracinių paslaugų teikimo panaudojant informacinių ir ryšių technologijų priemonės rekomendacijos⁹², skirtos valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kurios,

⁹² Žin., 2009, Nr. 131-5727

įgyvendindamos „vieno langelio“ principą viešųjų paslaugų sektoriuje, teikia ar ketina teikti administracines paslaugas panaudodamos VAIISIS ar kitas IRT priemones.

2009 m. gruodžio 16 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr.1659 „Dėl viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų sąveikumo sistemos naudojimo teikiant viešąsias ir administracines paslaugas elektroninėje erdvėje“⁹³ nustatė, kad ministerijos, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaigos ir kitos Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingos valstybės institucijos ir įstaigos, įstaigos prie ministerijų ir kitos ministerijoms pavaldžios valstybės institucijos ir įstaigos, administruojančios viešąsias ir teikiančios administracines paslaugas elektroninėje erdvėje, nuo 2010 m. kovo 1 d. turi užtikrinti šių paslaugų pasiekiamumą per Viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų sąveikumo (interoperabilumo) sistemos portalus (www.epaslaugos.lt; www.evaldzia.lt). Tai reiškia institucijos, kurios teikia elektronines paslaugas elektroninėje erdvėje, turi naudoti elektroninės paslaugos gavėjų tapatybės nustatymą, naudojant elektroninės bankininkystės, elektroninio parašo bei kitas sistemas ir priemones, atlikti mokėjimo ruošinių už VAIISIS paslaugų gavėjų suteiktas elektronines paslaugas formavimą ir informaciją apie paslaugos sumokėjimą perduoti finansų įmonėms.

Vienu iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008–2012 m. veiklos strategijos prioritetų buvo viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę spartinimas. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2010 m. birželio 14 d. įsakymu Nr. 3-376⁹⁴ buvo patvirtintas viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę iki 2012 m. planas. Viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę spartinimas pagrįstas ekonominiu ir antikorupciniu poveikiu ir šie kriterijai yra prioritetiniai apsisprendžiant dėl elektroninių paslaugų kūrimo būtinybės ir prioritetų Lietuvoje. Plane analizuotas 20 nustatytų viešųjų paslaugų visiško pasiekiamumo internetu brandos lygis. 100 proc. e.valdžios viešųjų paslaugų įgyvendino 9 iš 20 sričių: pajamų mokesčių, darbo paieškos, statybos leidimų išdavimo, pranešimo apie migraciją, socialinių įmokų, pelno mokesčio, pridėtinės vertės mokesčio, muitų deklaracijų ir viešųjų pirkimų. Šios paslaugos visiškai pasiekiamos elektroninėje erdvėje, naudojantis elektroninio parašo technologija. Labiausiai atsilieikama 6 viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę srityje: su aplinkosauga susijusių leidimų išdavimo (perkelta 20 proc. visų nustatytų paslaugų); su sveikatos apsauga susijusių paslaugų, civilinės būklės liudijimų (gimimo, santuokos) (perkelta 40 proc. paslaugų); automobilių registracijos, įmonių registracijos (perkelta 50 proc. paslaugų); asmeninių dokumentų (perkelta 60 proc. paslaugų). Įgyvendinus priemonę laukiamas rezultatas: į elektroninę erdvę perkelta viešųjų paslaugų sveikatos apsaugos srityje – 50 proc., aplinkosaugos leidimų

⁹³ Žin. 2009, Nr. 150-6718

⁹⁴ Žin., 2010, Nr. 80-4187

išdavimo srityje – 50 proc., civilinės būklės liudijimų (gimimo, santuokos) išdavimo srityje – 65 proc., automobilių registracijos – 70 proc., socialinės apsaugos išmokų – 75 proc., asmeninių dokumentų – 80 proc., pranešimų policijai – 80 proc., aukštojo mokslo registracijos – 80 proc., įmonių registracijos – 80 proc., viešųjų bibliotekų paslaugų – 82 proc., statistinių duomenų – 90 proc. Svarbu konstatuoti, kad viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę iki 2012 m. plane numatyta, jog viešųjų paslaugų, teikiamų elektroninėje erdvėje, rinkliavų dydžiai yra vidutiniškai 30 proc. mažesni nei viešųjų paslaugų, teikiamų įgaliotose paslaugas teikti įstaigose ne elektroniniu būdu (9.5).

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2011 m. kovo 16 d. nutarimu Nr. 301 patvirtino Informacinės visuomenės plėtros 2011–2019 metų programą ir pasiūlė RRT dalyvauti ją įgyvendinant. Lietuvos informacinės visuomenės plėtros 2011–2019 metų programa⁹⁵ (toliau – Programa), parengta atsižvelgiant į tai, kad informacinės visuomenės plėtra – dinamiškas, sparčiai kintantis procesas daugelyje visuomenės ir valstybės veiklos sričių ir sėkmingas viešojo sektoriaus dalyvavimas skatinant teigiamas ir mažinant neigiamas šio proceso pasekmes daug prisidėtų prie darnios informacinės visuomenės plėtros. Programos paskirtis – nustatyti informacinės visuomenės plėtros prioritetus, tikslus ir uždavinius, kad būtų kuo geriau naudojamosi informacinių ir ryšių technologijų teikiamomis socialinėmis ir ekonominėmis galimybėmis, o pirmiausia internetu – labai svarbia ekonominės ir socialinės veiklos priemone, kuria naudojantis galima teikti ir gauti paslaugas, dirbti, pramogauti, bendrauti ir laisvai reikšti savo nuomonę.

Vienas iš programos tikslų – skatinti gyventojus naudotis elektroniniu būdu teikiamomis viešosiomis ir administracinėmis paslaugomis, užtikrinti duomenų perdavimo kokybę, funkcionuojančių paieškos sistemų infrastruktūrą, taip prisidėti prie elektroninės demokratijos plėtros.

Dauguma elektroniniu būdu teikiamų viešųjų ir administracinių paslaugų kompleksinės – informacija, kurios reikia viešosioms ir administracinėms paslaugoms teikti, disponuoja keletas valstybės institucijų ir įstaigų, kurios elektroniniu būdu teikiamas viešąsias ir administracines paslaugas diegia remdamosi vidiniais veiklos procesais, o ne šių paslaugų teikimą reglamentuojančiais teisės aktais. Šiuo metu Lietuvoje per mažai viešųjų paslaugų perkelta į elektroninę erdvę, ne taip dažnai jomis naudojamosi. Lietuvoje pagrindinių viešųjų ir administracinių paslaugų (pajamų, turto deklaravimas, laisvų darbo vietų paieška, asmens dokumentų išdavimas ir kitos) į elektroninę erdvę perkelta mažiau negu ES valstybėse. Eurostato

⁹⁵ Žin., 2011, Nr. 33-1547

duomenimis, 2009 metais Lietuvoje į elektroninę erdvę perkelta 60 procentų pagrindinių viešųjų ir administracinių paslaugų, o ES valstybių narių vidurkis – 74 procentai. Nustatyti uždaviniai tikslui pasiekti:

- kuo daugiau viešųjų ir administracinių paslaugų perkelti į elektroninę erdvę, taip užtikrinti kompleksinę paslaugos teikimo pertvarką ir siekti, kad paslaugos būtų teikiamos centralizuotai, taip pat skatinti viešojo sektoriaus institucijas įsigyti IRT išteklius kaip paslaugas;

- informuoti gyventojus apie galimybę naudotis teisine informacija, skelbiama internete, skatinti juos elektroninėmis priemonėmis teikti pastabas ir pasiūlymus ir taip daryti įtaką valdžios priimamiems sprendimams.

Programoje numatytas siekiamas rezultatas, kad iki **2019 metų į elektroninę erdvę viešųjų ir administracinių paslaugų bus perkelta 100 proc.**, taip bus užtikrinta kompleksinė paslaugos teikimo pertvarka ir pasiekta, kad paslaugos būtų teikiamos centralizuotai, taip pat skatinamos viešojo sektoriaus institucijos įsigyti IRT išteklius kaip paslaugas.

2011-2019 metų Programoje vienas iš siekiamų tikslų – užtikrinti elektroninės erdvės saugumą ir patikimumą, didinti gyventojų ir įmonių pasitikėjimą elektronine erdve.

Sėkmingai informacinės visuomenės plėtrai svarbi saugi, bendraujančių asmenų pasitikėjimu ir atsakomybe pagrįsta elektroninė erdvė. Jeigu IRT nebus patikimos, kai kurių interneto paslaugų, pavyzdžiui, elektroninės bankininkystės, elektroninės sveikatos, paprasčiausiai nebus įmanoma diegti. Bene svarbiausios sąlygos atsirasti saugiai elektroninei erdvei – asmens tapatybės nustatymo priemonių infrastruktūros sukūrimas ir naudojimas, gyventojų gebėjimai saugiai naudotis IRT, suvokti galimas grėsmes elektroninėje erdvėje ir išmanyti kovos su šiomis grėsmėmis būdus. Labai svarbu keisti šiuo metu vyraujančią požiūrį, kad už neteisėtus veiksmus elektroninėje erdvėje nebaudžiama.

Šiam tikslui pasiekti numatyti uždaviniai:

- plėtoti ir palaikyti bendrą valstybės institucijų ir įstaigų infrastruktūrą, kuri užtikrintų patikimą asmens tapatybės nustatymą ir patvirtinimą elektroninėje erdvėje;

- kurti infrastruktūrą elektroniniams dokumentams valdyti, taip užtikrinti elektroninių dokumentų autentiškumą, vientisumą ir išsaugojimą.

Programoje numatyta, kad **iki 2015 metų bus sukurta infrastruktūra elektroniniams dokumentams valdyti**, taip užtikrinant elektroninių dokumentų autentiškumą, vientisumą ir išsaugojimą, 100 proc. valstybės ir vietos savivaldos institucijų ir įstaigų, vykdančių elektroninių dokumentų mainus įgyvendins šį kriterijų.

Kaip jau minėta ankstesnėse šio darbo dalyse, dar 2003 metais buvo konstatuota, kad viena pagrindinių sąlygų elektroninio parašo naudojimui – elektroninį parašą reglamentuojanti teisės aktų bazė, kuri nesudaro kliūčių diegti ir naudoti elektroninį parašą. Tai pažymima ne tik Valstybės kontrolės 2003 m. gruodžio 12 d. išvadoje Nr. 2010-21⁹⁶, bet ir sertifikavimo paslaugų teikėjų, valstybės institucijų, telekomunikacijų bendrovių, bankų bei kitų rinkos dalyvių vertinimuose.

Valstybės ir vietos savivaldos institucijos turi imperatyvią pareigą teikti paslaugas elektroninėje erdvėje ir diegti elektronines dokumentų valdymo sistemas. Modernizuojant institucijų veiklą neapsiribota įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimu, bet įvykdytos ir vykdomos tarpinstitucinio bendradarbiavimo programos, tačiau elektroninė valdžia Lietuvoje dar neveikia. Sąveikumo nėra.

IVPK, pristatydamas Elektroninio parašo priežiūros institucijos Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo 2010 m. ataskaitą⁹⁷ konstatavo, kad atskirų institucijų interesai yra iškeliama aukščiau už bendrą tikslą ir atskirose institucijose nėra nei vieningo požiūrio, nei bendro darbo, užtikrinančio, kad į elektroninio parašo infrastruktūros sukūrimą ir valstybinių sertifikavimo centrų steigimą investuotos didelės lėšos būtų realiai naudojamos kasdieniniame darbe ir neštų naudą valstybei, todėl siūlo Vyriausybei iš esmės spręsti problemas, kylančias derinat tarpžinybinių institucijų interesus ir užtikrinant sklandų elektroninio parašo naudojimą kasdieniniame gyvenime.

2.2. Elektroniniai dokumentai. Valdymas. Archyvavimas

Elektroninio parašo naudojimo neatsiejama dalis yra elektroninio dokumento parengimas, formato atpažinimas ir patikrinimas. Didėjant elektroninio parašo formavimo priemonės turinčių Lietuvos gyventojų skaičiui, valstybės ir vietos savivaldos institucijoms modernizuojant dokumentų valdymo sistemas bei plėtojant iniciatyvas tarpusavyje keistis elektroniniais dokumentais, vis svarbesni tampa elektroninių dokumentų valdymą ir jų privalomumą įstaigos procedūrose reglamentuojantys teisės aktai.

Elektroninių dokumentų ir jų valdymo stiprybės, lyginant su tradiciniais, „popieriniais“ dokumentais:

1. elektroninio dokumento ir elektroninio parašo funkcionalumas leidžia patogiai priimti, registruoti ir perskaityti elektroninius dokumentus, dokumentų derinimą, vizavimą, pasirašymą tvirtinti kvalifikuotu elektroniniu parašu;

2. elektroninių dokumentų valdymo sistemos suteikia galimybę automatiškai nukreipti informaciją įgaliojimus turinčiam asmeniui;

⁹⁶ http://www.vkontrolė.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 [prisijungimo laikas 2013-02-01]

⁹⁷ www.ivpk.lt/uploads/Planavimo%20dokumentai/10ataskaita.pdf [prisijungimo laikas 2012-11-30]

3. dokumentai saugojami ir archyvuojami centralizuotai, tai suteikia galimybę rasti reikiamą informaciją, rengti ataskaitas, archyvuoti senus duomenis, o nebeaktualius duomenis šalinti iš archyvo;

4. automatizuoti derinimo, vizavimo, pasirašymo ir tvirtinimo procesai palengvina ir pagreitina dokumentų valdymą;

5. veiksmų istorija ir atsekamumas leidžia bet kuriuo metu sužinoti, kur dokumentas yra bei kokie veiksmai buvo atlikti, taip pat peržiūrėti visas dokumentų versijas;

6. efektyvi išplėstinė dokumentų paieška sudaro galimybę ieškoti reikiamos informacijos tarp visų saugomų dokumentų pagal žodžius ar jų dalis, esančias tiek dokumentų rekvizituose, tiek pačiuose tekstuose. Galima paieška tiek tarp aktualių dokumentų, tiek tarp archyvinių;

7. elektroninės dokumentų valdymo sistemos saugios, jos leidžia teises į konkrečius dokumentus ar jų grupes suteikti/apriboti/uždrausti konkrečioms vartotojams ar jų grupėms, visi darbuotojo veiksmai sistemoje yra atsekami;

8. elektroninių dokumentų valdymo sistemų administravimo priemonės leidžia pačiai organizacijai tvarkyti struktūros pasikeitimus, perduoti dokumentus ir užduotis.

Aprašytos elektroninių dokumentų valdymo stiprybės įgalina teigti, jog perėjimas prie elektroninių dokumentų valdymo sistemų valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje sudaro prielaidas skaidriai ir efektyviai veiklai, informacijos ir veiksmų atsekamumas yra puiki korupcinių veikų bei informacijos nutekėjimo užkardymo priemonė, ženkliai mažėja žmoniškųjų išteklių poreikis valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje, paprastesnis bei efektyvesnis administravimo ir teikiamų paslaugų funkcijų įgyvendinimas bei įgyvendinimo kontrolė.

Valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įstaigų ir įmonių, valstybės įgaliotų asmenų, nevalstybinių organizacijų, privačių juridinių asmenų veiklos dokumentų valdymą ir naudojimą, subjektų, atliekančių dokumentų ir archyvų valstybinį administravimą, kompetenciją ir uždavinius reglamentuoja Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas⁹⁸. Šio įstatymo reglamentuojama sritis apima:

1. Nacionalinio dokumentų fondo administravimą. Nacionalinis dokumentų fondas apima: valstybės ir savivaldybių institucijų įstaigų ir įmonių veiklos dokumentus, Lietuvoje įvairiais laikotarpiais veikusių valstybinių įstaigų ir įmonių veiklos dokumentus, valstybės archyvuose saugomus dokumentus.

2. Organizacijų veiklos dokumentų valdymą ir naudojimą.

⁹⁸ Žin., 1995, Nr. 107-2389; 2012, Nr. 122-6102

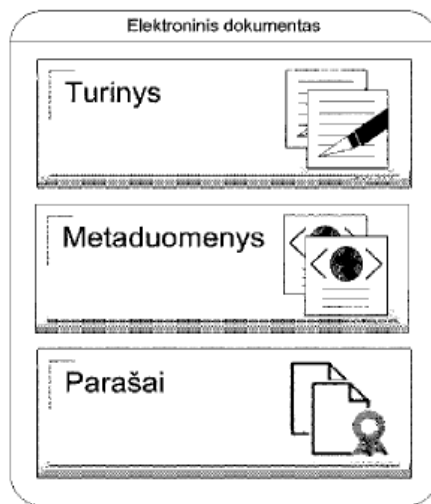
3. Subjektų, vykdančių dokumentų ir archyvų valstybinį administravimą, kompetenciją ir uždavinius (subjektai: Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos vyriausiasis archyvaras, Archyvų taryba ir valstybės archyvai).

Siekiant užtikrinti tinkamą elektroninių dokumentų ilgalaikį išsaugojimą ir prieinamumą bei pakeisti ir papildyti dokumentų ir archyvų valdymo teisinio reguliavimo nuostatas, 2012 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo 2, 5, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 18, 19 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas⁹⁹, kuris įsigaliojo 2012 m. liepos 1 d. Šiais papildymais buvo įstatymu įtvirtintos naujos sąvokos dokumentų valdymo srityje:

dokumentas - Lietuvos Respublikoje ar užsienio valstybėje įsteigto juridinio asmens, kitos organizacijos ar jų padalinio ar fizinio asmens veiklos procese užfiksuota informacija, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos;

dokumentų saugojimo paslauga – kitų asmenų dokumentų saugojimas specialiose saugyklose pagal licencijos turėtojo sutartinius įsipareigojimus ir teisės aktų nustatytus reikalavimus, siekiant užtikrinti saugomų dokumentų autentiškumą, patikimumą ir prieinamumą visą jų saugojimo laiką;

Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo 2 straipsnio 11 dalyje apibrėžtas **elektroninis dokumentas** – tai juridinio ar fizinio asmens norminių teisės aktų nustatyta tvarka informacinių technologijų priemonėmis sudarytas, patvirtintas ar gautas dokumentas, pasirašytas teisinę galią turinčiu elektroniniu parašu. Akcentuotina, kad elektroninio dokumento atspausdinta versija yra ne dokumentas, o kopija, nes dokumentas yra tik elektroninis.

5 pav. iš http://www.doclogix.lt/uploads/documents/2pokyciai_elektroniniu_dokumentu_valdymo_sirtyje.pdf.

[Prisijungimo laikas – 2012-12-03]

⁹⁹ Žin., 2012, Nr. 44-2147

Elektroninių dokumentų valdymo taisyklėse¹⁰⁰ apibrėžtos sąvokos: **elektroninio dokumento turinys** – elektroninio dokumento dalis, kurioje tekstone, grafine ar kita forma pateikiama informacija. Elektroninio dokumento turinys neapima metaduomenų ir elektroninių parašų. **Metaduomenys** – struktūrizuoti duomenys, aprašantys dokumento sandarą, aplinką bei jo valdymo ypatumus per visą dokumento gyvavimo laiką. **Kvalifikuotas elektroninis parašas** – saugus elektroninis parašas, sudarytas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu. Visi elektroninio dokumento egzemplioriai yra originalai. 2012 m. liepos 2 d. Lietuvos vyriausiojo archyvaro įsakyme Nr. V-68 „Dėl Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 29 d. įsakymo Nr. V-158 „Dėl elektroninių dokumentų valdymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo¹⁰¹ apibrėžta **elektroninio dokumento išrašo** sąvoka. Tai yra iš rašytiniam prilyginto elektroninio dokumento turinio pateikta reikiama teksto rekvizito dalis ir kiti duomenys, o taip pat apibrėžia **elektroninio dokumento nuorašą** – iš rašytiniam prilyginto elektroninio dokumento pateiktas visas turinys ir kiti duomenys. Dokumentų valdymas yra vidaus administravimo sritis, kuri apima dokumentų **rengimą, tvarkymą, apskaitą, saugojimą**. Dokumentų valdymo organizavimo aspektu svarbi Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo 10 straipsnio 1 dalis, kurioje teisiškai apibrėžiama, jog valstybės ar savivaldybės institucijos, įstaigos ar įmonės veiklos dokumentai turi būti efektyviai valdomi ir prieinami jos pačios ir kitų asmenų poreikiams tenkinti, apsaugoti nuo sugadinimo, praradimo, neteisėto naudojimo, pakeitimo, sunaikinimo. Už valstybės ar savivaldybės institucijos, įstaigos ar įmonės dokumentų valdymo organizavimą teisės norminių aktų nustatyta tvarka atsako tos institucijos, įstaigos ar įmonės vadovas ar kitas tos institucijos, įstaigos ar įmonės įgaliotas asmuo. Imperatyviai reglamentuotas institucijų disponuojamos informacijos teisėtas prieinamumas kitų asmenų poreikiams tenkinti, apsaugant informaciją nuo neteisėto naudojimo ir sugadinimo, šis tikslas efektyviausiais pasiekiamas įdiegus elektronines dokumentų valdymo sistemas, tačiau nežiūrint teisinio reglamentavimo, reta valstybės ar vietos savivaldos institucija yra įdiegusi elektroninių dokumentų valdymo sistemas.

Elektroninių dokumentų valdymo taisyklėse apibrėžiama **elektroninių dokumentų valdymo sistema** – informacinių technologijų pagrindu veikianči įstaigos dokumentų valdymo sistemos dalis, skirta elektroniniams dokumentams rengti, tvarkyti, įtraukti į apskaitą, saugoti ir naikinti. Taisyklėse (tose pačiose) apibrėžiama, kad elektroniniams dokumentams taikomos bendros įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos dokumentų valdymo, priėjimo prie dokumentų ir jų naudojimo nuostatos (4 straipsnis).

¹⁰⁰ Žin., 2012, Nr. 3-104

¹⁰¹ Žin., 2012, Nr. 79-4132

Nuo 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo 10 straipsnio 3 dalies redakcija, kurioje reglamentuojama, jog valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos ir įmonės, perduodančios valstybės archyvams nuolat saugomus dokumentus ir ilgai saugomus elektroninius dokumentus, per Elektroninio archyvo informacinę sistemą su valstybės archyvais derina dokumentacijos planų duomenis ir apskaitos dokumentų duomenis. Dokumentų valdymo sistemoje Lietuvoje įvedamas naujas dėmuo – **Elektroninio archyvo informacinė sistema**.

Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba 2011 m. spalio 31 d. baigė įgyvendinti projektą „Elektroninio archyvo infrastruktūros sukūrimas“, pradėtą 2009 m. gegužės 1 d. Svarbiausios projekto tikslinės grupės – viešojo sektoriaus įstaigos, perduodančios dokumentus į valstybės archyvus, ir asmenys, ieškantys informacijos valstybės archyvuose. Projektui įgyvendinti skirta 11 766 939 Lt iš Europos regioninės plėtros fondo ir Lietuvos valstybės biudžeto lėšų. Lietuvos archyvų departamentas (nuo 2011-01-01 - Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba) 2010 m. kovo 1 d. su ūkio subjektų grupe –UAB „Sintagma“, UAB „Affecto Lietuva“ ir UAB „Atea“ – pasirašė sutartį dėl Elektroninio archyvo informacinės sistemos kūrimo, diegimo ir mokymo paslaugų teikimo. Vykdam šią sutartį buvo sukurta Elektroninio archyvo informacinė sistema (EAIS) ir laisvai platinamos elektroninio dokumento formavimo ir tikrinimo priemonės, atitinkančios Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos ADOC-V1.0 reikalavimus. Šios priemonės yra prieinamos viešai ir skirtos naudoti pagal funkcinę paskirtį be jokių apribojimų¹⁰².

Elektroninio archyvo informacinės sistemos pagrindinės funkcijos yra:

1. dokumentus į valstybės archyvus perduodančių įstaigų dokumentų valdymo priežiūros funkcijų vykdymas informacinių technologijų ir ryšių priemonėmis (apskaitos dokumentų duomenų derinimas, ataskaitų teikimas valstybės archyvams, kita);
2. elektroninių dokumentų perdavimas į valstybės archyvus;
3. elektroninių dokumentų saugojimas, užtikrinantis jų vientisumą, autentiškumą, konfidencialumą ir galimybę naudoti laikui bėgant;
4. valstybės archyvuose saugomų Nacionalinį dokumentų fondą sudarančių elektroninių dokumentų paieška ir pateikimas informacinių technologijų ir ryšių priemonėmis;

¹⁰² <http://www.archyvai.lt/lt/vykdomi-projektai/elektroninio-archyvo-infrastrukturos-sukurimas.html> [prisijungimo laikas 2012-11-05]

5. informacijos (aprašų) apie valstybės archyvuose saugomus Nacionalinio dokumentų fondo dokumentus, nepriklausomai nuo jų sudarymo būdo, formos ir laikmenos, teikimas informacinių technologijų ir ryšių priemonėmis;

6. prašymų valstybės archyvams išduoti juridinius faktus patvirtinančius dokumentus teikimas bei pažymų ir elektroninių dokumentų kopijų išdavimas elektroninių dokumentų forma.

2012 metais oficiali statistinė informacija apie tai, kiek įstaigų naudojasi elektronine archyvo informacine sistema, dar neskelbta. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba 2011 m. spalio 31 d. baigė įgyvendinti projektą „Elektroninio archyvo infrastruktūros sukūrimas“, o teisės aktas - „Valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių veiklos elektroninių dokumentų perdavimo į valstybės archyvus taisyklės“¹⁰³ įsigaliojo tik nuo 2012 m. liepos 1 d. Didžiulės lėšos - 11 766 939 Lt, skirtos elektroninio archyvo infrastruktūros sukūrimui, kol kas neduoda apčiuopiamų rezultatų valstybės ir vietos savivaldos institucijų veiklos modernizavimo ir perkėlimo į elektroninę erdvę procese. Elektroninio archyvo informacinės sistemos realų veikimą, galimybę naudotis archyve saugomais dokumentais, bus galima vertinti tik apytikriai po penkerių metų, nes Valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių veiklos elektroninių dokumentų perdavimo į valstybės archyvus taisyklių II skyriaus 3 dalyje reglamentuojama, jog elektroniniai dokumentai į valstybės archyvą perduodami per 5 metus nuo elektroninių bylų užbaigimo metų.

Dokumentų perdavimo valstybės archyvams aspektu svarbu, kad nuolat saugomus dokumentus ir ilgai saugomus elektroninius veiklos dokumentus valstybės archyvams turi perduoti Lietuvos Respublikos Seimas, Respublikos Prezidentas, jų įsteigtos institucijos ir įstaigos, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, teismai, Lietuvos Respublikos bankas, ministerijos ir Vyriausybės įstaigos, kariuomenės, teisėsaugos institucijos ir įstaigos, kiti centriniai ir teritoriniai valstybinio administravimo ir savivaldybių administravimo subjektai, viešąsias paslaugas teikiančios įstaigos ir įmonės, kurių veikloje susidaro nuolat saugomų dokumentų ir ilgai saugomų elektroninių dokumentų. Valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, perduodančių dokumentus valstybės archyvams, sąrašą tvirtina Lietuvos vyriausiasis archyvaras¹⁰⁴. Į valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, perduodančių dokumentus valstybės archyvams nuolat saugoti sąrašą, patvirtintą Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr.V-153¹⁰⁵ ir papildytą 2013 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. V-27¹⁰⁶), yra įtraukta daugiau kaip 700 institucijų, įstaigų ir

¹⁰³ Žin., 2012, Nr.72-3767

¹⁰⁴ Duomenų apsaugos įstatymo 15 str.1 d.

¹⁰⁵ Žin., 2012, Nr.3-105

¹⁰⁶ Žin., 2013, Nr. 18-914

įmonių. Tai dar viena teisinė prielaida pereiti prie elektroninių dokumentų valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje.

Toliau pateikiami pagrindiniai teisės aktai, nustatantys **bendruosius dokumentų valdymo reikalavimus**:

Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas¹⁰⁷;

Dokumentų rengimo taisyklės¹⁰⁸;

Dokumentų tvarkymo ir apskaitos taisyklės¹⁰⁹;

Bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklė¹¹⁰;

Dokumentų saugojimo taisyklės¹¹¹.

Pereinant prie elektroninių dokumentų valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje naudojimo, tikslinga išskirti pagrindinius teisės aktus, nustatančius **elektroninių dokumentų valdymo reikalavimus** (nustato elektroninių dokumentų valdymo reikalavimus visą jų gyvavimo ciklą, t.y. nuo jų sudarymo iki atrankos naikinti ar perdavimo toliau saugoti archyvui):

Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos reikalavimų aprašas¹¹²;

Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC-V1.0¹¹³ ir kitos specifikacijos

Elektroninių dokumentų valdymo taisyklės¹¹⁴;

Valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių veiklos elektroninių dokumentų perdavimo į valstybės archyvus taisyklės¹¹⁵.

Kaip jau buvo minėta darbo 2.1. skyriuje, vadovaujantis Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymu, skundai, pateikti elektroniniu paštu, turi būti pasirašyti elektroniniu parašu. Atsakymai į šiuos skundus pateikiami asmeniui elektroniniu paštu, o asmenų pageidavimu – siunčiami paštu skunde nurodytu adresu arba įteikiami asmeniškai. Atsakymas, siunčiamas elektroniniu paštu, turi būti pasirašytas viešojo administravimo subjekto vadovo arba jo įgalioto pareigūno ar valstybės tarnautojo saugiu elektroniniu parašu. Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo

¹⁰⁷ Žin., 1995, Nr.107-2389; 2004, Nr.57-1982

¹⁰⁸ Žin., 2011, Nr.88-4229

¹⁰⁹ Žin., 2011, 88-4230

¹¹⁰ Žin., 2011, Nr.32-1534; 2011, Nr.67-3209

¹¹¹ Žin., 2012, Nr.2-64; 2012, Nr.79-4131

¹¹² Žin., 2008, Nr.118-4488; 2010 Nr.136-6972

¹¹³ Žin.2009, Nr.108-4574

¹¹⁴ Žin., 2012, Nr.3-104; 2012, Nr.79-4132

¹¹⁵ Žin., 2012, Nr.72-3767

subjektuose taisyklės taip pat imperatyviai įpareigoja priimti asmenų prašymus, pateiktus elektroniniu būdu ir pasirašytas elektroniniu parašu

Elektroninių dokumentų valdymo taisyklėse, patvirtintose Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. V-158¹¹⁶, yra nustatyti esminiai elektroninių dokumentų valdymo aspektai ir reikalavimai elektroninių dokumentų valdymo sistemai, o Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2008 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. V-119 patvirtinto Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos reikalavimų aprašo 2 punkte nustatyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių, kitų subjektų, įgaliotų atlikti viešojo administravimo funkcijas, valstybės įgaliotų asmenų elektronine forma sudaromi, taip pat iš nevalstybinių organizacijų, privačių juridinių ir fizinių asmenų elektroniniu būdu gaunami dokumentai, kurių rengimą nustato teisės norminiai aktai, turi atitikti Lietuvos vyriausiojo archyvaro patvirtintose ar su juo suderintose elektroninių dokumentų specifikacijose nustatytus reikalavimus.

Šiuo metu valstybės ir vietos savivaldos institucijoms galioja Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC-V1.0 patvirtinta Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. rugsėjo 7 d. įsakymu Nr. V-60¹¹⁷, nustatanti valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, kitų subjektų, įgaliotų atlikti viešojo administravimo funkcijas, valstybės įgaliotų asmenų rengiamų ir iš nevalstybinių organizacijų, privačių juridinių ir fizinių asmenų gaunamų elektroniniu parašu pasirašytų (GeDOC ir GGeDOC grupių) oficialių elektroninių dokumentų ir jų gyvavimo ciklo užtikrinimo programinių priemonių reikalavimus. Pažymėtina, kad Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 18 d. įsakymu Nr. V-121 sudaryta darbo grupė parengė Elektroninio dokumento (pdf formato), pasirašomo PAdES standartą atitinkančiu elektroniniu parašu, specifikacijos projektą. Elektroninio dokumento (pdf formato) specifikacijos projektas parengtas atsižvelgus į nesudėtingos struktūros elektroninio dokumento specifikacijos poreikį. Kadangi specifikacijos rengimas susijęs su elektroninių parašų technologijos ir formatų taikymu, Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba keičia Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos reikalavimų aprašą, patvirtintą Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2008 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. V-119. Šiame teisės akte nustatomi elektroninio dokumento sandaros, įskaitant ir elektroninį parašą, elektroninio dokumento pakuotės bei kiti reikalavimai (paskelbtas Teisės aktų projektų informacinės sistemos Projektų registravimo posistemyje, Nr. 11-

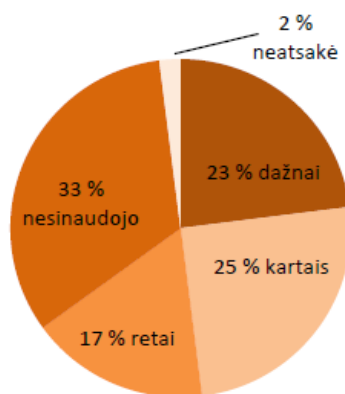
¹¹⁶ Žin., 2012, Nr. 3-104

¹¹⁷ Žin., 2009, Nr. 108-4574

4611-01). Šis projektas iki šiol nepriimtas ir valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje galioja Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC-V1.0.

Vadovaujantis šiais išvardytais teisės aktais, valstybės institucijos ir įstaigos privalo priimti ir kai kurios jau priima elektroninius dokumentus: prašymus ir skundus. Kai kurios institucijos yra įdiegusios elektroninio parašo funkcionalumą į dokumentų valdymo sistemas. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba pateikia laisvai prieinamą ir nemokamą programinę priemonę *Signa* arba diegimo kompiuteryje nereikalaujančią pasirašymo ir tikrinimo priemonę, pasiekiamą adresu <http://www.archyvai.lt> (nuoroda – ADOC dokumentai).

RRT užsakymu 2012 m. kovo mėn. buvo atliktas tyrimas¹¹⁸, kuriuo siekta nustatyti, kiek Lietuvos gyventojų, turinčių elektroninio parašo formavimo priemones, jomis naudojasi. Tyrimo ataskaitos duomenimis, 23 procentai respondentų, nurodžiusių, kad turi elektroninio parašo formavimo priemones, jomis naudojasi dažnai (kelis kartus per savaitę), 25 proc. – kartais (kelis kartus per mėnesį), 17 proc. nurodė, kad naudojasi retai (kelis kartus per metus), 33 proc. – 2011 m. elektroniniu parašu nesinaudojo, 2 proc. neatsakė.

6 pav. Elektroninio parašo naudojimas 2011 metais tarp Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad turi tam priemones (RRT metinė ataskaita)

Ši skritulinė diagrama labai aiškiai atspindi situaciją Lietuvoje, kad gyventojai yra pasirengę naudotis valstybės ir vietos savivaldos institucijų teikiamomis paslaugomis elektroninėje erdvėje. E-paršo teikiamomis galimybėmis nepasinaudojo tik 33 procentai gyventojų, turinčių formavimo priemones.

Elektroninių prašymų ir skundų skaičius didėja, todėl elektroninių dokumentų rengimo, siuntimo, gavimo ir valdymo klausimais turėtų būtų keliama kiekvienos viešojo sektoriaus įstaigos darbuotojų, atsakingų už dokumentų tvarkymą, kompetencija

¹¹⁸ <http://www.rrt.lt/lt/naujienos/vilniuje-baltijos-salys-hsqw.html?backlink=%252F%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html>
[prisijungimo laikas 2012-12-14]

2.3. Elektroniniai valdžios vartai

Visuma viešojo administravimo veikloje diegiamų informacinių technologijų, organizacinių šios veiklos pokyčių ir naujų įgūdžių, skirtų viešosioms ir administracinėms paslaugoms, demokratiniais procesams ir viešajai politikai tobulinti, suvokiama kaip elektroninė valdžia. Siekiant užtikrinti elektroninės valdžios plėtrą, pertvarkomi vidiniai viešojo administravimo procesai, diegiamos elektroninių dokumentų valdymo sistemos, plėtojami elektroninis turinys ir infrastruktūra, reikalinga užtikrinti saugų ir efektyvų duomenų teikimą tarp valstybės registų ir informacinių sistemų. Vykdomi projektai saugiai **identifikuoti** (nustatyti tapatybę, sutapatinti¹¹⁹) ir **autentifikuoti** (patikrinti pranešimo šaltinį arba identifikuoti sistemos dalyvį ir įsitikinti, kad pranešimas perduodant nebuvo modifikuotas arba pakeistas¹²⁰) asmenis elektroninėje erdvėje, užtikrinti efektyvų elektroninio parašo naudojimą elektroniniams dokumentams tvarkyti ir saugoti. Elektroninės valdžios tikslai:

- lankstumas;
- orientacija į piliečius;
- skaidrumas ir atskaitomybė;
- našumas ir efektyvumas.

Kertinis instrumentas šiems tikslams pasiekti yra valdžios sąveikumas. Elektroninės valdžios pagrindas – saugus ir patikimas identifikavimas, autentifikavimas elektroninėje erdvėje ir elektroninis parašas.

Elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje šiame darbe nagrinėjamas teikiant viešąsias ir administracines paslaugas, ir naudojant elektroninių dokumentų valdymo sistemas įstaigos viduje bei tarpinstituciniame bendradarbiavime. Akademinėje literatūroje elektroninė valdžia apibrėžiama kaip priemonių visuma visapusiškai išnaudoti informacines technologijas palengvinant komunikaciją ir ryšius tarp valdžios institucijų ir tarp jų bei kitų veikėjų, tokių kaip piliečiai ar verslas. Elektroninė valdžia apima keturis pagrindinius elementus:

1. saugų valdžios vidinį tinklą ir bendrą duomenų bazę efektyvesniam bendradarbiavimui tarp valdžios institucijų;
2. viešąsias paslaugas, kurių teikimas pagrįstas internetu ir elektroninėmis priemonėmis;
3. elektroninę komerciją, tam tikrą valdžios veiklą (pvz., viešuosius pirkimus) padarančią efektyvesnę;
4. skaitmeninę demokratiją, sukuriančią didesnę valdžios skaidrumą ir atskaitomybę.

¹¹⁹ www.zodynas.lt [prisijungimo laikas 2013-01-12]

¹²⁰ <http://lt.wiktionary.org> [prisijungimo laikas 2012-12-21]

Šių elementų pagrindu galima išskirti penkias svarbiausias elektroninės valdžios sudėtinės dalis: 1. integralias išorės ir vidaus valdymo sistemas;

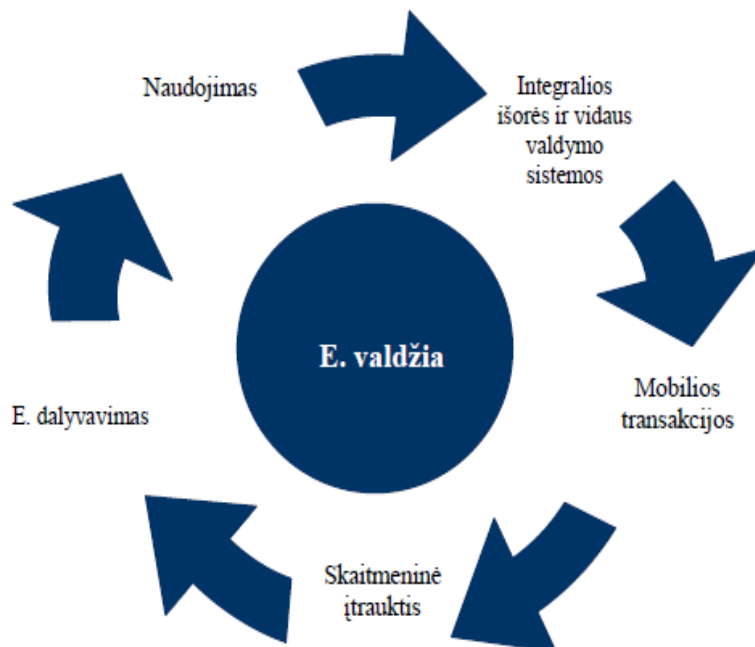
2. mobilias transakcijas;

3. skaitmeninę įtrauktį;

4. elektroninį dalyvavimą;

5. naudojimąsi elektroninės valdžios teikiamomis galimybėmis.

Ryšys tarp šių sudėtinių dalių vaizduojamas paveiksle.

7 pav. Evaldžios sudėtinės dalys ir jų tarpusavio ryšys¹²¹

Remiantis akademine literatūra¹²², elektroninės valdžios plėtrai reikalingos tam tikros sąlygos:

1. **Technologinis šalies išsivystymas.** Turi būti užtikrintos galimybės piliečiams ir verslui naudotis technologijomis. Valstybės ir vietos savivaldos institucijose turi būti sukurtas atitinkamas informacinių ryšių technologijų tinklas. Turi būti išspręsti technologijų sąveikumo ir saugos klausimai.

2. Sutvarkyta elektroninės valdžios politikos **reglamentavimo bazė**, pakankamas vykdomų elektroninės valdžios projektų reguliavimas, tačiau reglamentavimas neturi riboti jų įgyvendinimo, teisės aktai savalaikiai.

¹²¹ vakokybe.vrm.lt/get.php?f.534 (duomenys iš Jungtinių Tautų e.valdžios plėtros duomenų bazės) [prisijungimo laikas 2012-11-12]

¹²² Torres, L., Pina, V., Royo S., "E-government and the transformation of public administrations in EU countries: Beyond NPM or just a second wave of reforms?" Documento de Trabajo, 2005-01 (<http://www.dteconz.unizar.es/DT2005-01.pdf>) [prisijungimo laikas 2012-10-12]

3. Vieno standartizuoto **institucinės sąrangos** modelio, kuris padėtų siekti elektroninės valdžios politikos tikslų, nėra. Elektroninės valdžios politikos koordinavimas paremtas ir centralizuotais, ir decentralizuotais modeliais. Centralizuotame modelyje svarbiausią vaidmenį užima šalies Vyriausybė ir ministerijos, decentralizuotame modelyje svarbiausias tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

4. **Finansiniai ir žmogiškieji resursai.** Būtina garantuoti, jog elektroninės valdžios plėtrai skiriamas pakankamas finansavimas ir materialiniai ištekliai. Kalbant apie žmogiškuosius išteklius, būtina ne tik numatyti atitinkamą darbuotojų skaičių, tačiau ir jų gebėjimus informacinių ryšių technologijų srityje.

5. **Socialinės sąlygos,** tai yra visuomenės ir verslo pasirengimas naudotis elektronine valdžia. Elektroninės valdžios sėkmingumui reikalingas ir visuomenės bei verslo pritarimas tokios politikos įgyvendinimui, teigiamas nusistatymas, pasitikėjimas viešosiomis elektroninėmis paslaugomis. Taip pat svarbu, kad visuomenės gebėjimai būtų pakankamai išvystyti, kad jų pakaktų naudotis informacinių ryšių technologijų priemonėmis.

Tolimesnei valstybės ir vietos savivaldos institucijų veiklos perkėlimo į elektroninę erdvę ir perėjimo prie visiškai interaktyvios veiklos naudojant elektroninį parašą analizei, svarbu pateikti viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę brandos lygių klasifikaciją. Įstaigos, įdiegusios elektroninio parašo funkcionalumą elektroninių dokumentų valdymo sistemose yra pasirengusios teikti ir teikia visų penkių lygių elektronines paslaugas.

Viešosios ir administracinės paslaugos į internetą perkeliamos laipsniškai – nuo informacinio pobūdžio iki personalizuotų paslaugų. Išskiriami 5 viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimo į internetą brandos lygiai¹²³:

1. informacinis lygis – informaciją apie viešąją ar administracinę paslaugą galima rasti viešojoje interneto svetainėje, per kurią elektroniniu būdu teikiamos viešosios ir administracinės paslaugos, arba viešojoje interneto svetainėje, kurią administruoja viešojo administravimo subjektas, teikiantis administracines paslaugas ar administruojantis viešąsias paslaugas;

2. vienpusės sąveikos lygis – viešojoje interneto svetainėje, per kurią elektroniniu būdu teikiamos viešosios ir administracinės paslaugos, arba viešojoje interneto svetainėje, kurią administruoja viešojo administravimo subjektas, teikiantis administracines paslaugas ar administruojantis viešąsias paslaugas, suteikiama galimybė vartotojui gauti paraiškos formą

¹²³ <http://www.infolex.lt/lite/ta/111574> [prisijungimo laikas 2012-12-26]

(atsisiųsti ją iš interneto svetainės), siekiant pradėti viešosios ar administracinės paslaugos gavimo procedūrą;

3. dvipusės sąveikos lygis – viešojo interneto svetainėje, per kurią elektroniniu būdu teikiamos viešosios ir administracinės paslaugos, arba viešojo interneto svetainėje, kurią administruoja viešojo administravimo subjektas, teikiantis administracines paslaugas ar administruojantis viešąsias paslaugas, suteikiama galimybė vartotojui paraiškos formą užpildyti internete ir ją išsiųsti viešojo administravimo subjektui, tačiau pati viešojo ar administracinė paslauga suteikiama neelektronine forma;

4. bendradarbiavimo lygis – viešojo interneto svetainėje, per kurią elektroniniu būdu teikiamos viešosios ir administracinės paslaugos, arba viešojo interneto svetainėje, kurią administruoja viešojo administravimo subjektas, teikiantis administracines paslaugas ar administruojantis viešąsias paslaugas, suteikiama galimybė vartotojui dalyvauti visame viešosios ar administracinės paslaugos teikime per interneto svetainę; vartotojui, siekiančiam elektroniniu būdu gauti geros kokybės viešąją ar administracinę paslaugą, nereikia atlikti formalių procedūrų;

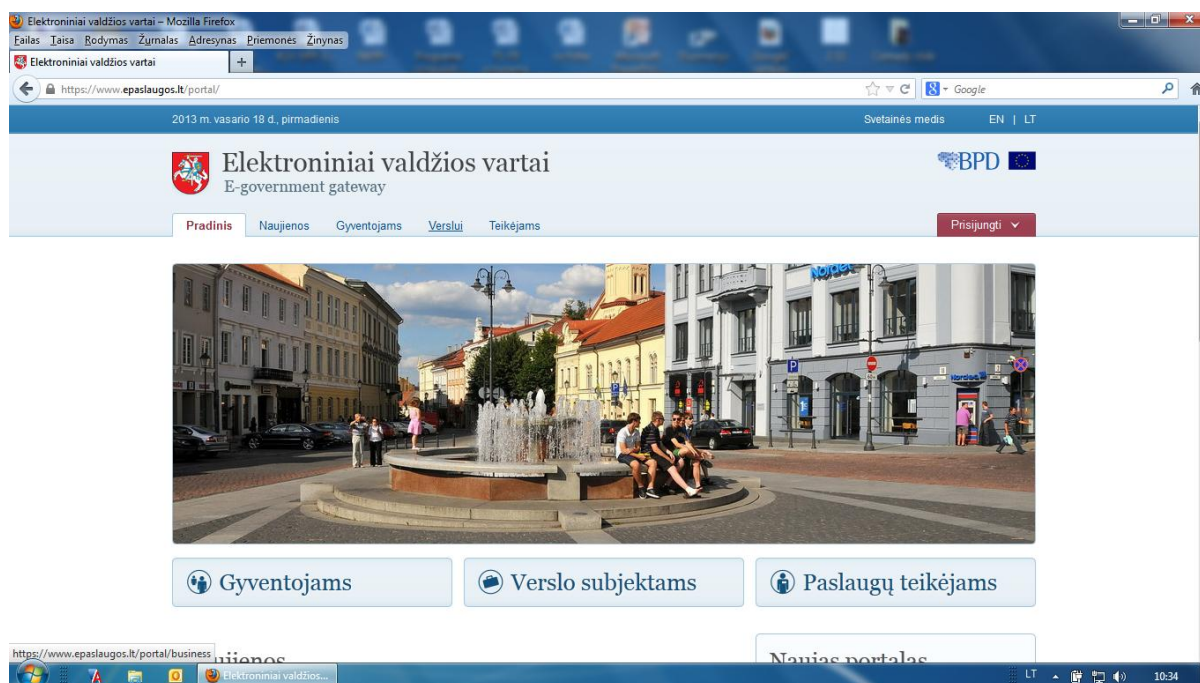
5. personalizuotas lygis – viešosios ir administracinės paslaugos elektroniniu būdu teikiamos vartotojui automatiškai panaudojant buvusią vartotojo registraciją ir duomenis apie vartotoją, atsisakius pakartotinio duomenų įvedimo; viešosios ar administracinės paslaugos teikimo metu vartotojas informuojamas apie jam būtinus atlikti veiksmus; viešojo administravimo subjektas, teikiantis administracines paslaugas ar administruojantis viešąsias paslaugas, vartotojui pateikia iš anksto iš dalies užpildytas duomenų perdavimo formas; taip vartotojui automatiškai teikiamos tam tikros socialinio ar ekonominio pobūdžio viešosios ir administracinės paslaugos, atitinkančios vartotojo statusą, ir nereikalaujama, kad vartotojas pateiktų prašymą jas suteikti.

Kaip jau minėta 2.1. šio darbo dalyje „Valstybės administracinės teisinės priemonės elektroninio parašo plėtros kontekste“, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2011 m. kovo 16 d. nutarimu Nr. 301¹²⁴ patvirtino Informacinės visuomenės plėtros 2011–2019 metų programą. Programoje numatytas siekiamas rezultatas, kad iki **2019 metų į elektroninę erdvę viešųjų ir administracinių paslaugų bus perkelta 100 proc.**, taip bus užtikrinta kompleksinė paslaugos teikimo pertvarka ir pasiekta, kad paslaugos būtų teikiamos centralizuotai, taip pat skatinamos viešojo sektoriaus institucijos įsigyti informacinių ryšių technologijų išteklius kaip paslaugas. Programoje vienas iš siekiamų tikslų numatytas – užtikrinti elektroninės erdvės saugumą ir patikimumą, didinti gyventojų ir įmonių pasitikėjimą elektronine erdve. Programoje numatyta, kad

¹²⁴ Žin., 2011, Nr. 33-1547

iki 2015 metų bus sukurta infrastruktūra elektroniniams dokumentams valdyti, taip užtikrinant elektroninių dokumentų autentiškumą, vientisumą ir išsaugojimą, 100 proc. valstybės ir vietos savivaldos institucijų ir įstaigų, vykdančių elektroninių dokumentų mainus įgyvendins šį kriterijų.

Valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų elektroniniu būdu teikiamų viešųjų ir administracinių paslaugų interneto svetainė „Elektroniniai valdžios vartai“ sukurta 2003 m. Tai žingsnis, kuris Lietuvos gyventojams elektronines paslaugas padarė prieinamas bei tapo nauju etapu tarpinstituciniame bendradarbiavime. Parengtas nuorodų į paslaugas katalogas ir jo tvarkymo priemonės, sistemos administravimo priemonės ir dokumentai, buvo užregistruoti oficialūs interneto vardai www.govonline.lt, www.evaldzia.lt, www.epaslaugos.lt. Dabartiniu metu, nurodytieji du pirmieji adresai automatiškai nukreipia į tinklapį [epaslaugos](http://www.epaslaugos.lt), tad manytina, jog toks šio puslapio pasiekiamumas ir elektroninių paslaugų sutelkimas vienoje vietoje, palengvins informacijos pasiekiamumą ir padidins elektroninių paslaugų vartotojų skaičių.

8 pav. Elektroninių valdžios vartų svetainės pradinis puslapis¹²⁵

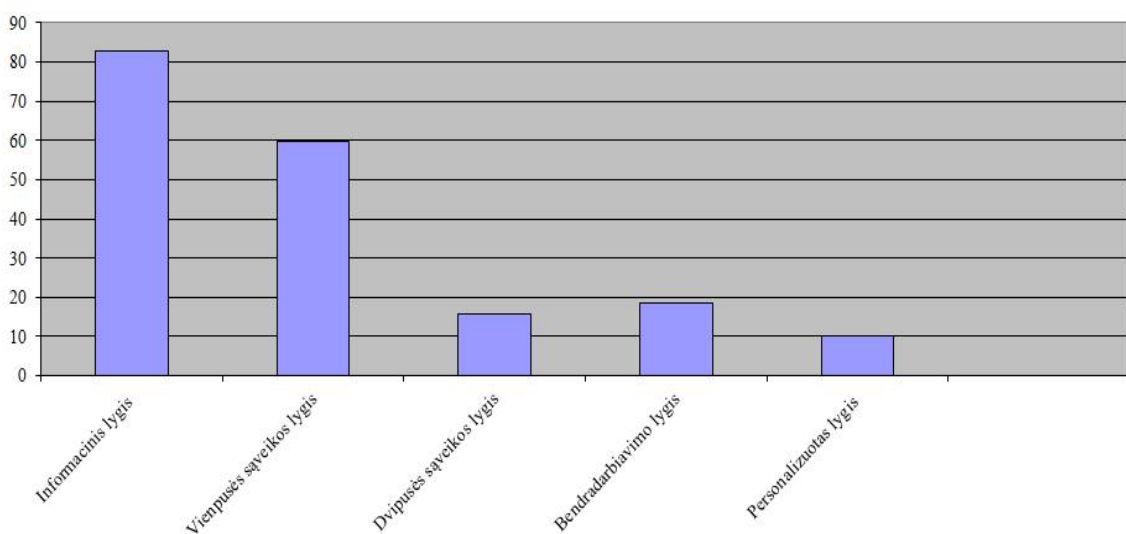
IVPK užsakymu sukurtas ir eksploatuojamas Valdžios elektroninių vartų portalas suteikia galimybę asmenims ne tik gauti informaciją apie visų lygių valstybės ir vietos savivaldos institucijų teikiamas viešąsias paslaugas, bet ir gauti visiškai personalizuotas paslaugas elektroninėje erdvėje.

Lietuvos statistikos departamento atlikto tyrimo duomenimis¹²⁶, 2012 m. pradžioje 82,7 procento valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų teikė pirmojo lygio elektronines paslaugas

¹²⁵ <https://www.epaslaugos.lt/portal/> [prisijungimo laikas 2013-02-18]

internetu, t. y. informaciją apie jų vykdomas funkcijas ir teikiamas paslaugas buvo galima rasti jų interneto svetainėje. 59,6 procento įstaigų teikė galimybę parsisiųsti įvairias formas, 15,7 procento – grąžinti jas užpildytas. 18,4 procento įstaigų nurodė, kad teikia galimybę atlikti administracines procedūras elektroniniu būdu, t. y. be papildomų popierinių procedūrų. 10,2 procento valstybės ir vietos savivaldos institucijų automatiškai (nereikalaudamos atskiro prašymo) teikė tam tikras socialinio ar ekonominio pobūdžio paslaugas, teikdamos e. paslaugas naudojo buvusią vartotojo registraciją ir duomenis apie vartotoją (teikė iš dalies užpildytas duomenų perdavimo formas).

Pateikti tyrimo rezultatai rodo, kad 2012 metų pradžioje, pirmo lygio paslaugas teikė 82,7, antro lygio – 59,6, trečio lygio – 15,7, ketvirto lygio – 18,4 procento valstybės ir vietos savivaldos institucijų. Penkto lygio personalizuotas viešąsias paslaugas, naudojant elektroninį parašą, 2012 metų pradžioje teikė tik 10,2 procento valstybės ir vietos savivaldos institucijų.

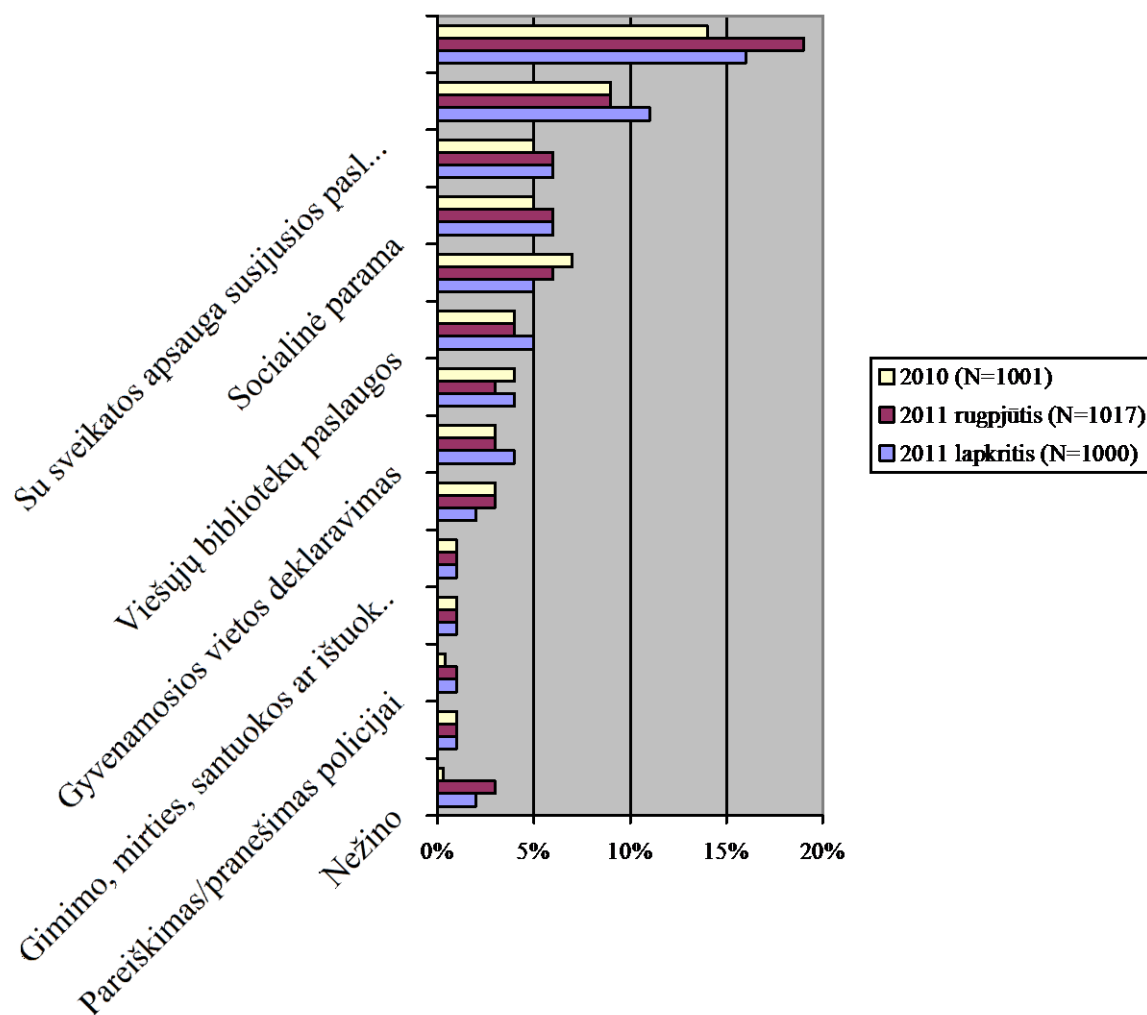
9 pav. Viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimas į internetą (procentais) pagal paslaugų brandos lygius

Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos duomenimis¹²⁷, dažniausiai naudojama viešoji elektroninė paslauga yra pajamų mokesčio deklaravimas: per pastaruosius 12 mėnesių, t.y. 2011 metais, šia paslauga naudojosi 16% Lietuvos gyventojų (arba 2% daugiau nei 2010 metais). Taip pat Lietuvos gyventojai dažnai naudojosi su sveikatos apsauga susijusiomis paslaugomis (11%) (internetu registravosi pas gydytoją, ieškojo informacijos apie gydymo įstaigų teikiamas paslaugas ir pan.), su asmens dokumentų išdavimu susijusiomis paslaugomis (6%) (ieškojo informacijos apie prašymus dokumentams užsakyti, juos teikė), ieškojo informacijos apie socialinių išmokų mokėjimą ir kitos paramos teikimą (6%) (informacijos apie

¹²⁶ <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=10167> [prisijungimo laikas 2013-02-04]

¹²⁷ <http://www.ivpk.lt/news/1802/21/Pagrindiniu-elektroniniu-viesuju-ir-administraciniu-paslaugu-vertinimas-2011-m-tyrimo-ataskaita> [prisijungimo laikas 2012-12-27]

nedarbo pašalpas, vaikų priežiūros išmokas, kompensacijas už medikamentus, stipendijų skyrimą ir pan.), naudojosi Lietuvos darbo biržos teikiamomis paslaugomis (5%) (internetu ieškodami informacijos apie laisvas darbo vietas, perkvalifikavimo galimybes ir pan.).

10 pav. Naudojimas elektroninėmis paslaugomis per 12 mėnesių (procentais nuo visų gyventojų)

Analizuojant naudojimosi viešosiomis ir administracinėmis elektroninėmis paslaugomis ypatumus skirtingomis socialinėmis – demografinėmis charakteristikomis pasižyminčių gyventojų grupėse, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad daugeliu paslaugų naudojasi mažai gyventojų, todėl aiškių naudojimosi jomis tendencijų statistiškai išskirti negalima. Tačiau, galima atkreipti dėmesį į tai, kad viešųjų ir administracinių elektroninių paslaugų internetu vartotojai dažniau yra 30-59 metų amžiaus gyventojai, turintys aukštesnįjį arba aukštąjį išsilavinimą, samdomi darbuotojai, didesnių miestų gyventojai. Lentelėje pateikti skaičiai įrodo, kad elektroninio parašo naudojimas

valstybės ir vietos savivaldos institucijoms teikiant viešąsias paslaugas nėra labai paplitęs. Kaip jau buvo minėta darbo 2.1 dalyje, 2003 m. gruodžio 12 d. valstybinio audito ataskaitoje Nr. 2010-21 „Elektroninio parašo diegimo vertinimas“ pažymėta, kad IVPK parengta elektroninį parašą reglamentuojanti teisinė bazė nesudaro kliūčių pradėti jį diegti. Dalyje **Elektroniniai dokumentai. Valdymas. Archyvavimas** nustatytas nesavalaikis teisės aktų priėmimas, kuris galimai turi įtakos nepakankamam elektroninių administracinių ir viešųjų paslaugų teikimui. Taip pat žinoma teisinėje doktrinoje pateikiama nuomonė, jog elektroninės valdžios sąlygos yra: technologinis šalies išsivystymas, sutvarkyta elektroninės valdžios politikos reglamentavimo bazė, standartizuotas institucinės sąrangos modelis, finansiniai ir žmogiškieji resursai, socialinės sąlygos.

2.4. Elektroninio parašo naudojimas atskirose paslaugų grupėse

Elektroninio parašo sėkmę lemia aktyvus jo naudojimas ir pritaikymas tarp potencialių elektroninių paslaugų tiekėjų – įmonių ir valstybinių organizacijų. Elektroninio parašo svarba eiliniam vartotojui atsiskleidžia tik tuomet, kai jis gali naudotis dešimtimis įvairių elektroninių paslaugų.

Elektroninių dokumentų valdymo tema labai aktuali valstybinių įmonių atstovams. Tai liudija 2012 m. gegužės 29 d. Vilniuje vykusio trečioji kasmetinė įmonės „DocLogix“ organizuojama konferencija apie elektroninių dokumentų valdymą, kurioje buvo aptartos aktualiausios elektroninės valdžios įgyvendinimo problemos viešajame sektoriuje. Šioje konferencijoje buvo aptariamose viešojo sektoriaus paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę perspektyvos, analizuojami pokyčiai elektroninių dokumentų valdymo srityje, taip pat – praktinis elektroninio parašo taikymas¹²⁸.

Pasak pranešimą konferencijoje skaičiusio Susisiekimo ministerijos atstovo: „Lietuva viena pirmųjų Europoje teisiškai reglamentavo elektroninių dokumentų bei elektroninio parašo, kaip neatsiejamą elektroninio dokumento dalies, naudojimą. Elektroninis parašas jau plačiai naudojamas ministerijose, todėl Lietuvos Respublikos Vyriausybė ketina įpareigoti visas valstybės ir savivaldybių institucijas, įstaigas ir įmones preliminariai nuo 2014 m. pradėti keisti rašytiniams dokumentams prilyginamais elektroniniais dokumentais.“¹²⁹.

Įdomu, kad dar 2004 metais buvo skelbiama, kad IVPK jau baigia bandomąjį elektroninio parašo įdiegimo valstybės institucijose projektą, kuris didelę dalį valstybės institucijų viešųjų paslaugų leis perkelti į internetą. O pirmoji tokia paslauga bus gyvenamosios vietos deklarasavimas¹³⁰.

¹²⁸ <http://www.doclogix.lt/lt/naujienos/,nid.108> [prisijungimo laikas 2013-02-03]

¹²⁹ Ten pat.

¹³⁰

<http://www.ivpk.lt/index.php?mact=News,cntnt01,print,0&cntnt01articleid=394&cntnt01showtemplate=false&cntnt01returnid=151> [prisijungimo laikas 2013-01-25]

Deja, net po aštuonerių metų, gyvenamosios vietos deklaravimas tebėra problemiškas ir daug laiko užimantis procesas, tebevykdomas „gyvosios eilės“ principu. Be to, tuomet gan optimistiškai prognozuota, jog 2007 metais, visos valstybinės institucijos pereis prie elektroninių dokumentų mainų ir smarkiai paspartins sprendimų priėmimo procesus, o elektroninio parašo projektas iš esmės pakeis sprendimus priimančių valstybės institucijų veiklą - išnyks popierių krūvos, dalis pašto išlaidų, sumažės laiko sąnaudos, dėl kurių bet kokio sprendimo priėmimas užtrunka nuo kelių dienų iki savaitės".

Ne mažiau optimistinės prognozės buvo pateikiamos ir 2006 metais vykusio seminaro „Elektroninio parašo formatai valstybės institucijose“¹³¹, kurį organizavo IVPK, dalyviams. Teigta, jog bus sudaromos palankios sąlygos elektroninės valdžios ir elektroninių paslaugų plėtrai ir planuota, kad iki 2008 m. apie 80 proc. valstybės tarnautojų naudosis elektroniniu parašu.

Per 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos laikotarpio Ekonomikos augimo veiksmų programos prioritetą „Informacinė visuomenė visiems“ informacinės visuomenės projektams skiriama 975 mln. Lt, iš jų didelė dalis – elektroninių paslaugų plėtrai. Šiuo metu Lietuvoje jau veikia elektroninės paslaugos:

„E. policija“ – galimybė internetu, interaktyviai kreiptis į policiją ir pateikti pranešimą, gauti informaciją apie pranešimo priėmimą, jo nagrinėjimo eigą ar priimtą sprendimą;

„Vairuotojų portalas“ – galimybė greičiau ir paprasčiau gauti naują vairuotojo pažymėjimą, operatyviai pranešti apie prarastą pažymėjimą, registruotis egzaminui;

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (SODRA) draudėjų aptarnavimo elektroninių paslaugų naudotojams - Elektroninės gyventojų aptarnavimo sistemos sukūrimas ir įdiegimas – galimybė internetu teikti įvairias elektronines paslaugas, susijusias su socialiniu draudimu, skirtas apdraustiesiems ir išmokų gavėjams;

Elektroninės eismo informacijos paslaugos – informacija internetu apie keliuose atliekamus darbus, jų trukmę, apylankas, eismo intensyvumą ir vidutinį greitį, perspėjimai apie eismo sutrikimus arba apribojimus ir kt.;

Elektroninės miškų ūkio paslaugos – informacija internetu apie Lietuvos valstybinės reikšmės miškų būklę, arčiausiai esančias rekreacines zonas, mažmenines medienos sodinukų ir kt. produkcijos kainas ir kt.;

¹³¹ <http://www.ivpk.lt/news/615/151/Elektroninio-paraso-EP-formatai-valstybes-institucijose---aktyvi-diskusija-EP-galimybiu-klausimais>

Elektroninės bibliotekų paslaugos - galimybė internetu užsiregistruoti viešosiose bibliotekose, užsakyti skaitytojo pažymėjimą, galimybė rasti reikalingus leidinius, užsisakyti dokumentų kopijas, užsiprenumeruoti informaciją apie bibliotekose naujai gaunamus leidinius;

Elektroninės civilinės būklės aktų įrašų registravimo, liudijimų išdavimo paslaugos – galimybė internetu užsakyti civilinės būklės akto įrašo sudarymą, išduoti liudijimus, išrašus ir pažymas;

Elektroninės juridinių asmenų registravimo paslaugos – galimybė internetu registruoti individualias įmones, viešąsias įstaigas, nevyriausybinės organizacijas, uždąsias akcines bendroves;

VI “Registrų centro” sukurta nekilnojamojo turto sandorių elektroninė paslauga (notarams);

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos ir partnerių sukurto Skaitmeninės kultūros paveldo bibliotekos (www.epaveldas.lt) elektroninės paslaugos;

Išankstinė pacientų registracija portale www.sergu.lt;

Viešųjų pirkimų tarnybos Viešųjų pirkimų vykdymo e. paslaugos.

IVPK sukurtoose e.valdžios vartuose ¹³² yra daugiau kaip 500 nuorodų į elektronines paslaugas, platformos paslaugomis naudojasi daugiau kaip 130 institucijų. 2012 m. pradžioje pagrindinės viešosios/administracinės paslaugos į internetą buvo perkeltos 81,5 proc., o visiškai interaktyvių, t. y. aukščiausiu perkėlimo į internetą lygiu teikiamų, elektroninių paslaugų, procentas pasiekė 69,1 proc. Aukščiausiu perkėlimo į internetą brandos lygiu Lietuvoje teikiamos tokios elektroninės paslaugos, kaip: gyventojų pajamų deklaravimas, laisvų darbo vietų paieška, vairuotojų pažymėjimų išdavimas, pranešimų policijai pateikimas, socialinių įmokų už darbuotojus deklaravimas, pelno mokesčio deklaravimas, pridėtinės vertės mokesčio deklaravimas, naujos įmonės steigimas, muitinės deklaracijų teikimas, viešųjų pirkimų vykdymas.

Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“¹³³ numatyta strategijos vizija - Lietuvai tapti modernia, veržlia, atvira pasauliui, puoselėjančia savo nacionalinį tapatumą šalimi bei nurodytos pažangos sritys:

- I. Sumani visuomenė – kūrybingumą ugdanti erdvė;
- II. Sumani ekonomika – grindžiama žiniomis, verslumu ir atsakomybe;
- III. Sumanus valdymas – efektyvus, naudingas ir užtikrinantis geros kokybės paslaugas.

Tenka konstatuoti, kad šiuo metu vis dar tebėra suskaidytos skaitmeninės rinkos, stokojava sąveikos, be to, auga elektroninis nusikalstamumas, „tapatybės vagystės“ ir nepasitikėjimas

¹³² www.epaslaugos.lt; www.evaldzia.lt [prisijungimo laikas 2013-02-01]

¹³³ <http://www.lrv.lt/bylos/veikla/2030.pdf> [prisijungimo laikas 2013-02-03]

elektroniniais tinklais, nepakankamas yra valstybės tarnautojų, o ir gyventojų – elektroninių paslaugų gavėjų skaitmeninis raštingumas, stokojama įgūdžių ir pasitikėjimo, todėl yra būtina sukurti dinamišką skaitmeninę rinką, didinti skaitmeninį raštingumą, plėsti mokslinius tyrimus ir inovacijas, ypač kibernetinio saugumo srityje.

Lietuvos, kaip ir visos ES tikslas - sukurti bendrą skaitmeninę rinką, grindžiamą sparčiu ir itin sparčiu interneto ryšiu bei sąveikiomis taikomosiomis programomis.

3. Administracinio teisinio reguliavimo spragos, išskylančios naudojant elektroninį parašą valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje

3.1. Elektroninių paslaugų teikimas valstybės ir vietos savivaldos institucijose (tyrimo Klaipėdoje rezultatai)

Siekiant išsiaiškinti teikiamųjų elektroniniu būdu viešojo administravimo paslaugų Klaipėdos mieste kiekį ir lygį, naudojantis interviu metodu, buvo atliktas tyrimas (2 priedas). Jo metu apklausti dešimties Klaipėdos apskrityje veikiančių valstybės ir vietos savivaldos institucijų atstovai, kurių darbas susijęs su informacinėmis technologijomis. Tai – Klaipėdos apskrities vyriausiasis policijos komisariatas (VPK), Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius (SODRA), Klaipėdos apskrities valstybinė mokesčių inspekcija (VMI), Klaipėdos teritorinė darbo birža, Klaipėdos miesto savivaldybės administracija, Klaipėdos apskrities priešgaisrinė gelbėjimo valdyba, Klaipėdos apskrities archyvas, Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos Klaipėdos teritorinis skyrius, Klaipėdos apskrities valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie LR VRM Pakrančių apsaugos rinktinė.

Apklauskos metu išsiaiškinta (2012 m. gruodžio 10 d.), kad Klaipėdos apskrities vyriausiame policijos komisariate elektroniniu parašu naudojasi tik Finansų skyriaus vedėjas – keičiasi informacija ir pasirašo dokumentus bankams, VMI, SODRAI, Personalo skyriaus viršininkas - teikia duomenis SODRAI apie darbuotojų priėmimą/atleidimą ir Kanceliarijos vedėja naudodamasi elektroniniu parašu derina dokumentacijos planus, dokumentų naikinimo aktus, apyrašus, dokumentų registrų sąrašus. Minėti darbuotojai naudojami iš Registrų centro įsigytais parašais, nesinaudoja valstybės tarnautojo pažymėjimu.

Tai įrodo, kad valstybės tarnautojai nėra pakankamai informuoti apie karjeros valstybės tarnautojo pažymėjime esančias elektroninio parašo formavimo priemones ir dėl to jomis nesinaudoja (Kanceliarijos ir finansų skyrių vedėjai yra karjeros valstybės tarnautojai ir turi valstybės tarnautojo pažymėjimus), Personalo skyriaus viršininkas, statutinis valstybės tarnautojas, todėl jo pažymėjimas yra be elektroninio parašo galimybės.

Klaipėdos apskrities VPK iki šiol nėra įdiegta elektroninių dokumentų valdymo sistema, o tam, kad tokia pradėta naudoti, prieigą prie jos turi turėti visi darbuotojai. Reikalingos lėšos, kurių policijos sistema labai stokoja (ypač pastaraisiais metais). Pvz., kvalifikuotas sertifikatas saugioje USB laikmenoje akcijos metu kainuoja 79 Lt. Įprasta kaina sertifikato kaina – apie 150 Lt, be USB laikmenos kainos¹³⁴.

Manytina, kad ši problema artimiausiu metu bus išspręsta, kadangi ir statutinių valstybės tarnautojų naujo pavyzdžio pažymėjimuose¹³⁵ bus įrašyti sertifikatai. Beje, darbuotojų, dirbančių valstybės tarnyboje pagal darbo sutartis, pažymėjimai yra be elektroninio parašo formavimo sertifikatų. Pereinant prie elektroninių dokumentų valdymo sistemos, šiems darbuotojams taip pat reikėtų pirkti iš Registrų centro. Operatyvaus valdymo skyrius priima asmenų pranešimus apie įvykius e.policija (pranešti policijai), tačiau tų pranešimų skaitymui ir bendravimui su asmenimis darbuotojai nesinaudoja elektroniniu parašu, kadangi jo neturi.

Atliekant tyrimą bendrauta su Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Informacinių technologijų skyriaus vyriausiąja specialiste (2012 m. gruodžio 11 d.). 2012 m. gruodžio mėnesio duomenimis, Klaipėdos miesto savivaldybės administracijoje dirba 250 karjeros valstybės tarnautojų, 3 – politinio pasitikėjimo tarnautojai ir 115 darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis. Elektroninio parašo formavimo priemonės turi savivaldybės administracijos direktorius, jo pavaduotojai, Finansų ir personalo skyrių darbuotojai. Savivaldybė turi interneto svetainę, teikiamos paslaugos nuo 1 iki 3 lygio. 4 lygio paslaugų kol kas nėra, bet šiuo metu vykdomas projektas „Centralizuotas savivaldybių paslaugų perkėlimas į elektroninę erdvę“, todėl per artimiausius metus ar dvejus, tokios paslaugos bus teikiamos. Savivaldybėje nei teisės aktų pasirašymui, nei jų derinimui nėra naudojamas elektroninis parašas. Savivaldybės administracijoje yra įdiegta dokumentų valdymo sistema „Avilys“, programos kūrėja - UAB „Sintagma“.

Nepaisant gana optimistiškų Klaipėdos miesto mero 2011 metų birželio mėn. prognozių¹³⁶, jog „su Savivaldybės administracijos atstovais sutarta, kad pačiu artimiausiu metu Savivaldybėje būtų kiek galima efektyviau naudojama elektroninio parašo sistema. Tad meras įsitikinęs, kad per 2-3 mėnesius elektroninio parašo infrastruktūra esą bus įdiegta“, institucija iki šiol nėra įsigijusi laiko žymos formavimo paslaugos, kas yra būtina pereinant prie elektroninių dokumentų valdymo. Nėra parengta elektroninių dokumentų valdymo vidaus tvarka, institucija nesinaudoja elektroninio

¹³⁴ <http://www.ssc.lt/?name=menu&act=show&do=175&L=lt&gclid=CPCqj52omrUCFdExzQodrDAAvQ>
[prisijungimo laikas 2013-01-20]

¹³⁵ Žin., 2013, 10-465

¹³⁶ <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/klaipedos-mero-parasas---jau-elektroninis-593141/> [prisijungimo laikas 2013-01-22]

archyvo paslaugomis. Savivaldybė yra pasirengusi ir šiuo metu gali autentifikuoti kitų institucijų teisės aktus, pasirašytus elektroniniu parašu (pvz. ministrų įsakymai) „Avilys“ pagalba. Savivaldybė „Aviliu“ naudojasi bendradarbiaudama ir teikdama duomenis kitoms institucijoms, t.y. SODRAI, VMI.

Paprašyta įvardinti vangaus naudojimosi elektroniniu parašu institucijos veikloje priežastis, Klaipėdos miesto savivaldybės atstovė nurodė nepakankamą institucijos darbuotojų, taip pat ir gyventojų kompiuterinį raštingumą bei nepakankamą motyvaciją naudotis moderniomis technologijomis. Į klausimą, kokius naujus teisės aktus ar teisės aktų pataisas reikėtų parengti siekiant paspartinti elektroninio parašo naudojimą, kokių priemonių reikia imtis, siekiant paspartinti elektroninio parašo naudojimą gyventojų tarpe, ekspertė atsakė, kad reikia plačiau viešinti teikiamas paslaugas, skleisti informaciją apie internetu teikiamų paslaugų operatyvumą, skaidrumą, galimybes, motyvuoti institucijų darbuotojus ir gyventojus.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyriaus (SODRA) atstovas apklaustas 2012 m. gruodžio 14d. Elektroninio parašo formavimo įranga yra aprūpinti visi valstybės tarnautojai. Institucija teikia 1-5 lygio paslaugas elektroninėje erdvėje, t.y. nuo informacinio lygio iki visiškai personalizuotos paslaugos. Institucijoje teisės aktus pasirašyti yra galimybė elektroniniu parašu. Institucijos teisės aktų projektų derinimui yra naudojamas elektroninis parašas. Klaipėdos skyriuje yra įdiegta elektroninių dokumentų valdymo sistema. Institucija yra įsigijusi laiko žymos formavimo paslaugą. Institucijos parengtame darbo reglamente yra numatyta elektroninių dokumentų valdymo tvarka. Klaipėdos skyrius naudojasi elektroninio archyvo paslaugomis. Institucija turi galimybę autentifikuoti kitų institucijų ar asmenų elektroniniu parašu pasirašytus dokumentus. Naudoti elektroninį parašą kliūčių nėra, jį naudoja. Atstovė, paklausta kokių priemonių reikėtų imtis, ar kokių teisės aktų reikalinga priimti, norint paspartinti elektroninio parašo naudojimą atsakė, jog SODRA įdiegė elektroninių dokumentų valdymo sistemas EDAS ir AGAS, kurios yra populiarios ir naudojamos.

Su Klaipėdos apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos (VMI) atstovu bendrauta 2013 m. sausio 14 d. Pasak jo, visi valstybės tarnautojai aprūpinti valstybės tarnautojo pažymėjimais su juose įrašytais asmens atpažinimo elektroninėje erdvėje ir kvalifikuoto elektroninio parašo sertifikatais, skirtais pasirašyti oficialius elektroninius dokumentus. Kaip ir kitose institucijose, darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartį, neturi galimybės pasirašyti elektroniniu parašu. Elektroniniu parašu naudojasi ir pasirašo Finansų skyriaus vedėjas ir Personalo skyriaus vedėjas, teikdami duomenis mokesčių, personalo klausimais. Elektroninių dokumentų valdymo sistema yra įdiegta, tačiau nėra naudojama.

Valstybinėje mokesčių inspekcijoje nuolat plečiama ir tobulinama teisinė bazė elektroninių priemonių ir jų produktų naudojimui. Pvz., Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR FM viršininko 2012 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. VA-87 buvo patvirtintos Valstybinės mokesčių inspekcijos elektroninių dokumentų rengimo taisyklės¹³⁷, kuriomis vadovaujantis nustatoma mokesčių administratoriaus teikiamų oficialių elektroninių dokumentų mokesčių mokėtojams rengimo tvarka.

Su kai kuriais mokesčių mokėtojais institucija susirašinėja elektroniniu parašu pasirašytais dokumentais, tačiau dokumentai, gauti pasirašyti elektroniniu parašu atspausdinami, tokiu būdu jie nebėra elektroniniai dokumentai. Klaipėdos apskrities valstybinė mokesčių inspekcija turi galimybę autentifikuoti gaunamus elektroniniu parašu pasirašytus dokumentus. Institucija elektroninėje erdvėje teikia paslaugas nuo informacinio lygio iki visiškai personalizuotos paslaugos, t.y., teikiamos 1-5 lygio paslaugos. Yra parengtas projektas „Svarbiausių Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos funkcijų struktūros ir valdymo modelių tobulinimas“¹³⁸, kuris turėtų būti įgyvendinamas nuo 2013 m. kovo 15 d. Tai turėtų tapti nauju etapu vidaus administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo srityse.

Klaipėdos teritorinės darbo biržos atstovas 2012 m. lapkričio 22 d. interviu metu nurodė, kad elektroninio parašo formavimo įrangą turi Bendrųjų reikalų skyriaus vedėjas bei Finansų skyriaus vedėjas. Elektronines paslaugas teikia tik Lietuvos darbo birža, o regioninio padalinio (Klaipėdos teritorinės darbo biržos) funkcijos apsiriboja tik tarpininko vaidmeniu. Institucijoje elektroninis parašas nenaudojamas nei teisės aktų pasirašymui, nei teisės aktų projektų derinimui. Klaipėdos teritorinėje darbo biržoje nėra įdiegta elektroninių dokumentų valdymo sistema, taip pat nėra įsigyta laiko žymos formavimo paslauga. Nesinaudojama ir elektroninio archyvo paslaugomis.

Klaipėdos teritorinė darbo birža turi galimybę autentifikuoti kitų institucijų teisės aktus, pasirašytus elektroniniu parašu ir naudojasi kitų institucijų galimybe gauti paslaugas, keistis informacija naudojantis elektroniniu parašu. Dažniausiai su SODRA ir VMI.

Į klausimą, kokios kliūtys trukdo naudotis elektroniniu parašu, Darbo biržos atstovas atsakė, jog įrangos, finansinių išteklių stoka, nepakankamas institucijos darbuotojų, taip pat ir gyventojų, kompiuterinis raštingumas ir suinteresuotumas, nėra tinkamo teisinio reglamentavimo. Atstovo nuomone, reikalingi įpareigojantys teisės aktai, kad įstaigos privalėtų naudoti elektroninį parašą. Atstovas pavyzdžiu pateikė darbo organizavimą SODROJE – institucija priima tik elektroniniu būdu, elektroniniu parašu pasirašytus dokumentus. Taip pat VMI, kur yra žymiai greičiau priimami

¹³⁷ Žin., 2012, Nr. 115 -5851

¹³⁸ <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=10142790> [prisijungimo laikas 2013-01-31]

sprendimai, jeigu pvz., deklaracija pateikiama elektroniniu būdu. Klaipėdos teritorinės darbo biržos atstovas sutiko, kad perėjimas prie elektroninio dokumentų pateikimo modelio sumažintų administracinę naštą ir būtų patogesnis gyventojams.

2013 m. sausio 21 d. buvo apklausiami Klaipėdos apskrities archyvo atstovai. Elektroninio parašo formavimo įranga yra aprūpinti karjeros valstybės tarnautojai, o darbuotojai pagal darbo sutartį – ne. Elektroniniu parašu pasirašomi SODRAI ir VMI teikiami duomenys. Su kitomis institucijomis susirašinėjama siunčiant „popierinius“ dokumentus. Elektroninių paslaugų Klaipėdos apskrities archyvas neteikia. Tinklalapyje galima rasti kontaktus, paslaugų aprašymus, atsisiųsti prašymo formą. Institucijoje nėra įdiegta elektroninių dokumentų valdymo sistema. Elektroniniu būdu vykdoma raštų registracija, tačiau nepasirašoma elektroniniu parašu. Šiuo metu galiojančiame darbo reglamente nėra numatyta elektroninių dokumentų pasirašymo, derinimo, saugojimo ir kita tvarka.

Su VSAT prie LR VRM Pakrančių apsaugos rinktinės atstovu bendrauta 2012 m. sausio 22 d. Institucijoje daugiausia dirba statutiniai valstybės tarnautojai, karjeros valstybės tarnautojų ir dirbančių pagal darbo sutartį – mažiau. Galimybę pasirašyti elektroniniu parašu turi tik karjeros valstybės tarnautojai. Institucijos interneto svetainėje teikiama informacija apie veiklą, aktuali informacija apie sienų kirtimą, reikalingus tam dokumentus, nustatomus pažeidimus, skelbiami institucijos veiklos planai ir ataskaitos, skelbiami kontaktai. Yra galimybė parsisiųsti blankus. Teikiamos tik 1-2 lygio paslaugos, nenaudojamas elektroninis parašas teisės aktų pasirašymui ar teisės akto projekto derinimui. Institucijoje nėra įdiegta elektroninių dokumentų valdymo sistema, nėra parengta elektroninių dokumentų valdymo vidaus tvarka. Elektroniniu būdu derinamas dokumentacijos planas, vykdoma raštų registracija, tačiau nepasirašoma elektroniniu parašu. Institucija šiuo metu dar nėra pasirengusi autentifikuoti institucijų, kurioms yra pavaldi, teisės aktus, pasirašytus elektroniniu parašu. Elektroniniu parašu pasirašomi SODRAI ir VMI teikiami duomenys.

VSAT prie VRM atstovo nuomone elektroninis parašas dar negreit pasiteisins ir išstums ranka pasirašytus dokumentus, kadangi darbuotojai institucijose yra pakankamai konservatyvūs, gyventojai yra visokių amžiaus grupių, dažniausiai nesuinteresuoti savo klausimus spręsti elektroninėje erdvėje.

2013 m. sausio 22 d. bendrauta su Klaipėdos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos valdybos atstovais. Šioje tarnyboje dirba statutiniai valstybės tarnautojai, karjeros valstybės tarnautojai ir darbuotojai pagal darbo sutartį. Elektroninio parašo formavimo priemonės turi tik karjeros valstybės tarnautojai. Institucijos interneto svetainėje nėra teikiamos elektroninės paslaugos. Institucijoje

teisės aktų pasirašymui, taip pat jo derinimui nėra naudojamas elektroninis parašas. Elektroninių dokumentų valdymo sistema nėra įdiegta. Institucijoje nėra priimtų teisės aktų, reglamentuojančių elektroninių dokumentų valdymą ir tai nenumatyta darbo reglamente. Elektroniniu parašu naudojasi Finansų skyriaus ir Personalo skyriaus atstovai, teikdami duomenis SODRAI ir VMI. Kas trukdo? Nėra lėšų, nėra įpareigojančių teisės aktų naudoti elektroninį parašą.

Klaipėdos valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos svetainė yra kaip sudėtinė bendro Lietuvos Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos interneto tinklapio dalis, kurioje yra nurodomi Klaipėdos padalinio kontaktai. Yra skelbiamas administracinių paslaugų sąrašas ir jų aprašymai, taip pat – nuoroda į elektronines paslaugas, tačiau Klaipėdos apskrities valstybinėje maisto ir veterinarijos tarnyboje elektroninių dokumentų valdymo sistema nėra įdiegta (interviu 2013 m. sausio 23 d.). Elektroniniu parašu pasirašomi tik SODRAI ir VMI teikiami duomenys, o parašą naudoja darbuotojai, atsakingi už finansų ir personalo valdymą ir jie naudojami valstybės tarnautojo pažymėjimais.

Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos Klaipėdos teritorinio skyriaus interneto svetainėje (interviu 2013 m. sausio 23 d.) skelbiamas paslaugų aprašymas, galima pasitikrinti Klaipėdos teritorinio skyriaus teritorijų planavimo dokumentus. Bet tai yra tik skelbimas tinklapyje, o ne abipusės sąveikos paslauga, kadangi elektroninių dokumentų valdymo sistema nėra įdiegta. Nors autentifikuoti kitų institucijų atsiųstus elektroniniu parašu pasirašytus dokumentus Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija gali, tačiau elektroniniu parašu pasirašomi tik SODRAI ir VMI teikiami duomenys, o juos pasirašo tarnautojai, atsakingi už finansų ir personalo valdymą, naudodamiesi valstybės tarnautojo pažymėjimais.

Apibendrinus apklausos rezultatus, darytina išvada, kad Klaipėdos miesto savivaldybės ir Klaipėdos apskrityje veikiančių valstybės viešojo administravimo institucijų teikiamų elektroninių paslaugų apimtys ir kokybė labai skiriasi priklausomai ne tik nuo institucijos, bet ir nuo jos veiklos bei vadovybės požiūrio. Galima teigti, kad viešajame administravime neskaičiuojamas paslaugų efektyvumas kainos prasme, todėl nepaisant didelių investicijų į elektroninių paslaugų teikimo infrastruktūrą (ypač įgyvendinant ES remiamus projektus), elektroninės paslaugos dažnai įgyvendinamos formaliai ir jų potencialas neišnaudojamas.

3.2. Elektroninio parašo sėkmės pavyzdžiai. Naudojimo kliūtys

(ekspertinio interviu rezultatai)

Apibendrinus ankstesnėje darbo dalyje pateiktą apklausos medžiagą, galima teigti, kad modernia elektronine infrastruktūra, įdiegtomis elektroninių dokumentų valdymo sistemomis,

teikiamomis paslaugomis nuo informacinio lygio iki visiškai personalizuotų paslaugų išsiskiria SODRA ir VMI. Manytina, kad tokią sparčią šių valstybės įstaigų (SODROS ir VMI) skaitmenizaciją lėmė jų dalyvavimas (kartu su LR Vyriausybe, komerciniais bankais ir telekomunikacijų bendrovėmis bei Vidaus reikalų ministerija) „Elektroninio parašo proveržio programoje (E3P)“. 2006 metų spalio 18 dieną, pasirašytos „Elektroninio parašo proveržio programos (E3P)“¹³⁹ pagrindinis tikslas buvo pasiekti, kad per 3 metus Lietuvoje saugaus elektroninio parašo infrastruktūros naudojimas įgautų masinį pobūdį, t.y. aktyviai besinaudojančių šia infrastruktūra interneto ir mobiliųjų vartotojų skaičius siektų ne mažiau, kaip 300 000. Dalyvavimas E3P programoje SODRAI taip pat padėjo įgyvendinti ir kitus elektroninės valdžios projektus, padėjusius operatyviau teikti viešąsias paslaugas, pvz.: SODROS Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema (EDAS) – pirmoji valstybinių institucijų informacinė sistema, naudojanti elektroninio parašo infrastruktūrą savo paslaugose, kurioje draudėjai gali pateikti elektroniniu parašu pasirašytus duomenis ir išvengti popierinių originalų teikimo SODRAI. Taip pat – paslaugos asmenims, t.y. SODROS informacija Elektroninės valdžios vartuose, kur asmenys gali peržiūrėti SODROJE sukauptus įrašus apie savo (kaip dirbančiojo asmens) darbo istoriją. VMI bene sėkmingiausias projektas – pajamų ir mokesčių deklaravimas internetu, kuris kiekvienais metais sutaupo ne tik milijonus piniginių lėšų, bet ir laiko.

Siekiant išsiaiškinti kliūtis, kodėl valstybės ir vietos savivaldos institucijose iki šiol vangiai naudojamas elektroninis parašas, buvo atliktas ekspertinis interviu.

Į pateiktus klausimus (3 priedas) atsakė Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko tarnybos, Valstybės tarnybos departamentas, Finansų ministerijos mokymo centro bei IVPK atstovai (4-7 priedai).

Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko tarnybos Organizacinių reikalų valdybos Dokumentų valdymo skyriaus vedėja Neringa Putramentienė akcentuoja vartotojų gebėjimų, motyvacijos naudoti el. parašą problemas. Taip pat, - nusistovėjusį stereotipą - vizualiai matyti parašą ir turėti popierių rankose.

IVPK prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus pavaduotoja Ieva Žilionienė tvirtina, kad teisinė bazė, įteisinanti elektroninį dokumentą ir įpareigojanti institucijas priimti elektroninius dokumentus jau yra suformuota. Elektroninis dokumentas įteisintas Dokumentų ir archyvų įstatyme (jame nustatyta pati sąvoka - elektroninis dokumentas – juridinio ar fizinio asmens norminių teisės aktų nustatyta tvarka informacinių technologijų priemonėmis sudarytas, patvirtintas ar gautas

¹³⁹ <http://www.parasas.lt/-LIT/E-paraso-proverzis.pdf> [prisijungimo laikas 2012-02-20]

dokumentas, pasirašytas teisinę galią turinčiu elektroniniu parašu) ir visos institucijos teoriškai turi galėti priimti elektroninį dokumentą. Toks reikalavimas jau nustatytas. Didžiosios institucijos – pvz. ministerijos, kitos institucijos - jau turi eDVS, įgalinančias pilnai tvarkyti visą elektroninio dokumento ciklo procesą (gavimas, registravimas, nukreipimas, saugojimas, archyavimas, t.t.), tačiau mažesnės – ne visos. Pasak jos, Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybai pavesta išanalizuoti ir numatyti priemones bei užtikrinti, kad iki 2015 m. visos institucijos turėtų galimybes dokumentus valdyti visą elektroninio dokumento ciklą (įskaitant ir atidavimą į elektroninių dokumentų archyvą).

Įdomi yra N.Putramentienės pateikta informacija, jog Vyriausybė 2012 m. liepos 2 d. pasitarime nagrinėjo klausimą „Dėl siūlymo valstybes ir savivaldybių institucijoms, įstaigoms ir įmonėms keistis elektroniniais dokumentais“. Protokole numatyta, kad siekiant sumažinti popierinių dokumentų apyvartą ir su jų rengimu ir saugojimu susijusias išlaidas, nustatyti, kad ministerijos, Ministro Pirmininko tarnyba, Vyriausybės įstaigos ir įstaigos prie ministerijų ir kitos valstybės institucijos ir įstaigos, turinčios galimybę naudotis elektroninių dokumentų valdymo sistemomis, ne vėliau kaip nuo 2014 m. sausio 1 d. keistųsi tik elektroniniais dokumentais (juos siųstų, gautų, tikrintų ir atliktų kitus jų valdymo veiksmus).

Pasak VGTU profesoriaus, Finansų ministerijos mokymo centro direktoriaus Eugenijaus Chlivicko, siekiant paspartinti elektroninio parašo naudojimą, reikia šviesti gyventojus, skatinti ar taikyti lengvatas pateikiantiems elektroninius dokumentus. Taip pat svarbi mintis, kad elektroninius dokumentus pasirašyti elektroniniu parašu (bibliotekose, savivaldybėse ir pan.) padėtų konsultantai, (pvz., kaip elektroninio deklaravimo atveju). Šioms mintims taip pat pritaria IVPK prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus pavaduotoja I.Žilionienė, akcentuodama elektroninių paslaugų teikimo viešinimo ir informavimo veiksmų svarbą, aiškinant kas yra elektroninis parašas, kokiose laikmenose jis yra, nes dalis žmonių elektroninio parašo galimybę turi, tik to nežino ir todėl nesinaudoja. Jos tvirtinimu, visa teisinė bazė yra sukurta, pavedimai – taip pat. Trūksta tik galutinių realizavimo sprendimų, pereinant prie visuotinio naudojimo.

N.Putramentienės nuomone, atitinkamos institucijos turėtų imtis priemonių lavinti vartotojus ir skatinti juos naudotis esamomis laisvai platinamomis priemonėmis (pvz.: http://www.archyvai.lt/lt/paslaugos_53/adoc-dokumentai.html ar <https://signa.mitssoft.lt/signa-web/app/index.html>). Šiuose tinklapiuose gyventojai gali naudodamiesi asmens tapatybės kortele sudaryti elektroninius dokumentus, juos pasirašyti, atidaryti.

Naujovių diegimui neretai priešinasi ne tik gyventojai, bet ir valstybės bei vietos savivaldos institucijų atstovai. Tokie pasipriešinimo motyvai yra išvardinti Tado Limbos studijoje „Elektroninės valdžios diegimas ir perspektyvos Lietuvoje: visuomenės ir valdžios institucijų

sąveika¹⁴⁰. Autoriaus teigimu, vienas pirmųjų žingsnių sprendžiant elektroninės valdžios plėtros problemas šalyje – suprasti valstybės tarnautojų priešinimosi motyvus. Tai gali būti dėl įvairių priežasčių:

1. Galių praradimas tuometinėje valdžios sistemoje. Atsiranda aukšto rango valstybės tarnautojų, klaidingai manančių, kad informacinės technologijos gali iš esmės arba, kitaip tariant, kardinaliai pakeisti viešojo valdymo procesus ir, to pasekoje, prarasti įtaką, svarbias pozicijas tuometinėje valdžios sistemoje;

2. „Technikos šoko“ efektas. Ne visi valstybės tarnautojai sugeba greitai prisitaikyti (persikvalifikuoti) ir įsisavinti itin sparčiai tobulėjančias ir modernėjančias informacines technologijas bei kompiuterines programines įrangas. Todėl tam tikra tarnautojų dalis patiria „technologinį diskomfortą“, o tai gali turėti neigiamų pasekmių, pvz., tarnautojams tai gali trukdyti siekiant karjeros, gali netekti darbo vietų ir pan.;

3. Nuomonė, kad novatoriškų technologijų diegimas mažina darbo vietų skaičių. Valstybės tarnautojams susidaro klaidinga nuomonė, kad naujos informacinės technologijos gali apskritai pakeisti darbuotoją, o ne tapti pagalbine priemone vykdant tam tikras funkcijas ar gerinant organizacijos valdymo procesus;

4. Įsitikinimas, jog informacinės technologijos neįtakoja valstybės tarnautojų darbo efektyvumo. Valdininkai gali manyti, jog informacinių technologijų diegimas viešajame sektoriuje neįtakoja jų vykdomų funkcijų efektyvumo, o tik tampa papildoma, nieko nekeičiančia darbo priemone;

5. Naujų, automatizuotų procesų diegimas gali neleisti nuslėpti neigiamų valdymo padarinių. Neigiami valstybės valdymo bruožai, tokie kaip korupcija, nepotizmas neigiamai veikia viešojo valdymo tobulėjimo procesus, tuo tarpu modernių informacinių technologijų pagalba būtų garantuotas didesnis viešumo, sprendimų priėmimo skaidrumo laipsnis;

6. Informacinių technologijų plėtra didina darbo krūvį. Pasitaiko, kad valstybės tarnautojai naujas informacines technologijas nepelnytai priskiria prie mažai reikšmingų, papildomų, trukdančių atlikti pagrindines funkcijas darbo priemonių, pvz., atsakyti gyventojams į užklausimus elektroniniu paštu ir pan.

3.3. Teisinė ir institucinė asmens duomenų ir elektroninių dokumentų apsauga

Kaip jau buvo šiame darbe minėta, spartesnę elektroninių paslaugų plėtrą, o tuo pačiu ir elektroninio parašo naudojimą stabdo vis dar menkas didžiosios dalies gyventojų kompiuterinis

¹⁴⁰ Tadas Limba „Elektroninės valdžios diegimas ir perspektyvos Lietuvoje: visuomenės ir valdžios institucijų sąveika“, INFORMACIJOS MOKSLAI. 2007 32–41. Psl. 242–243.

raštingumas, inertiškas mąstymas. Dauguma žmonių yra girdėję apie elektroninį parašą, tačiau tik labai maža dalis naudoja asmeninę arba su darbu susijusioje veikloje. Tenka pripažinti, kad pasitikėjimą elektroniniu parašu ir jo teikiama nauda menkina gyvenimiškos situacijos, susidarančios dėl nepakankamai apmąstytos ar koordinuotos valstybinės elektroninio parašo diegimo ir plėtojimo strategijos. Dėl skirtingo žinybinio pavaldumo atsiranda nesusikalbėjimas tarp valstybės institucijų, o dėl to nukenčia vartotojas. Būtent tokia situacija buvo aprašyta straipsnyje „Pasiutpolkė dėl elektroninio parašo“¹⁴¹, kuomet Migracijos tarnybos tarnautojai, išduodami asmens tapatybės kortelę su elektroniniu parašu, ne tik deramai nepaaiškino asmens tapatybės kortelės panaudojimo galimybių, tačiau panašu, kad net ir patys deramai to nežinojo. Todėl pilietis, norėdamas naudotis elektroniniu parašu, įsigijo kvalifikuotą sertifikatą iš Registrų centro, nors jam visiškai būtų pakakę ir asmens tapatybės kortelės suteikiamų galimybių. Kaip teigiama straipsnyje, Gyventojų registro tarnybos vadovo pavaduotoja vėliau paaiškinusi, jog: „nereikėję pirkti jokių kvalifikuotų sertifikatų iš Registrų centro. Registrų centras jį paprasčiausiai apgavo, o jie (t.y., Gyventojų registro centras – S.K.) nieko negalintys padėti, nes Migracijos tarnyba priklauso Vidaus reikalų ministerijai, o Registrų centras pavaldus Teisingumo ministerijai“.

Dauguma žmonių nepasitiki elektroninio parašo infrastruktūra ir bijo rizikuoti. Viešojoje erdvėje vis pasigirsta nuogastavimų, kad valdžiai pagal asmenų identifikavimo kodą paprasta nustatyti žmogaus buvimo vietą, jo judėjimą, kaupti duomenis be jų žinios ir priimti atitinkamus sprendimus. Dėl nepakankamo kibernetinės erdvės pažinimo ir jos veikimo principų menko suvokimo, nepasitikima siūlomomis elektroninėmis paslaugomis. O pasitikėjimas yra būtinas bet kokių teikiamų elektroninių paslaugų elementas, todėl ypatingai svarbu pelnyti žmonių pasitikėjimą, užtikrinant asmens privatumą ir saugumą. Taigi, plėtojant elektronines paslaugas ir elektroninę valdžią, ypatingai svarbu yra užtikrinti asmens duomenų apsaugą.

Asmens duomenų apsaugą Lietuvoje teisiškai reguliuoja tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai. O būtent – 1981 metų Strasbūro konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu¹⁴² (toliau – Strasbūro konvencija), prie kurios šalys jungiasi savarankiškai ir savanoriškai.

Lietuva 2000 m. vasario 11 d. Strasbūro konvenciją pasirašė, 2001 m. birželio 1 d. ratifikavo ir Lietuvoje ji įsigaliojo nuo 2001 m. spalio 1 d.

Europos Sąjungos lygiu asmens duomenų teisinės apsaugos reguliavimas remiasi 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant

¹⁴¹ http://savaitrastis.siauliaiplus.lt/index/pirmas_puslapis/1/4045 [prisijungimo laikas 2013-02-10]

¹⁴² Žin., 2001, Nr.32-1059

asmens duomenis ir laisvo tokių duomenų judėjimo¹⁴³ (toliau – Direktyva). Tai yra du pagrindiniai privalomojo pobūdžio teisės aktai, reglamentuojantys asmens duomenų apsaugą tarptautiniu ir Europos Sąjungos (regioniniu) lygiu.

Lietuvoje Direktyva įgyvendinama Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu¹⁴⁴, kurio tikslas – ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę tvarkant asmens duomenis. Lietuva priklauso europietiškam asmens duomenų apsaugos reguliavimo modeliui, kurio esmė yra visapusiškas teisinis reguliavimas: asmens duomenų apsaugą reglamentuoja vienas bendras – Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, įtvirtinantis pagrindinius teisėto asmens duomenų tvarkymo reikalavimus, duomenų subjekto teises; reglamentuojantis duomenų saugumo ir duomenų teikimo klausimus; nustatantis instituciją, atsakingą už asmens duomenų apsaugą, užtikrinantis asmens duomenų valdytojų registracijos minėtos institucijos duomenų bazėje privalomumą, nustatantis reikalavimą gauti išankstinį leidimą norint tvarkyti asmens duomenis, numatantis skundų nagrinėjimo ir tyrimo tvarką bei atsakomybę už įstatymo nuostatų pažeidimus.

Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas įtvirtina pagrindinius asmens duomenų apsaugos principus, tokius kaip: tikslo nustatymo, teisėtumo, asmens duomenų kokybės, proporcingumo, saugumo užtikrinimo, panaudojimo apribojimo, draudimo tvarkyti ypatingus asmens duomenis, individualaus dalyvavimo (duomenų subjekto teisių), atvirumo, priežiūros ir sankcijų. Be to, įstatymas įtvirtina, kad asmens duomenys teikiami duomenų gavėjams trečiosiose valstybėse, jeigu šiose valstybėse yra tinkamas asmens duomenų teisinės apsaugos lygis.

Už Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinę apsaugą (išskyrus asmens duomenis, kurių tvarkymą visuomenės informavimo priemonėse žurnalistikos, meninės ir literatūrinės raiškos bei kitais tikslais prižiūri žurnalistų etikos inspektorius) atsakinga Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija (VDAI), kurios svarbiausi veiklos tikslai – užtikrinti asmens duomenų tvarkymo teisėtumą, kontroliuoti asmens duomenų tvarkymo teisėtumą, kovoti su duomenų tvarkymo pažeidimais ir užtikrinti duomenų subjekto teisių apsaugą,¹⁴⁵

Vykdydama savo funkcijas, VDAI vykdo prevencinius patikrinimus, nagrinėja skundus ir teikia rekomendacijas dėl asmens duomenų naudojimo, gina pažeistas teises.

¹⁴³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1995L0046:20031120:LT:PDF> [prisijungimo laikas 2013-02-03]

¹⁴⁴ Žin., 1996, Nr. 63-1479; 2003, Nr. 15-597

¹⁴⁵ <http://www.ada.lt> [prisijungimo laikas 2013-02-04]

Pažymėtinas precedentą sukuriantis Lietuvos Respublikos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas¹⁴⁶ dėl asmens kodo naudojimo pasirašant elektroninius dokumentus. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, atlikusi patikrinimą VĮ Registrų centre nustatė, kad Elektroninio parašo įstatymas nenustato imperatyvios teisės normos t.y. neįtvirtina asmens kodo, kaip privalomo duomenų naudojimo kvalifikuotame sertifikate, skirtame pasirašyti elektroninius dokumentus, todėl nurodė VĮ Registrų centrui atsisakyti asmens kodo naudojimo kvalifikuotame sertifikate, skirtame pasirašyti elektroninius dokumentus ir elektroninius laiškus. Registrų centras šį nurodymą apskundė Vilniaus apygardos administraciniam teismui ir teismas nurodymą panaikino. Teismas nustatė, kad asmens kodas gali būti laikomas kvalifikuotame sertifikate nurodomu specialiu atributu Elektroninio parašo įstatymo 2 straipsnio 15 dalies 4 punkto prasme, jei jis reikalingas atsižvelgiant į sertifikato naudojimo tikslus. Taip pat nurodė, kad įstatymų leidėjas nesuteikia teisės Inspekcijai uždrausti trečiajam asmeniui leisti naudoti asmens kodą jo sutikimu (dėl asmens kodo naudojimo asmuo pasirašo sutikimą). Teismas konstatavo, kad Inspekcijos nurodymas neteisėtas ir nepagrįstas, tačiau Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas apeliacine tvarka išnagrinėjęs bylą konstatavo, kad sprendžiant šį klausimą specialiuoju įstatymu laikytinas ne Elektroninio parašo įstatymas, bet Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (ADTAI), todėl asmens kodo naudojimas pasirašant elektroninius dokumentus laikytinas pertekliniu asmens duomeniu.

Lietuvos viešojo sektoriaus informacinės sistemos turi atitikti įstatymo įgyvendinamųjų aktų – Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. 410 patvirtintų Bendrųjų elektroninės informacijos saugos valstybės institucijų ir įstaigų informacinėse sistemose reikalavimų¹⁴⁷ bei Vidaus reikalų ministro 2008 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1V-384 patvirtintus Valstybės institucijų ir įstaigų informacinių sistemų elektroninės informacijos techninius saugos¹⁴⁸ reikalavimus.

Pagrindinės funkcijos elektroninės informacijos saugos srityje numatytos Vidaus reikalų ministerijai (formuoja valstybės politiką informacinių technologijų saugos srityje, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą), VDAI (plėtoja duomenų apsaugą, kontroliuoja asmens duomenų tvarkymo teisėtumą, kovoja su duomenų tvarkymo pažeidimais) ir RRT (vykdo nacionalinio elektroninių ryšių tinklų ir informacijos saugumo incidentų tyrimo padalinio CERT

¹⁴⁶ <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c6c26adb-eb74-463e-9f17-7d914b99a92d>
[prisijungimo laikas 2013-01-22]

¹⁴⁷ Žin., 2007, Nr. 49-1891

¹⁴⁸ Žin., 2007, Nr. 78-3160; 2008, Nr. 127-4866

(Computer Emergency Response Team) veiklą, rengia elektroninės informacijos saugos grėsmių išvengimo rekomendacijas).

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 53 straipsnyje yra įtvirtinta blanketinė teisės norma, nustatanti, kad „asmenims, pažeidusiems šį įstatymą, taikoma įstatymų nustatyta atsakomybė“.

Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214(16) straipsnis numato atsakomybę už duomenų subjekto teisių pažeidimą, 214(17) straipsnis – už Valstybinės duomenų inspekcijos pareigūnų teisėtų nurodymų nevykdymą, 214(14) straipsnis – už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą, 214(23) straipsnis – už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą ir privatumo apsaugos pažeidimą elektroninių ryšių srityje. Sankcijos už šiuos pažeidimus yra iki 2 000 litų. Už informacijos saugos reikalavimų nesilaikymą taip pat kyla teisinė atsakomybė: Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214(15) straipsnis numato administracinę atsakomybę už neteisėtą valstybės informacinių sistemų duomenų tvarkymą, o Baudžiamojo kodekso XXX skyriuje¹⁴⁹ „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“ yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą poveikį elektroniniams duomenims (196 str.), neteisėtą poveikį informacinei sistemai (197 str.), neteisėtą elektroninių duomenų perėmimą ir panaudojimą (198 str.), neteisėtą disponavimą įrenginiais, programine įranga, slaptažodžiais, prisijungimo kodais ir kitokiais duomenimis (198(2) str.). Baudžiamajame kodekse, už nusikalstamas veikas, susijusias su elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumu, numatytos sankcijos ribos gana plačios - nuo baudos arba arešto ar viešųjų darbų iki laisvės atėmimo iki šešerių metų. Tačiau griežčiausia atsakomybė numatyta tik už veikas, padarytas strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui arba didelę reikšmę valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai turinčiai informacinei sistemai. Galima teigti, kad numatytos baudmės neatgraso nuo neteisėto asmens duomenų panaudojimo arba jų perdavimo tretiesiems asmenims, todėl turėtų būti griežtinamos. Už nusikalstamas veikas elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui, atsako ir juridinis asmuo.

Apibendrinant teigtina, kad elektroninės paslaugos tapo neatsiejama šiuolaikinių viešojo administravimo institucijų veiklos forma. Kaip ir dera, vieni pirmųjų moderniomis technologijomis pradeda naudotis universitetai. Nuo 2012 m. rugsėjo mėn. nauja Dokumentų valdymo sistema (dokumentų projektų rengimas ir derinimas bei dokumentų pasirašymas kvalifikuotu elektroniniu parašu,) įdiegta Mykolo Romerio universitete¹⁵⁰. Elektroniniu parašu Universitete teisės aktus pasirašo rektorius, prorektorai, kancleris, fakultetų dekanai ir institutų direktoriai, tarybų

¹⁴⁹ Žin., 2007, Nr. 81-3309

¹⁵⁰ <http://www.mruni.eu/lt/naujienos/detail.php?el=184553> [prisijungimo laikas 2012-12-28]

pirmininkai. Vilniaus universitete, bendradarbiaujant su Registrų centru, taip pat pradėtas diegti elektroninis parašas¹⁵¹. Kol kas elektroninis parašas bus taikomas tik priėmimo į studijas Vilniaus universitete, o tai sudarys sąlygas studentu tapti nuotoliniu būdu ir į universitetą atvykti tik studijuoti. Elektroninio parašo naudojimas suteiks galimybę VU studentais tapti užsienyje esančius asmenis, nes atlikti visas stojimo procedūras galima iš bet kurio pasaulio krašto, kuriame yra interneto ryšys.

Tobulėjančios informacinės technologijos jau pakeitė ir tebekeičia administravimo galimybes, o ateities valstybės valdymas be informacinių ir ryšių technologijų panaudojimo viešajame administravime neįsivaizduojamas. Todėl jau dabar svarbu suvokti nuoseklaus elektroninio raštingumo plėtojimo svarbą, skatinti paslaugų teikimą elektroniniu būdu ir užtikrinti galimybę Lietuvos gyventojams šiomis paslaugomis naudotis kuriant viešųjų interneto centrų infrastruktūrą bei keliant vartotojų kompetenciją.

¹⁵¹ <http://www.delfi.lt/news/daily/education/vilniaus-universitetas-diegia-elektronini-parasa.d?id=60715825>
[prisijungimo laikas 2013-02-20]

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Darbo hipotezė, kad teisės aktai leidžia plačiai ir efektyviai naudoti elektroninį parašą Lietuvos valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje, tačiau elektroninio parašo naudojimas netampa masiniu reiškiniu, o elektroninio parašo naudojimas valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje yra tik fragmentiškas dėl nepakankamų organizacinių priemonių ir finansavimo stokos bei mažo kompiuterinio raštingumo ir nepasitikėjimo, patvirtinta.

2. Teisiniai elektroninio parašo naudojimo klausimai yra išspręsti, t.y., sukurta gera teisės aktų bazė, o teisės aktai yra laiku ir kokybiškai tobulinami, atsižvelgiant į technologinius pokyčius.

3. Asmens duomenų teisinis reguliavimas yra pakankamas, išskyrus sankcijas už asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimų pažeidimus, todėl jos turėtų būti peržiūretos ir sugriežtintos, taip stiprinant žmonių pasitikėjimą duomenų saugumu ir minimalizuojant neleistino asmens duomenų panaudojimo grėsmę. Siūlytina apatinę sankcijos ribą už veikas, numatytas Baudžiamojo kodekso 196 str. – 198 (2) str.), pakelti nuo viešųjų darbų arba baudos iki realios laisvės atėmimo bausmės, o šiuo metu tik administracinę atsakomybę užtraukianti veika (ATPK 214 (23) str.) – neteisėtas asmens duomenų tvarkymas ir privatumo apsaugos pažeidimas elektroninių ryšių srityje, turėtų būti kriminalizuota, numatant baudžiamąją atsakomybę už šią veiką taip pat ir juridiniam asmeniui.

4. Nepakankama valstybės tarnautojų kvalifikacija IT naudojimo srityje, todėl yra būtina nustatyti privalomus mokymus apie elektroninį parašą, elektroninius dokumentus ir jų valdymą valstybės tarnautojų mokymo bei kvalifikacijos tobulinimo programose. Tikslinga papildyti Valstybės tarnautojų mokymo programų turinio reikalavimus (patvirtintus Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2002 m. liepos 11 d. įsakymu Nr. 339¹⁵²) nustatant, kad įvadinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo programose yra privalomos „Elektroninio parašo naudojimo valstybės ir vietos savivaldos institucijose“ ir „Elektroninių dokumentų valdymo sistemos“ mokymų temos.

5. Siūlytina sugriežtinti valstybės tarnautojų mokymo elektroninės kompetencijos srityje kokybės priežiūrą, nustatyti periodinius valstybės tarnautojų elektroninės kompetencijos tobulinimus ir vertinimus (pvz., kasmetinio tarnybinės veiklos vertinimo metu), atitinkamai papildant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 1860 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 17 d. nutarimo Nr. 909 „Dėl valstybės tarnautojų kvalifikacinių klasių suteikimo ir valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo taisyklių bei valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo kriterijų“ pakeitimo“ patvirtintų

¹⁵² Žin., 2002, Nr. 77-3310; 2009, Nr. 88-3760

Valstybės tarnautojų kvalifikacinių klasių suteikimo ir valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo taisyklių 2 priedą¹⁵³.

6. Brangi elektroninio parašo įranga ir aparatūra (sertifikatai, kortelių skaitytuvas ar kompiuterio klaviatūra su įdiegtu skaitytuvu¹⁵⁴ ir kt.), todėl svarstyti jos kainos diferencijavimas skirtingoms piliečių grupėms arba – galimybė taikyti kompensacijas, lengvatas ar nuolaidas asmenims, įsigyjantiems elektroninio parašo formavimo įrangą. Tikslinga būtų taikyti mažesnę užmokestį už suteikiamas paslaugas (o pereinamuoju laikotarpiu gal ir iš viso jo netaikyti), jeigu operacijos atiekamos elektroniniu būdu, o ne kreipiantis į institucijas tiesiogiai.

7. Organizuoti nacionalinę elektroninio parašo pristatymo akciją, pabrėžiant jo naudojimo privalumus, organizuoti elektroninio parašo vartotojų kompetencijos ugdymą, o viešojo interneto prieigos taškuose¹⁵⁵ pasitelkti konsultantus, apmokančius naudotis elektroniniu parašu. Imperatyviai nustatyti pereinamąjį laikotarpį ir galutinį terminą, iki kurio elektroninio parašo infrastruktūra privalo būti įdiegta valstybės ir savivaldybių institucijose bei iki kada ir kokios viešosios paslaugos privalo būti perkeltos į elektroninę erdvę.

¹⁵³ Žin., 2010, Nr. 158-8050

¹⁵⁴ <http://www.verslas.vakarai.lt/blog/article/elektroninis-parasas-lietuvoje> [prisijungimo laikas 2013-02-21]

¹⁵⁵ <http://www.vipt.lt/cms/app?service=external/index&sp=5783&sp=5440> [prisijungimo laikas 2013-02-19]

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Europos Sąjungos teisės aktai

1. Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos 1999 m. gruodžio 13 d. Direktyva „Dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos“ 1999/93/EC// Valstybės žinios, Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1.
2. Strasbūro Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108)// Valstybės žinios, 2001, Nr.32-1059.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas//Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1; 2012, Nr. 132-6695.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas//Valstybės žinios, Žin., 2000, Nr. 89-2741; 2012, Nr. 133-6759.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; 2012, Nr. 78-4015.
4. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas// Valstybės žinios, Žin., 1995, Nr.107-2389; 2004, Nr.57-1982.
5. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 61-1827; 2012, Nr. 132-6649.
6. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2382, 2012, Nr. 132-6650.
7. Lietuvos Respublikos valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymas//Valstybės žinios, 2011, Nr. 163-7739.
8. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945; 2011, Nr. 4-125.
9. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 2012, Nr. 110-5564; 2012, Nr. 132-6642.
10. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas//Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479; 2011, Nr. 65-3046.
11. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas//Valstybės žinios, 2005, Nr. 139-5008; 2008, Nr. 87-3473.
12. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XII-51 patvirtinta Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programa// Valstybės žinios, 2012, Nr. 149-7630.

13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875 patvirtintos Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklės//Valstybės žinios, 2007, Nr. 94-3779; 2012, Nr. 88-4585.

14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 32 „Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos“// Valstybės žinios, 2011, Nr. 8-316.

15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 72 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 2108 „Dėl reikalavimų kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, reikalavimų elektroninio parašo įrangai, kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos ir elektroninio parašo priežiūros reglamento patvirtinimo“ pakeitimo//Valstybės žinios, 2003, Nr. 2-47; 2013, Nr. 13-609.

16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 410 „Dėl bendrųjų elektroninės informacijos saugos valstybės institucijų ir įstaigų informacinėse sistemose reikalavimų patvirtinimo//Valstybės žinios, 2007, Nr. 49-1891.

17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 2108 „Dėl reikalavimų kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, reikalavimų elektroninio parašo įrangai, kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos ir elektroninio parašo priežiūros reglamento patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 2-47 ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 31 „Dėl kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2011, Nr. 8-315.

18. Lietuvos Respublikos archyvų departamento generalinio direktoriaus 2008 m. spalio 9 d. Nr. įsakymas Nr. V-119 „Dėl elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos reikalavimų aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2008, Nr. 118-4488; 2010, Nr. 136-6972.

19. Lietuvos Vyriausiojo archyvaro 2011 m. kovo 9 d. įsakymas Nr. V-100 „Dėl bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklės patvirtinimo“// Valstybės žinios 2011, Nr.32-1534; 2011, Nr. 67-3209.

20. Lietuvos Vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. V-157 „Dėl dokumentų saugojimo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2012, Nr.2-64; 2012, Nr.79-4131.

21. Lietuvos Respublikos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-117 „Dėl dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo// Valstybės žinios, 2011, Nr. 88-4229.

22. Lietuvos Vyriausiojo archyvaro 2011 m. kovo 9 d. įsakymas Nr. V-100 „Dėl bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklės patvirtinimo“// Valstybės žinios 2011, Nr.32-1534; 2011, Nr. 67-3209.

23. Lietuvos Vyriausiojo archyvaro 2012 m. birželio 22 d. įsakymas Nr. V-63 „Dėl valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių veiklos elektroninių dokumentų perdavimo į valstybės archyvus taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios 2012, Nr. 72-3767.

24. Lietuvos Respublikos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-118 „Dėl dokumentų tvarkymo ir apskaitos taisyklių patvirtinimo// Valstybės žinios, 2011, Nr.88-4230.

25. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2008 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1V-384 „Dėl valstybės institucijų ir įstaigų informacinių sistemų elektroninės informacijos techninius saugos reikalavimų patvirtinimo“ //Valstybės žinios, 2007, Nr. 78-3160; 2008, Nr.127-4866.

26. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2013 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. 1V-51 „Dėl Vyriausybės nario ir valstybės pareigūno pažymėjimo formos patvirtinimo//Valstybės žinios, 2013, Nr. 10-465.

27. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2011 m. sausio 19 d. įsakymas Nr. VA-9 „Dėl elektroninių dokumentų kvalifikuoto elektroninio parašo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2011, Nr. 10 -468.

28. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2012 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. VA-87 patvirtintos Valstybinės mokesčių inspekcijos elektroninių dokumentų rengimo taisyklės//Valstybės žinios, 2012, Nr. 115 -5851.

29. RRT direktoriaus 2011 m. balandžio 19 d. įsakymas Nr. 1V-406 „Dėl asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo//Valstybės žinios, 2011, Nr. 48-2348.

30. RRT direktoriaus 2011 m. balandžio 19 įsakymas Nr. 1V-407 „Dėl reikalavimų elektroninio parašo tikrinimo procedūrai aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2011, Nr.48-2351.

31. RRT direktoriaus 2011 m. balandžio 19 įsakymas Nr. 1V-408 „Dėl sertifikavimo paslaugų teikėjų akreditavimo reikalavimų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ reikalavimų elektroninio parašo tikrinimo procedūrai aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2011, Nr.48-2349.

32. RRT direktoriaus 2011 m. balandžio 19 įsakymas Nr. 1V-409 „Dėl laiko žymos formavimo paslaugų teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2011, Nr. 48- 2349.

33. RRT direktoriaus 2011 m. balandžio 19 įsakymas Nr. 1V-410 „Dėl minimalios draudiminės sumos kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams nustatymo“//Valstybės žinios, 2011, Nr.48-2350.

34. Gyventojų registro tarnybos prie VRM direktoriaus 2011 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. (29)4R-8 „Dėl asmenų registravimo sertifikatams gauti ir konsultavimo paslaugų teikimo taisyklių patvirtinimo//Valstybės žinios, 2011, Nr. 48-2348.

35. IVPK prie SM direktoriaus 2009 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. T-4 „Dėl Gyventojų registro tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos registravimo kvalifikuotus sertifikatus sudarančiu sertifikavimo paslaugų teikėju“// Valstybės žinios, 2009, Nr. 9-348.

36. IVPK prie SM direktoriaus 2013 m. sausio 25 d. įsakymas Nr. T-10 „Dėl informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymo Nr. T-139 „Dėl viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų interoperabilumo sistemos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“// Valstybės žinios, 2013, Nr. 12-599.

37. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. rugpjūčio 30 d. įsakymas Nr. 5-V-600 „Dėl Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. liepos 21 d. įsakymo nr. 5-V-520 „Dėl policijos elektroninių paslaugų sistemos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo//Valstybės žinios, 2012, Nr. 104-5311.

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-390/2002 m. pagal Ž.Šapalo ieškinį AB „Lietuvos taupomasis bankas“ .

(http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=10041).

2. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas administracinėje byloje pagal VĮ Registrų centras skundą dėl Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos nurodymo „Dėl asmens duomenų tvarkymo“ vykdymo, bylos Nr. A¹⁴³-2740/2012.

(<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=c6c26adb-eb74-463e-9f17-7d914b99a92d>).

Specialioji literatūra

1. Audrius Bakaveckas, „Lietuvos vykdomoji valdžia“ // „Eugrimas“ 2007.
2. Belevičius Linas, Duomenų perdavimo elektroninių ryšių tinklais galimybės baudžiamojoje procesinėje veikloje// Jurisprudencija. 2008 6 (108).
3. Čėsna R., Štītis D. Kompiuterinės informacijos ir elektroninių dokumentų apsauga viešajame administravime//, LTU, 2000.
4. Grigonienė R. Kompiuterizuotos dokumentų valdymo sistemos//Biuro administravimas. - Vilnius, 2008, Nr. 8.

5. Kalinauskaitė A. Elektroninė forma ir elektroninis parašas: Lietuvos teisinė bazė globaliame kontekste // Teisės problemos 2012, Nr.1. (<http://www.teise.org/data/2012-1-kalinauskaite.pdf>), [prisijungimo laikas 2013-02-12]
6. Lamanauskas, T. Elektroninio parašo įstatymas Lietuvoje: pranašumai ir trūkumai// Justitia. 2000, Nr. 4- 5.
7. Limba T. Elektroninės valdžios diegimas ir perspektyva Lietuvoje: visuomenės ir valdžios institucijų sąveika// Informacijos mokslai. VU, - 2007. P. 32-41.
8. Limba T. Elektroninės valdžios paslaugų modeliai: jų taikymo galimybės Lietuvos savivaldybėse//Socialinės technologijos'10: iššūkiai, galimybės, sprendimai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. P. 226-245.
9. Paliulis N., Chlivickas E., Pabedinskaitė A. Valdymas ir informacija// Vilnius: Technika, 2004.
10. Petrauskas, R. Informacinių technologijų taikymas viešajame administravime// Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.
11. Petravičiūtė I. Elektroniniai dokumentai organizacijos veikloje // Biuro administravimas 2005, Nr. 12.
12. Sauliūnas, D. Elektroninis parašas: evoliucija ar revoliucija?//Justitia. 2000, Nr. 3.
13. Torres, L., Pina, V., Royo S., “E-government and the transformation of public administrations in EU countries: Beyond NPM or just a second wave of reforms?” Documento de Trabajo, 2005-01. (<http://www.dteconz.unizar.es/DT2005-01.pdf>) [prisijungimo laikas 2012-10-12].
14. Valstybinio audito 2003 m. gruodžio 12 d. ataskaita Nr. 2010-21 „Elektroninio parašo diegimo vertinimas“// www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=468 [prisijungimo laikas 2012-11-15].
15. Žukaitis R. Dokumentų valdymo sistemos metaduomenų valdymas // Biuro administravimas 2006 m. Nr. 5
16. RRT, 2011 m. e-parašo priežiūros institucijos ataskaita (http://www.rrt.lt/lt/verslui/elektroninis-parasas/naujienos_777/rrt-skelbia-lr-pzvu.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html) [prisijungimo laikas 2012-12-30].
17. „Gyventojų rengiamų oficialių dokumentų kvalifikuoto elektroninio parašo taisyklės“ (2009 m. sausio 26 d. projektas), (<http://www.nsc.vrm.lt/docs/NSC%20SIGNA%20paraso%20taisykles%20v1.1.pdf>),[prisijungimo laikas 2012-11-23].

18. <http://www.teisesforumas.lt/index.php/it-teise/201-elektroninisparasaskastai.html> [prisijungimo laikas 2012-10-09].
19. http://www.mzinios.lt/lt/naujienos/elektroninis_parasas_kol_kas_nepakeis_autentisko.html [prisijungimo laikas 2012-10-22].
20. <http://media.penki.lt/search.aspx?Lang=LT&Element=Media&Media=Object&TopicID=4&ObjectID=18310> [prisijungimo laikas 2013-02-12].
21. https://ec.europa.eu/information_society/policy/esignature/trusted-list/tl-mp.xml [prisijungimo laikas 2012-12-27].
22. IVPK prie LRV EPP skyriaus vedėjo Evaldo Židonio pranešimas „E-paršo infrastruktūros diegimas ir naudojimo skatinimas Lietuvoje“, skaityto konferencijoje „Placiajuostis internetas-galimybė regionui“ (skaidrė iš asmeninio duomenų kaupiklio).
23. http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/prezidente-miunchene-dalijosi-lietuvos-kibernetinio-saugumo-patirtimi-475512?utm_source=feed_reader&utm_medium=rss&utm_campaign=rss_feed [prisijungta 2013-02-03].
24. www.alfa.lt/straipsnis/10485181/Lietuva..viena.pasauliniu.lyderiu.pagal.placiajuoscio.interneto.greiti=2011-01-27_16-22/#ixzz2GKfT0Ce4.
25. <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/mokslas-ir-it/lietuva-sviesolaidinio-interneto-lydere-408570>.
26. www.elektroninisparasas.lt/ [prisijungimo laikas 2013-02-18].
27. www.dokumentai.lt/ [prisijungimo laikas 2013-01-15].
28. <https://www.epaslaugos.lt/> [prisijungimo laikas 2012-11-11].
29. <http://www.ivpk.lt/lt/lthm/veikla/veiklos-sritys/vaiisis> [prisijungimo laikas 2013-01-30].
30. <http://vakokybe.vrm.lt/index.php?id=470> [prisijungimo laikas 2013-01-25].
31. <http://www.rrt.lt> [prisijungimo laikas 2013-02-10].
32. <http://www.klaipeda.lt> [prisijungimo laikas 2013-02-12].
33. <http://www.sodra.lt> [prisijungimo laikas 2013-02-10].
34. http://www.archyvai.lt/lt/paslaugos_53/adoc-dokumentai.html [prisijungimo laikas 2013-02-10].
35. <https://signa.mitsoft.lt/signa-web/app/index.html>, [prisijungimo laikas 2013-02-10].
36. <http://www.vmi.lt> [prisijungimo laikas 2013-02-15].
37. <http://www.eparaksts.lv>. [prisijungimo laikas 2013-02-25].
38. http://ipsec.pl/files/ipsec/Archiwum/ustawa_o_podpisie_elektronicznym.pdf [prisijungimo laikas 2013-02-25].

ANOTACIJA

Knyzelienė Sandra. Tema: Elektroninio parašo naudojimo valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje administracinis teisinis reguliavimas // Teisės magistro studijų baigiamasis darbas. Vadovas dr. Gintautas Vilkelis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės institutas, 2013. –107 psl.

Magistriniame darbe, kurį sudaro įvadas, trys skyriai ir išvados bei pasiūlymai, nagrinėjami pagrindiniai elektroninio parašo reglamentavimo valstybės ir savivaldos institucijų veikloje bruožai, aptariamoms priežastys, kodėl elektroninis parašas Lietuvoje nėra masiškai naudojamas.

Pirmame darbo skyriuje pateikiama elektroninio parašo samprata, teisinis jo reglamentavimas Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktuose, aptariamoms elektroninių sertifikatų rūšys.

Antrame skyriuje apžvelgiama elektroninio parašo juridinė galia, atitikimas teisės aktų reikalavimams. Nagrinėjami būtini elementai, kad elektroninis parašas turėtų juridinę galią.

Trečioje darbo dalyje nagrinėjami valstybės ir vietos savivaldos institucijų veiklos bruožai Lietuvoje, didžiausią dėmesį kreipiant į elektroninių paslaugų teikimą bei tarpžinybinį bendradarbiavimą, pateikiama teisės aktų, reglamentuojančių elektroninių dokumentų rengimą ir saugojimą, analizė, nagrinėjamas elektroninio parašo naudojimas vietos ir savivaldos institucijų veikloje, aptariamoms galimybės, išryškinamos priežastys, kodėl elektroninis parašas vis dar nėra kasdieninis reiškinyss ir su kokiomis elektroninio parašo taikymo problemomis susiduriama Lietuvoje.

Darbas baigiamas išvadomis ir siūlymais dėl teisės aktų tobulinimo.

Raktiniai žodžiai: informacinės technologijos, elektroniniai duomenys, elektroninis parašas, sertifikatas, kvalifikuotas sertifikatas, elektroninio parašo įranga, elektroninis dokumentas, elektroniniai valdžios vartai, duomenų tvarkymas, duomenų apsauga.

ANNOTATION

Knyzelienė Sandra. Theme: The Administrative Judicial Regulation of Electronic Signature Usage in State and Local Municipal Institutions // Master's degree in law, final paper. Academic advisor: assoc. prof. Gintautas Vilkelis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional and Administrative Law, 2013. – 107 p.

In this master's paper which consists of introduction, three parts of body and conclusions as well as suggestions the basic features of electronic signature regulation in state and municipal institutions' activities and the reasons why e-signature is not widely used in Lithuania are discussed.

In the first part of this paper's body the concept of e-signature is presented as well as its judicial regulation in the legal acts of Republic of Lithuania and European Union, the sorts of electronic certifications are discussed.

In the second part of this paper the judicial power of electronic signature is overviewed together with its compliance to the requirements of legal acts. The essential elements of an electronic signature to be validated are analysed.

In the third part of this paper's body the state and municipal institutions' activity characteristics in Lithuania are analysed, focusing mostly on electronic service supply as well as inter-institutional communication; analysis of legal acts, which regulate preparation and storage of electronic documents; the usage of electronic signature in local and municipal institutions' activities are analysed; opportunities are discussed and the causes, why electronic signature is not yet a common phenomena are emphasised together with the problems faced when trying to apply electronic signature in Lithuania.

This paper is ended with conclusions and suggestions of how the legal acts could be improved.

Key words: IT, electronic data, electronic signature, certificate, electronic signature equipment, electronic document, electronic government gateway, data management, data safety.

SANTRAUKA

Tema. Elektroninio parašo naudojimo valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje administracinis teisinis reguliavimas.

Elektroninio parašo sklاندus ir teisėto veikimo klausimas yra labai aktualus, kaip viešojo sektoriaus modernizavimo įrankis, nes elektroninių sprendimų naudojimas valstybės ir savivaldybių institucijų veikloje skatina darbo efektyvumą, mažina žmogiškųjų ir materialinių resursų naudojimą, sudaro sąlygas užtikrinti skaidrų, nekorumpuotą ir ekonomišką valstybės valdymą bei viešųjų paslaugų teikimą ir administravimą.

Elektroninio parašo įstatymas tapo startu elektroninės valdžios kūrimo procese. Teisinės elektroninio parašo naudojimo problemos išspręstos kokybiškai ir laiku parengiant atitinkamus teisės aktus, kurie, atsižvelgiant į technologinius pokyčius, nuosekliai tobulinami. Nepaisant to, kad yra sudarytos geros sąlygos plačiai ir efektyviai naudoti elektroninį parašą (išplėtotas interneto tinklas, sukurta elektroninio parašo naudojimo materialinė bazė) Lietuvos valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje, elektroninio parašo naudojimas yra tik fragmentiškas dėl nepakankamų organizacinių priemonių, finansavimo stokos, mažo kompiuterinio raštingumo bei nepakankamo pasitikėjimo. Visuma įgyvendintų priemonių (poįstatyminiai teisės aktai, įgyvendintos atitinkamos programos, elektroninio parašo priežiūros institucijos veikla, Informacinės visuomenės plėtros komiteto veikla sudaro sąlygas realiam elektroninio parašo veikimui.

Konstatuotina, kad asmens duomenų teisinė apsauga Lietuvoje yra sureguliuota, nors sankcijos už asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimų pažeidimus turėtų būti griežtesnės, taip stiprinant žmonių pasitikėjimą duomenų saugumu ir minimalizuojant neleistino asmens duomenų panaudojimo grėsmę.

Lietuvoje vis dar maža elektroninių paslaugų pasiūla, todėl elektroninio parašo naudotojų skaičius nepasiekia ribos, kad taptų masiniu ir negrįžtamu reiškiniu, todėl reikia parengti priemonių planą ir nustatyti terminus, per kuriuos būtų suvienodinti techniniai standartai ir kuo daugiau viešųjų paslaugų būtų perkelta į elektroninę erdvę, o elektroninio parašo infrastruktūra privalo būti įdiegta valstybės ir savivaldybių institucijose. Kitas spręstinas klausimas - Lietuvos valstybės tarnautojų mokymas ir kvalifikacijos tobulinimas elektroninių dokumentų valdymo srityje. Būtina nustatyti minimalius reikalavimus valstybės tarnautojų kompetencijos IT srityje reikalavimus, įtraukti į įvadinio mokymo (priimtų į karjeros valstybės tarnautojo pareigas valstybės tarnautojų profesinių žinių įgijimą ir įgūdžių formavimą) programas įtraukiant privalomą mokymo kursą dėl elektroninio parašo naudojimo.

SUMMARY

Theme. The Administrative Judicial Regulation of Electronic Signature Usage in State and Local Municipal Institutions.

The smooth and legal application of electronic signature is a very relevant issue, treating it as an improvement tool of public sector modernisation, since the usage of electronic solutions in state and municipal institutions' activity encourages work proficiency, decreases human and material resources used, constitutes conditions which ensure transparent, corruption-free and economic governing of a country as well as public service supply and administration.

The electronic signature law has provided grounds for Lithuanian electronic government gateway creation process. All tools that have already been applied (post-legislative legal acts, special programs, the activity of an institution reviewing electronic signature, the activity of committee responsible for informational society's development) constitute conditions for actual efficiency of electronic signature.

The issues arising from the electronic signature usage have been effectively and timely solved by preparing relevant legal acts which are in an ongoing improvement process in regard to technological changes. Despite the positive conditions to widely and effectively use electronic signature (well developed internet network, the base of materials intended for electronic signature usage) in Lithuanian state and local municipal institutions activity the actual usage of electronic signature is still inconsistent. The reason of this issue is insufficient amount of organizational tools used, insufficient financing and low computer-literacy as well as lack of confidence.

It can be stated that the individuals' data legal safety in Lithuania is well adjusted, yet sanctions for breaching individual's data regulations should be stricter - this way strengthening human trust and minimizing the risk of illegal individual's data usage.

The electronic service supply in Lithuania is still insufficient - this is the reason why the amount of electronic signature users have not yet reached the amount of a critical mass so that it could become a widely spread and irreversible phenomenon. This is why there is the need to prepare a plan of tools and determine periods of time during which the technical standards would be equalised so that as many as possible public services would be transferred to electronic space and electronic signature would be installed in state and municipal institutions. Another issue that could be solved - the teaching and tutoring of Lithuanian civil servants and the improvement of their qualification regarding management of electronic documents. It is essential to determine the minimal requirements in the IT field that would be applied to civil servants; enclose introductional

teaching (forming newly employed civil servants' professional knowledge and skills) programs also involving compulsory teaching course about electronic signature usage.

PRIEDAI

SANTRUMPOS

DVS – dokumentų valdymo sistema

CA - Certification Authority, Sertifikatų centras

CPS - Certification Practice Statement, Sertifikavimo veiklos nuostatai

ES - Electronic Signature, Elektroninis parašas

ETSI - European Telecommunication Standardisation Institute, Europos telekomunikacijų standartizavimo institutas

PIN - Personal Identification Number, Asmens identifikacinis skaičius

PKI - Public Key Infrastructure, Viešojo rakto infrastruktūra

QC - Qualified Certificate, Kvalifikuotas sertifikatas

QCP - Qualified Certificate Policy, Kvalifikuoto sertifikato taisyklės

RA - Registration Authority, Registravimo tarnyba

SCD - Signature Creation Device, Parašo formavimo įranga

SSCD - Secure Signature Creation Device, Saugi parašo formavimo įranga

Klausimai Klaipėdos miesto savivaldybės ir valstybės institucijų Klaipėdoje atstovams:

1. Kokie darbuotojai Jūsų institucijoje yra aprūpinti elektroninio parašo formavimo įranga?
 - a. institucijos vadovas;
 - b. raštinės darbuotojai;
 - c. padalinių vadovai;
 - d. visi darbuotojai.
2. Ar Jūsų institucija turi interneto svetainę? Jeigu taip, tai:
 - a. ar joje skelbiamas teikiamų paslaugų sąrašas?
 - b. kokias elektronines paslaugas asmenys gali gauti Jūsų institucijos internetiniame tinklalapyje? Kokio lygio šios paslaugos – nuo informacijos gavimo, reikalingų blankų parsisiuntimo iki visiškai personalizuotos paslaugos, naudojantis elektroniniu parašu?
3. Ar institucijoje yra įdiegta elektroninių dokumentų valdymo sistema?
4. Ar institucija yra įsigijusi laiko žymos formavimo paslaugą?
5. Ar Jūsų institucijoje teisės aktų pasirašymui naudojamas elektroninis parašas?
6. Ar institucijoje derinant teisės akto projektą naudojamosi elektroniniu parašu?
7. Ar Jūsų institucijoje yra parengta elektroninių dokumentų valdymo vidaus tvarka?
8. Ar Jūsų institucija naudojasi elektroninio archyvo paslaugomis?
9. Ar Jūsų institucija yra pasirengusi autentifikuoti institucijų, kurioms yra pavaldi, teisės aktus, pasirašytus elektroniniu parašu (pvz. ministrų įsakymai)?
10. Ar institucija naudojasi kitų valstybės ar vietos savivaldos institucijų sudaryta galimybe gauti paslaugas elektroniniu būdu, naudojantis elektroniniu parašu? Jeigu taip, tai kokiomis?
11. Ar Jūsų institucija keičiasi informacija, sudarinėja sandorius su kitomis valstybės institucijomis elektroniniu būdu, naudojantis elektroniniu parašu?
12. Kokios kliūtys trukdo naudotis el.parašu institucijos veikloje:
 - a. įrangos, finansų stoka;
 - b. nepakankamas institucijos darbuotojų (taip pat ir gyventojų) kompiuterinis raštingumas ir suinteresuotumas;
 - c. nėra tinkamo teisinio reglamentavimo.
13. Kokius naujus teisės aktus ar teisės aktų pataisas reikėtų parengti siekiant paspartinti el.parašo naudojimą? Kokių priemonių reikia imtis siekiant paspartinti el.parašo naudojimą gyventojų tarpe?

Klausimai ekspertams

1. Kokios kliūtys trukdo naudoti e-parašą valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje?
2. Ar yra numatyta priemonių, kaip valstybiniu lygiu spręsti klausimą, jog visos valstybės ir vietos savivaldos institucijos pereitų prie elektroninių dokumentų valdymo sistemos?
3. Kokius naujus teisės aktus ar teisės aktų pataisas reikėtų parengti siekiant paspartinti e-parašo naudojimą?
4. Kokių priemonių reikia imtis siekiant paspartinti e-parašo naudojimą gyventojų tarpe?

**VG TU profesorius,
 Finansų ministerijos mokymo centro
 direktorius Eugenijus Chlivickas**

1. Kokios kliūtys trukdo naudoti e-parašą valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje?

☐ tik nedaugelis valstybinių įstaigų turi elektronų dokumentų valdymo sistemas. Tokių sistemų diegimas suteiktų platesnes e. parašo panaudojimo galimybes ir pozityvesnį darbuotojų požiūrį į e. dokumentą;

☐ mokymų šia tematika poreikis;

☐ finansavimas, reikalingas sertifikatų USB laikmenų įsigijimui (jeigu e. parašas yra kortelėje, yra reikalingas specialus skaitytuvas) ir jų pratęsimui.

2. Ar yra numatyta priemonių, kaip valstybiniu lygiu spręsti klausimą, jog visos valstybės ir vietos savivaldos institucijos pereitų prie elektroninių dokumentų valdymo sistemos?

Informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) puslapyje yra pateikiamos gairės, kaip valstybės lygmeniu naudoti elektroninių dokumentų valdymo sistemą, siekiant paskatinti e. parašo naudojimą vidinėje institucijų veikloje. Būtų naudinga išleisti nutarimą ar aprašą, kuriame būtų nurodyta, kaip vidinėje institucijų veikloje turi būti tvarkomi e. dokumentai ir kaip naudojamas e. parašas. Viešojo administravimo įstatyme yra numatyta, kad viešojo administravimo institucijos turi atsakyti į e. dokumentus, pasirašytus e. parašu, vadinasi turi būti įdiegta sistema, kuri leistų identifikuoti prašymą padavusį asmenį. Taip pat turi būti atitinkamos e. dokumentų tvarkymo taisyklės - archyvavimo sistemos, leidžiančios saugoti e. dokumentus ir pan.

3. Kokius naujus teisės aktus ar teisės aktų pataisas reikėtų parengti siekiant paspartinti e-parašo naudojimą?

E. parašo teisinė reglamentacija – e. parašo įstatymas. Tačiau šis įstatymas yra koreguotinas, kadangi jame yra numatyta, jog turi būti sukurta e. parašo teikimo infrastruktūra, tačiau šiuo metu e. parašo paslaugas teikia tik 3 skirtingos institucijos, kurios iš Informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) yra gavusios leidimą teikti tas paslaugas. Visų pirma turi būti tobulinami egzistuojami teisės aktai, o tik vėliau kuriami nauji, juose numatant svarbesnę e. dokumento, e. parašo reikšmę.

4. Kokių priemonių reikia imtis siekiant paspartinti e-parašo naudojimą gyventojų tarpe?

- ☐ švietimas;
 - ☐ valstybinių institucijų prašymas pateikti e. dokumentus naudojanti e. parašu;
 - ☐ lengvatos ir skatinimas, pateikiant e. dokumentus;
 - ☐ galimybės e. dokumentus pasirašyti e. parašu bibliotekose, savivaldybėse (ne visi turi kompiuterius, internetą, o kartais - ir žinių), kur šias procedūras padėtų atlikti konsultantai, (pvz. kaip e. deklaravimu atveju);
 - ☐ turi būti priimta vieninga nuomonė dėl e. dokumentų ir e. parašų naudojimo. Taip pat įvedamas kelių metų pereinamas laikotarpis šio proceso įgyvendinimui.
-

Valstybės tarnybos departamento

Vidaus administravimo skyriaus vedėja

Jolita Urbonienė

Formuojant valstybės informacinių ir ryšių technologijų kūrimo Lietuvoje politiką dalyvauja ir koordinuoja jos įgyvendinimą Informacinės visuomenės plėtros komitetas.

Valstybės tarnybos departamentas pagal kompetenciją teisės aktų nustatyta tvarka tikrina valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų prašymus išduoti valstybės tarnautojo pažymėjimus, atnaujiną juose įrašytus valstybės tarnautojo sertifikatus, formuoja Asmens dokumentų išrašymo centrui prie Vidaus reikalų ministerijos teikiamus užsakymus išrašyti valstybės tarnautojo pažymėjimus, atnaujinti juose įrašytus valstybės tarnautojo sertifikatus.

Nuo 2009 m. lapkričio 26 d. valstybės tarnautojo pažymėjimo kontaktinėje elektroninėje laikmenoje įrašomi Gyventojų registro tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos sudaromi valstybės tarnautojo atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas ir valstybės tarnautojo elektroninio parašo kvalifikuotas sertifikatas. Valstybės tarnautojo atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas yra skirtas identifikuoti valstybės tarnautoją, jam jungiantis prie valstybės informacinių sistemų, valstybės ir žinybinių registrų. Elektroninio parašo kvalifikuotas sertifikatas suteikia valstybės tarnautojams galimybę pasirašyti institucijų ir įstaigų teikiamus liudijimus, išrašus, pažymas ir kitus oficialius elektroninius dokumentus kvalifikuotu elektroniniu parašu.

Valstybės tarnybos departamentas artimiausiu metu planuoja valstybės tarnautojams sudaryti galimybę valstybės tarnautojo pažymėjimo kontaktinėje elektroninėje laikmenoje įrašyto valstybės tarnautojo sertifikato pagalba prisijungti prie Valstybės tarnybos valdymo informacinės sistemos posistemės „Savitarna“. Šios posistemės pagrindinės funkcijos – suteikti kiekvienam valstybės tarnautojui ir darbuotojui galimybę susipažinti su savo duomenimis, saugomais Valstybės tarnautojų registre ir Valstybės tarnybos valdymo informacinėje sistemoje, juos tikslinti ar to pareikalauti iš duomenų tvarkytojo, matyti laisvas valstybės tarnautojų pareigybes, pateikti informaciją apie poreikį būti perkeltam į kitas valstybės tarnautojo pareigas, rasti informaciją apie valstybės tarnautojų kvalifikacijos tobulinimo įstaigas, valstybės tarnautojų mokymo programas ir dėstytojus, gauti konsultacijas, susijusias su Valstybės tarnybos įstatymo taikymu.

Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų paskirtiems atsakingiems už registro duomenų tvarkymą valstybės tarnautojams, Valstybės tarnautojų registro ir/arba Valstybės tarnybos valdymo

informacinės sistemos duomenų tvarkytojams, valstybės tarnautojo sertifikatai suteiks galimybę prisijungti prie šių sistemų atliekant duomenų tvarkymo funkcijas.

Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko tarnybos**Organizacinių reikalų valdybos****Dokumentų valdymo skyriaus vedėja****Neringa Putramentienė****1. Kokios kliūtys trukdo naudoti e-parąšą valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje?**

1. Nuo 2000 m. kuriama e. parašo naudojimo infrastruktūra susiduria su vartotojų gebėjimų, motyvacijos naudoti el. parašą problemomis. Labai svarbi kliūtis, nusistovėjęs stereotipas - vizualiai matyti parašą ir turėti popierių rankose.

2. vartotojams trūksta specifinių žinių. Vartotojas turi turėti bei mokėti naudotis programine įranga - biuro paketais, kortelės programine įranga bei papildoma, vien pasirašymui reikalinga programine įranga ar pan., diegiant papildomą programinę įrangą asmeniniame kompiuteryje kyla programinės įrangos tarpusavio suderinamumo problemų;

3. Dažnai investicijos į specialiai kuriamas e. parašo programas nėra sėkmingos - papildoma įranga, vartotojų žinių trūkumas, nekokybiškas PĮ palaikymas (klaidų taisymas, programų naujos versijos, nenuoseklus finansavimas) gali sąlygoti JustaGE, ir pan. specialiai kurtos programinės įrangos nepopuliarumą; 4. Yra ir tokia nuomonė, kad ADOC specifikacijoje yra nurodomi pertekliniai (t.y. labai aukšti standartai) reikalavimai dokumento turiniui (privalomiems metaduomenims) ir struktūrai;

5.gali kilti problemos priimant ir tvarkant gaunamus dokumentus iš kitų Europos Sąjungos valstybių narių, kadangi jie netenkins ADOC specifikacijos reikalavimų.

2. Ar yra numatyta priemonių, kaip valstybiniu lygiu spręsti klausimą, jog visos valstybės ir vietos savivaldos institucijos pereitų prie elektroninių dokumentų valdymo sistemos?

Vyriausybė pastarąjį laikotarpį tuo klausimu dirba ir ieško sprendimų:

Vyriausybė 2012 m. liepos 2 d. pasitarime nagrinėjo klausimą „Dėl siūlymo valstybes ir savivaldybių institucijoms, įstaigoms ir įmonėms keistis elektroniniais dokumentais" protokole yra numatyta:

„Siekiant sumažinti popierinių dokumentų apyvartą ir su jų rengimu ir saugojimu susijusias išlaidas, nustatyti, kad ministerijos, Ministro Pirmininko tarnyba, Vyriausybės įstaigos ir įstaigos

prie ministerijų ir kitos valstybės institucijos ir įstaigos, turinčios galimybę naudotis elektroninių dokumentų valdymo sistemomis, ne vėliau kaip nuo 2014 m. sausio 1 d. keistųsi tik elektroniniais dokumentais (juos siųstų, gautų, tikrintų ir atliktų kitus jų valdymo veiksmus).

Siekiant iš esmės paspartinti elektroninių dokumentų mainus valstybės mastu, pavesti Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybai, suderinus su Kultūros ministerija, Susisiekimo ministerija, Teisingumo ministerija, Ūkio ministerija, Vidaus reikalų ministerija ir Savivaldybių asociacija, išnagrinėti keitimosi elektroniniais dokumentais esmines problemas, taip pat bendros valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių elektroninių dokumentų rengimo, tvarkymo ir saugojimo paslaugos teikimo, valdymo, jos veikimo užtikrinimo aspektus ir iki 2013 m. liepos 1 d. pateikti Ministrui Pirmininkui galimų sprendimų projektus“

Lietuvos Vyriausiojo archyvaro tarnyba 2012 m. išanalizavo duomenis, gautus viešojo sektoriaus įstaigoms atsakius į LVAT parengtą klausimyną apie įstaigų pasirėngimą keistis elektroniniais dokumentais. Iš 3500 apklaustųjų ir pateikusių duomenis viešojo sektoriaus įstaigų 2014 m. sausio 1 d. elektroniniais dokumentais galėtų keistis 466 įstaigos, o 2552 įstaigos pritartų bendros elektroninių dokumentų rengimo, tvarkymo ir saugojimo paslaugos tiekimui.

Taip pat yra Lietuvos Vyriausiojo archyvaro tarnybos įsakymu sudaryta Elektroninių dokumentų valdymo komisija, kuri paskutinįjį posėdį nagrinėjo tokius klausimus:

1. Bendros valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių elektroninių dokumentų rengimo, tvarkymo ir saugojimo paslaugos teikimo alternatyvas: a) įsigyti bendrą valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių elektroninių dokumentų rengimo, tvarkymo ir saugojimo paslaugą iš rinkoje esančių paslaugų teikėjų b)) bendrą valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių elektroninių dokumentų rengimo, tvarkymo ir saugojimo paslaugą sukurti.

2. Keitimosi elektroniniais dokumentais esmines problemas (rašytiniams dokumentams skirtų elektroninių dokumentų specifikacijų taikymo aprėptis ir kita)

Šiuo metu valstybės institucijų ir įstaigų elektroniniai dokumentai turi atitikti Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikaciją ADOC-V1.0. Tačiau yra identifikuotas ir kitų specifikacijų poreikis (Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 18 d. įsakymu Nr. V-121 sudaryta darbo grupė yra parengusi Elektroninio dokumento pdf formatu specifikacijos projektą, kuris paskelbtas Lietuvos vyriausiojo archyvaro interneto svetainėje www.archyvai.lt. Reikalavimai Elektroniniams dokumentams pdf formatu būtų žemesnių standartų. E-pdf būtų galima naudoti tik dokumentams, kurie yra trumpalaikio saugojimo, o ADOC formatas taikomas ilgalaikio ir nuolatinio saugojimo dokumentams, kurie bus perduodami į LVAT archyvavimo sistemą EAIS. E-pdf padėtų elektroninių dokumentų plėtrai naudojant elektroninius dokumentus įmonėse bei

gyventojų tarpe. Tačiau jeigu pradėsime naudoti įvairių formatų elektroninius dokumentus, sukursime kitą problemą, kad institucijos turinčios sistemas, apdorojančias ADOC formato dokumentus, kils problemų ir reiks papildomų lėšų sistemų tobulinimui, kad šios apdorotų e-pdf formato dokumentus.

Šiais klausimais vyksta didelės diskusijos tarp institucijų įstaigų organizacijų, bet galutiniai sprendimai dar nepriimti. Sprendimai turi būti pateikti Vyriausybei iki 2013 m. liepos 1 d.

3. Kokius naujus teisės aktus ar teisės aktų pataisas reikėtų parengti siekiant paspartinti e-parašo naudojimą?

Jeigu bus priimti sprendimai plėsti elektroninių dokumentų formatų naudojimą, reiks patvirtinti naujų formatų specifikacijas, bei numatyti pereinamuosius laikotarpius, nuo kada naujo formato dokumentai turėtų būti apdorojami institucijose.

4. Kokių priemonių reikia imtis siekiant paspartinti e-parašo naudojimą gyventojų tarpe?

Atitinkamos institucijos turėtų imtis priemonių edukuoti vartotojus ir skatinti naudotis esamomis laisvai platinamomis priemonėmis pvz.:

http://www.archyvai.lt/lt/paslaugos_53/adoc-dokumentai.html

<https://signa.mitsoft.lt/signa-web/app/index.html>, kur gyventojai naudodamiesi asmens tapatybės kortele, gali sudaryti e-dokumentus, juos pasirašyti, atidaryti ir kt.

IVPK prie SM direktoriaus pavaduotoja

Ieva Žilionienė

1. Kokios kliūtys trukdo naudoti e-parą valstybės ir vietos savivaldos institucijų veikloje?

a. Kol kas dar ne visos institucijos (ypač- mažesnės) turi e. dokumentus galinčias apdoroti e. DVS (dokumentų valdymo sistemas), o jų įsigijimui reikalingos lėšos;

b. Nepakankamos žinios: dalis tarnautojų turi nepakankamai objektyvių žinių apie e. parašo naudojimo realias galimybes (pvz. mano, kad „e. parašas neveikia“, „jis yra tik įstatyme, bet realiai nėra įrankių“, „jam naudoti reikia brangios infrastruktūros/sprendimų“, t.t.). Trūksta žinių apie tai, kad pvz. realiai veikianti e. parašas yra daugelio piliečių asmens tapatybės kortelėje ir valstybės tarnautojų pažymėjimuose, kad didelė dalis dokumentų valdymo sistemų gali apdoroti e. parašu pasirašytus dokumentus (arba šis funkcionalumas gali būti įdiegtas), kad pačioje Lietuvos vyriausiojo archyvaro interneto svetainėje arba parsisiuntus nemokamą įrangą į savo kompiuterį galima formuoti e. dokumentus, pasirašytus e. parašu, ir t.t.

c. Taip pat – tam tikras, intertiškumas, naujovių baimė – taip pat dalinai siejasi su b) punkte įvardinta kliūtimi – pvz. „popierinis“ dokumentas laikomas „patikimu“ (tiek dėl gavimo fakto užfiksavimo, tiek dėl saugojimo), o elektroninis (nepaisant to, kad tinkamai suformuotas ir pasirašytas) – nepakankamai (nors juridškai jie yra visiškai lygiaverčiai); taip pat – kad e. dokumentą „vis tiek reikia spausdintis, nes elektroninį nepatogu skaityti“ ir pan.

2. Ar yra numatyta priemonių, kaip valstybiniu lygiu spręsti klausimą, jog visos valstybės ir vietos savivaldos institucijos pereitų prie elektroninių dokumentų valdymo sistemos?

a. Teisinė bazė, įteisinant e. dokumentą ir įpareigojanti institucijas priimti e. dokumentus, jau yra suformuota – e. dokumentas įteisintas Dokumentų ir archyvų įstatyme (jame pvz. nustatyta pati sąvoka - Elektroninis dokumentas – juridinio ar fizinio asmens norminių teisės aktų nustatyta tvarka informacinių technologijų priemonėmis sudarytas, patvirtintas ar gautas dokumentas, pasirašytas teisinę galią turinčiu elektroniniu parašu), Lietuvos vyriausiojo archyvaro įsakymu patvirtinta ADOC specifikacija, t.t.

b. Visos institucijos teoriškai turi galėti priimti e. dokumentą – toks reikalavimas jau nustatytas. Didžiosios institucijos – pvz. ministerijos, kitos institucijos - jau turi eDVS, įgalinančius pilnai tvarkyti visą e. dokumento ciklo procesą (gavimas, registravimas, nukreipimas, saugojimas, archyvavimas, t.t.); pvz. per 2007-2013 m. laikotarpį pasinaudojo Vidaus reikalų ministerijos

administruojama parama, įsigydomos dokumentų valdymo sistemos; tačiau mažesnės – ne visos. Todėl Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybai pavesta išanalizuoti ir numatyti priemonės, užtikrinant, kad iki 2015 m. visos institucijos turėtų priemonės, įgalinančias pilną e. dokumento ciklą (įskaitant ir atidavimą e. dokumentų archyvą). Šiuo metu ieškoma sprendimų (Archyvaro tarnyba, dalyvaujant IVPK), kaip realizuoti tai, galimas sprendimas – pasinaudojant nuotolinės kompiuterijos (cloud computing) principu veikiančia e. dokumentų valdymo paslauga; tačiau sprendimas dar nepriimtas.

3. Kokius naujus teisės aktus ar teisės aktų pataisas reikėtų parengti siekiant paspartinti e-parašo naudojimą?

a. Teisinė bazė iš principo yra visa, pavedimai – taip pat; trūksta tik galutinių realizavimo sprendimų, pereinant prie visuotinio naudojimo.

4. Kokių priemonių reikia imtis siekiant paspartinti e-parašo naudojimą gyventojų tarpe?

a. Iš viešojo sektoriaus pusės - kuo daugiau jiems naudingų ir reikalingų e. paslaugų bus pasiekiamos internete, kurioms bus reikalingas e. parašas/e. dokumentas – tuo didesnis bus suinteresuotumas juo naudotis.

b. Iš privataus sektoriaus pusės - taip pat kuo daugiau e. paslaugų bus teikiamos pasinaudojant e. parašu/m. parašu, tuo didesnė paskata šia technologija naudotis (pavyzdys – SEB banko politika pereiti nuo banko naudojamų identifikavimo priemonių – slaptažodžių kortelės - prie aukštesnio saugumo priemonių – e./m. parašo; jeigu klientas nors kartą prisijungia prie e. bankininkystės sistemos, naudodamasis e. arba m. parašu, jis nebegali naudotis slaptažodžių kortele ir tokiu būdu neturi kitos išeities, kaip naudotis e./m. parašu).

c. Viešinimo ir informavimo veiksmai (susieti su e. paslaugų teikimu), aiškinant kas yra e. parašas, kokiose laikmenose jis yra (nes dalį jų žmonės jau turi, tik to nežino), kam jis naudingas ir kaip jį naudoti.